

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העלייה

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
המרכז לחקר מוגבלויות
ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות

לאחר עשרים שנה בישראל: סקר יוצאי אתיופיה הוותיקים

יהודית קינג ♦ נועם פישמן ♦ אברהם וולדה-צדיק

המחקר בוצע ביזמת המשרד לקליטת העלייה ומומן בסיועו

לאחר עשרים שנה בישראל: סקר יוצאי אתיופיה הוותיקים

יהודית קינג   נועם פישמן   אברהם וולדה-צדיק

המחקר בוצע ביזמת המשרד לקליטת העלייה ומומן בסיועו

עריכת לשון: רעיה כהן
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

ת"ד 3886

ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל בנושאים קשורים

בן רבי, ד'; ברוך-קוברסקי, ר'; קונסטנטינוב, ו'. 2011. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: התכנית לסיוע לימודי – מחקר הערכה מסכם. דמ-577-11.

חביב, ג'; עבודי, ח'; שץ, א'. 2010. דוח מעקב ראשון: ביצוע תכנית החומש לשיפור קליטת יוצאי אתיופיה – תקציב 2008. דמ-566-10.

חביב, ג'; הנדן, א'; עבודי, ח'. 2010. דוח מעקב שני: ביצוע תכנית החומש לשיפור קליטת יוצאי אתיופיה – תקציבים 2008-2010. דמ-602-12.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2010. בני נוער עולים בישראל – תמונת מצב עדכנית. דמ-561-10.

חביב, ג'; הלבן-אילת, ח'; שץ, א'; אלמוג, י'. 2010. מעקב אחר אינדיקטורים מרכזיים למצבה של האוכלוסייה האתיופית ברמה הארצית. דוח מספר 2. דמ-560-10.

חביב, ג'; הלבן-אילת, ח'; שץ, א'. 2010. פעילות המשרד לקליטת העלייה בעבור האוכלוסייה האתיופית: בחינת המידע הקיים על אפקטיביות התכניות והתוויית קווים להמשך פיתוח – דוח מסכם. דוח מספר 1. דמ-536-10.

קינג, י'; וולדה-צדיק, א'. 2006. דפוסי השתלבות בתעסוקה של עולים חדשים גילאי 22-64. דמ-486-06.

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037
טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il;
ניתן למצוא את הפרסומים גם באתר המכון: jdc.org.il/brookdale

תמצית המחקר

1. הרקע למחקר ומטרתו

ממחקרי הגירה בעולם, ובהם מחקרים על עולים בישראל, עולה שלוותק בארץ היעד יש השפעה חיובית על השתלבות המהגר בתחום התעסוקה, על רכישת השפה ואף על תחומי חיים נוספים (Chiswick & Repetto, 2000; נוה וקינג, 1999). ואולם, תהליך הקליטה של יוצאי אתיופיה בארץ מציב אתגרים ייחודיים – הן להם עצמם, הן לחברה הישראלית. משאבים רבים הושקעו בתהליך זה כדי לסייע ליוצאי אתיופיה. מחקרים קודמים (ג'וינט-מכון ברוקדייל, 2001; חביב ואחרים, 2010 א ו-ב) לא התעמקו בעולי אתיופיה הוותיקים ביותר משום שהמדגמים היו קטנים מדי. מחקר זה הוא הראשון שנעשה בישראל על ילידי אתיופיה עשרים שנה או יותר לאחר עלייתם לארץ, והוא בוחן את איכות קליטתם בפרק זמן ממושך זה.

ילידי אתיופיה הוותיקים – גילאי 23-65 שעלו מאתיופיה לישראל בשנים 1979-1991, כשהיו בני פחות משנה עד בני 45 – מונים כ-26,000 נפש ומהווים 22% מקהילת יוצאי אתיופיה בישראל. בעת הריאיון היו כמחציתם בני 23-34, ו-40% היו בני 35-50. מטרת המחקר הייתה ללמוד על הישגיהם בהשכלה ובתעסוקה; שירותם הצבאי או הלאומי; איכות קליטתם החברתית ותחושת השייכות שלהם לארץ בצד זיקתם למורשת האתיופית; וכן על מעורבותם במסגרות החינוכיות של ילדיהם והשתלבות הילדים במערכת החינוך ובתחום החברתי; הערכתם האישית את תהליך קליטתם במבט לאחור ואיך הם תופסים את הקשיים שעדיין הם מתמודדים אִתם. בבדיקת מגוון הנושאים הללו נעשה שימוש במדדים אובייקטיביים וסובייקטיביים המקובלים במחקרי קליטה.

2. מערך המחקר

המחקר נערך על מדגם מייצג ארצי של יוצאי אתיופיה הוותיקים, גילאי 23-65: הוא הוצא מקובצי משרד הקליטה של כלל אוכלוסיית עולי אתיופיה שעלו לישראל בשנים 1979-1991 בהיותם בני 0-45. כדי להבטיח ייצוג נאות של תת-קבוצות נערכה דגימה שכבתית לפי גיל בעת העלייה ולפי תקופת העלייה. החלוקה הייתה לשלוש קבוצות גיל בעת העלייה – 0-5, 6-18, 19-45 – וכן לשלוש תקופות עלייה – 1979-1983, 1984-1985 (מבצע משה) ו-1990-1991 (מבצע שלמה). הרציונל לחלוקה הגילית התבסס על הסיכוי להשתלב במערכת הלימודים בישראל: מי שעלו מתחת לגיל 6 נקלטו במערכת החינוך החל בכיתה א; מי שעלו לאחר גיל 18 כבר לא נקלטו במערכת החינוך הרגילה ונזקקו למערכות חלופיות, כגון השלמת השכלה.

אין זהות מלאה בין הגיל בעת העלייה לבין הגיל בעת הריאיון, אך יש זיקה ביניהם: מי שעלו בגיל 0-5 – רובם (66%) הם בני 23-28, והשאר הם צעירים שגילם הנוכחי הוא עד 34; מי שעלו בגיל 6-18 – רובם (60%) הם בני 29-34, והשאר הם בני 35-50; מי שעלו בגיל 19-45, רובם הם בני 35-50, והשאר הם בני 51-65.

בחלק מהנושאים שנבחנו, כגון שירות צבאי ולאומי, נעשה ניתוח הנתונים לפי הגיל בעת העלייה, ובאחרים לפי הגיל בעת הריאיון, על-פי המשתנה שנראה לנו רלוונטי יותר.

הנדגמים רואיינו בטלפון באמצעות שאלון ממוחשב שרובו מורכב משאלות סגורות. רוב הנדגמים רואיינו בעברית, ומיעוטם (כ-20%) באמהרית, לפי נוחות הנדגם. הראיונות בוצעו בחודשים דצמבר 2009 עד יוני 2010. סך כל הנדגמים היה 1,575. המדגם הוא מדגם של פרטים.

מהמדגם המתוכנן רואיינו 58%. הנפל נבע בעיקר מהקושי לאתר מספרי טלפון של הנדגמים; רק מעטים מהנדגמים סירבו להתראיין. כדי לבדוק את ייצוגיות המדגם בפועל, השוונו בין המרואיינים לבין הנפל במדגם על-פי משתנים שלגביהם היה מידע בקובצי משרד הקליטה: מגדר, גיל בעת העלייה, תקופת העלייה, גיל בעת הריאיון, מצב משפחתי ומחוז מגורים. בבדיקה זו לא נמצאו הבדלים ברוב המאפיינים. ואולם, היות שלא היה אפשר לבחון את ייצוגיות המדגם גם לפי משתנים נוספים, כגון השכלה – משתנים שעשויים להשפיע על מדדים במחקר – ייתכן שהנפל אינו מקרי לחלוטין, ויש בכך אולי כדי להשפיע חלקית על התוצאות.

המדגם שוקלל על בסיס המידע במשרד הקליטה כדי לייצג את כלל אוכלוסיית יוצאי אתיופיה הוותיקים.

במדדים שבהם יש נתונים על יהודים ותיקים¹ מוצגות השוואות אליהם. ההשוואות עם היהודים הוותיקים נערכו תוך התאמת ההתפלגות הגילית שלהם לזו של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

3. מאפייני רקע של אוכלוסיית המחקר בעת העלייה

יותר ממחצית יוצאי אתיופיה הוותיקים הגיעו לארץ בשנים 1990-1991. במועד עלייתם היו רוב העולים (70%) בני פחות מ-18. נתון זה משקף את אחוז הילדים הגבוה באוכלוסיית עולי אתיופיה. רובם עלו עם שני הוריהם, אך מיעוט לא מבוטל עלו רק עם הורה אחד או בלי הורים. השכלתם של רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת העלייה הייתה נמוכה או שהיו חסרי השכלה. עם זאת, כ-65% מהעולים שעלו עד גיל 18 דיווחו כי לפחות אחד מהוריהם ידע קרוא וכתוב באמהרית או בטיגריט.

- ♦ למעלה ממחצית יוצאי אתיופיה הוותיקים (57%) הגיעו לישראל בשנים 1990 ו-1991, רובם במבצע שלמה; 30% עלו בשנים 1984-1985, במבצע משה, ו-13% עלו בשנים 1979-1983. כלומר, הוותק של המרואיינים בישראל במועד הסקר נע בין 31 ל-19 שנים.
- ♦ רובם היו צעירים בעת העלייה: גילם של 70% היה עד 18 (ועד בכלל): 16% היו בני 0-5 ו-54% היו בני 6-18. 30% היו בני 19-45. מכאן שהמחקר על יוצאי אתיופיה הוותיקים עוסק בעיקר בעולים שהגיעו לארץ בהיותם ילדים ובני נוער.

¹ יהודים ותיקים הם יהודים ילידי הארץ ומי שהגיעו לארץ לפני 1990. הנתונים על היהודים הוותיקים בדוח לקוחים מעיבודים מיוחדים שביצעו החוקרים בנתונים של סקרי למ"ס: סקר כוח אדם 2009, הסקר החברתי 2009 וסקר הכנסות 2009.

- ♦ למעלה מ-80% מהעולים שהגיעו עד גיל 18 עלו עם שני הוריהם; כ-14% עלו רק עם אחד ההורים, בדרך כלל עם האם, ו-6% עלו ללא הוריהם.
- ♦ מקרב מי שעלו לאחר גיל 18, 75% היו נשואים; 57% נשואים עם ילדים ו-18% נשואים בלי ילדים. 8% היו אימהות חד-הוריות.²
- ♦ כ-65% מיוצאי אתיופיה הוותיקים לא למדו באתיופיה. 26% נוספים למדו 1-8 שנים באתיופיה. מקרב מי שעלו לאחר גיל 18, כ-60% לא למדו כלל ורק 10% היו בעלי 12 שנות לימוד ומעלה. מקרב מי שעלו בגיל 6-18, כ-60% לא למדו כלל ו-34% נוספים למדו 1-8 שנים.
- ♦ 23% מכלל המרואיינים דיווחו ששני הוריהם ידעו קרוא וכתוב באמהרית או בטיגרית, ו-38% דיווחו שרק אחד ההורים, על-פי-רוב האב, ידע קרוא וכתוב. בסך הכול, 58% מהאבות ו-26% מהאימהות ידעו קרוא וכתוב. 39% דיווחו כי אף אחד מהוריהם לא ידע קרוא וכתוב.

4. מאפיינים דמוגרפיים בעת הריאיון

אוכלוסיית יוצאי אתיופיה הוותיקים היא אוכלוסייה צעירה; כמחציתם בני 23-34. בערך חצי מיוצאי אתיופיה נשואים – כמעט כולם (כ-95%) לילידי אתיופיה; כשליש הם רווקים. שיעור האימהות החד-הוריות גבוה יחסית – כעשירית מהפרטים באוכלוסיית הסקר – ועולה על שיעורן באוכלוסיית היהודים הוותיקים (3%).

הוותק של המרואיינים בישראל במועד הריאיון נע בין 19 ל-31 שנים.

גיל ומצב משפחתי

- ♦ 24% מיוצאי אתיופיה הוותיקים הם בני 23-28, 24% בני 24-29 ו-39% הם בני 35-50; רק 13% הם בני 51-65.
- ♦ כמחצית המרואיינים נשואים, 95% מהם לילידי אתיופיה. כשליש הם רווקים.
- ♦ שיעור האימהות החד-הוריות גבוה יחסית (10% מהפרטים באוכלוסיית הסקר) בהשוואה לאוכלוסיית היהודים הוותיקים (3%). שיעור זה גדול מעט יותר גם משיעור האימהות החד-הוריות בעת העלייה (8%). האימהות החד-הוריות מהוות 28% מכלל האימהות באוכלוסיית הסקר בהשוואה ל-10% בקרב האימהות היהודיות הוותיקות.

פיזור גאוגרפי

הריכוזים הגדולים של יוצאי אתיופיה הוותיקים הם במרכז (39%) ובדרום (27%).

² בחרנו במונח "אימהות חד-הוריות" כיוון שרוב (82%) יוצאי אתיופיה העומדים בראש משפחות חד-הוריות הם נשים.

5. השכלה, הכשרה מקצועית וידיעת עברית

רמת השכלתם של יוצאי אתיופיה הוותיקים גילאי 23-65 נמוכה מזו של היהודים הוותיקים בני אותם גילים. העולים שעלו לארץ מתחת לגיל 6 הגיעו לרמות השכלה גבוהות ממי שעלו בגיל מבוגר יותר: כמעט אין בהם בעלי פחות מ-12 שנות לימוד וכמחציתם בעלי תעודת בגרות, אך שיעור בעלי התואר האקדמי בקרבם נמוך משיעור זה בקרב היהודים הוותיקים. כשליש למדו מקצוע במסגרת הצבא או השירות הלאומי ו/או לאחר הצבא, בקורסי הכשרה מקצועית ובמסגרת לימודים על-תיכוניים.

הישגיהם של יוצאי אתיופיה הוותיקים בתחום ההשכלה קשורים במידה רבה לגיל בעת העלייה. מי שעלו בטרם מלאו להם 6, קיבלו את כל חינוכם במערכת החינוך הישראלית; מי שעלו בגילים 6-18 קיבלו לפחות חלק מחינוכם בישראל; ואילו מי שעלו בגיל 19 או יותר בעצם לא למדו בישראל בכלל, או שלמדו רק מעט. לכן, לאחר הצגה קצרה של רמת ההשכלה על-פי שילוב של מספר שנות לימוד והתעודה הגבוהה ביותר בקרב כלל יוצאי אתיופיה הוותיקים, נתמקד בניתוח הישגי ההשכלה בקרב מי שעלו לארץ עד גיל 18. נתייחס גם לניצול ההזדמנות השנייה להגיע לתעודת בגרות במכינה האקדמית. כמו כן נבחן את רכישת המקצוע במסגרת השירות הצבאי ובמסגרות אזרחיות ואת השליטה בעברית.

השכלה

- ♦ 20% מיוצאי אתיופיה הוותיקים לא למדו כלל ו-4% נוספים למדו 1-4 שנים בלבד; שיעור בעלי 0-4 שנות לימוד בקרב היהודים הוותיקים גילאי 23-65 עומד על אחוז אחד בלבד.
- ♦ 7% מיוצאי אתיופיה הוותיקים הם בעלי 5-11 שנות לימוד לעומת 8% מהיהודים הוותיקים.
- ♦ 26% מיוצאי אתיופיה הוותיקים הם מסיימי 12 שנות לימוד בלי תעודת בגרות, בהשוואה ל-24% מהיהודים הוותיקים.
- ♦ 33% נוספים מיוצאי אתיופיה הוותיקים הם בעלי תעודת בגרות או +13 שנות לימוד בלי תואר אקדמי. השיעור המקביל בקרב היהודים הוותיקים הוא 37%.
- ♦ 10% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מחזיקים בתואר אקדמי, כמעט כולם בתואר ראשון בלבד, זאת לעומת 30% מהיהודים הוותיקים.
- ♦ **בקרב מי שעלו לארץ מתחת לגיל 6** - 97% סיימו לפחות 12 שנות לימוד; שיעור בעלי תעודת הבגרות עומד על 54%: 42% היו זכאים לתעודה במסגרת לימודיהם בבית הספר התיכון ו-12% השלימו אותה במסגרת אחרת, למשל במכינה קדם-אקדמית. נתון זה מקבל אישוש מנתוני משרד החינוך: השיעור הממוצע של זכאים לבגרות בקרב ילידי אתיופיה בשנים 2001-2005, השנים שבהן נבחנו המרואיינים שעלו ארצה מתחת לגיל 6, עומד על 42%.³ בעלי תואר אקדמי הם 13%.
- ♦ **בקרב מי שעלו בגיל 6-18** - 88% סיימו לפחות 12 שנות לימוד, ושיעור בעלי תעודת הבגרות עומד על 42%: 29% במסגרת לימודיהם בבית הספר התיכון ו-13% במסגרת אחרת. גם בקבוצה זו שיעור בעלי התואר האקדמי עומד על 13%.

³ עיבוד מיוחד של נתוני קובץ מבחני הבגרות של משרד החינוך בשנים 2001-2009, בביצוע מכון ברוקדייל.

- ♦ הפער בין יוצאי אתיופיה הוותיקים שהגיעו לישראל מתחת לגיל 18 ובין היהודים הוותיקים מתמקד בשיעור בעלי התואר האקדמי – 13% מיוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת 30% מהיהודים הוותיקים.
- ♦ לדברי המרואיינים, הם לא המשיכו בלימודים על-תיכוניים בעיקר בשל הצורך לצאת לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה.
- ♦ **בקרב מי שעלו לאחר גיל 18** - 83% לא סיימו 12 שנות לימוד. למעשה 59% לא למדו כלל באתיופיה ונשארו מחוסרי השכלה.

הכשרה מקצועית

- ♦ 35% מיוצאי אתיופיה הוותיקים רכשו מקצוע אזרחי לא אקדמי – 13% במסגרת שירותם הצבאי או הלאומי, 22% בקורסי הכשרה מקצועית ו-6% במסגרת לימודים על-תיכוניים; 6% למדו מקצוע ביותר ממסגרת אחת.
- ♦ השיעור הגבוה ביותר של רוכשי מקצוע נמצא בקבוצה שעלתה בגילים 6-18 – 43%. סיבות אפשריות לכך הן הצורך שלהם לרכוש מקצוע בתוך זמן קצר כדי להשתלב במהירות בשוק העבודה ולסייע בפרנסת המשפחה וכן מדיניות הקליטה שהעדיפה הקניית מקצוע לצעירים שבשל גילם לא יוכלו להשלים 12 שנות לימוד במערכת החינוך הרגילה.
- ♦ קצת מעל 30% מאלה שרכשו מקצוע במסגרת שירותם הצבאי/הלאומי או בקורס הכשרה מקצועית עובדים כיום במקצוע וכ-30% נוספים עבדו בעבר במקצוע.

שליטה בעברית

- ♦ 59% מיוצאי אתיופיה הוותיקים (כמעט 80% ממי שעלו עד גיל 18) מעריכים ששליטתם בעברית טובה מאוד, 18% מעריכים שהיא טובה ו-23% (כ-60% ממי שעלו לאחר גיל 18) מעריכים שהיא בינונית או חלשה.

6. תעסוקה ושכר

שיעור התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים גילאי 23-65 – גבוה, הן בקרב גברים והן בקרב נשים, והוא עולה על שיעור התעסוקה בקרב היהודים הוותיקים. שכרם של יוצאי אתיופיה הוותיקים נמוך מאוד בהשוואה לשכרם של היהודים הוותיקים באותם גילים ובכל רמות ההשכלה.⁴

פחות ממחצית האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים עובדים במקצוע אקדמי אך לדברי שני שלישים עבודתם קשורה במידה רבה לתחום לימודיהם. פער השכר בינם לבין האקדמאים היהודים הוותיקים באותם גילים גדול הרבה יותר מהפער שנוצא ברמות ההשכלה נמוכות יותר.

⁴ לצורך ההשוואות עם היהודים הוותיקים הותאמה ההתפלגות הגילית שלהם לזו של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

תחילה מובאים נתונים על שיעורי התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים לפי מגדר והשכלה. לאחר מכן נבחנת איכות התעסוקה של העובדים על-פי משלח יד ושכר. הנתונים מוצגים גם בהשוואה ליהודים הוותיקים.

תמונה כללית

♦ 78% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מועסקים כיום, 81% מהגברים ו-75% מהנשים. שיעורים אלו גבוהים משיעורי ההעסקה בקרב היהודים הוותיקים בני אותו גיל: 73% בכלל האוכלוסייה, 74% בקרב הגברים ו-73% בקרב הנשים. הדמיון בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים בין שיעורי התעסוקה של גברים לאלה של נשים הולם ממצאי מחקרים נוספים: יש עלייה חדה בשיעורי התעסוקה של נשים יוצאות אתיופיה, ואילו שיעור התעסוקה בקרב הגברים ירד משך שנים אחדות והחל שוב לעלות בשנים האחרונות, אם כי רק בקרב גברים מתחת לגיל 45 (חביב ואחרים, 2010 ב).

שיעורי תעסוקה לפי השכלה

♦ שיעורי התעסוקה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים נוטים לעלות ככל שרמת ההשכלה עולה, חוץ מבקרב בעלי התואר האקדמי; אצלם דווקא חלה ירידה בשיעור התעסוקה:

- 60% בקרב בעלי 0-4 שנות לימוד
- 72% בקרב בעלי 5-11 שנות לימוד
- 81% בקרב בעלי 12 שנות לימוד
- 90% בקרב בעלי תעודת בגרות או בעלי 13+ שנות לימוד שאין להם תואר אקדמי
- 80% בקרב אקדמאים.

♦ בכל רמות ההשכלה עד לתואר אקדמי, שיעורי התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים עולים בהרבה על השיעורים המקבילים בקרב היהודים הוותיקים. רק בקרב בעלי תואר אקדמי, השיעור נמוך מעט יותר (80% לעומת 84%).

משלח יד

♦ כצפוי מהתפלגות ההשכלה, שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים במשלח יד אקדמי או ניהולי נמוך מאוד: 5% לעומת 25% בקרב היהודים הוותיקים.

במשלים לכך, בולט השיעור הגבוה של יוצאי אתיופיה הוותיקים הבלתי מקצועיים: 16% לעומת 4% בקרב היהודים הוותיקים.

♦ שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים דומה למדי לשיעור היהודים הוותיקים המועסקים במשלח יד חופשי או טכני: 13% לעומת 18%, בהתאמה.

♦ שיעור המועסקים במשלח יד אקדמי או ניהולי נמוך יותר בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים גם כאשר משווים רק את האקדמאים בשתי האוכלוסיות: 34% לעומת 54%, בהתאמה.

♦ על מנת לעמוד על הקשר בין עבודתם לתחום לימודיהם של האקדמאים ערכנו הבחנה בין תחומי לימוד המכשירים למקצוע, כגון עבודה סוציאלית ומשפטים, לבין תחומים שהם בבחינת תחומי ידע ואינם מובילים למקצוע מוגדר, לפחות ברמת תואר ראשון, כגון מדעי המדינה וסוציאלוגיה. 89% ממי שלמדו מקצוע עבדו בו; לעומת זאת, רק 19% ממי שלמדו תחום ידע עבדו במקצוע אקדמי,

ואילו 51% עבדו בפקידות ומכירות. למרות זאת, אפילו בקבוצה השנייה העריכו 51% כי עבודתם קשורה במידה רבה מאוד או רבה לתחום לימודיהם. אין בידינו נתונים המאפשרים בחינה אובייקטיבית של הקשר בין תחום הלימודים לבין משלח היד בקרב אקדמאים יהודים ותיקים, ולכן איננו יודעים אם המצב בשתי האוכלוסיות דומה. שיעור האקדמאים יוצאי אתיופיה הסבורים שעבודתם קשורה במידה רבה מאוד או רבה לתחום לימודיהם כמעט זהה לשיעור בקרב האקדמאים היהודים הוותיקים – 66% ו-69%, בהתאמה. סוגיית הקשר בין תחום הלימודים לבין משלח היד בקרב אקדמאים יוצאי אתיופיה (ואולי לא רק בקרבם) מחייבת בדיקה מעמיקה יותר לנוכח המדגם הקטן יחסית של אקדמאים בסקר זה.

שכר

- ♦ אף ששיעורי התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים מצביעים על סגירת פערים ביחס ליהודים הוותיקים, ואפילו על יצירת פערים לטובתם, מבחינת השכר יש עדיין פערים של ממש. שכרם של יוצאי אתיופיה הוותיקים עומד על כ-59% משכרם של היהודים הוותיקים: 31 ₪ לעומת 52 ₪ בממוצע לשעה.
- ♦ הפערים בשכר בין יוצאי אתיופיה הוותיקים ליהודים הוותיקים באותם גילים דומים מאוד בקרב גברים ונשים.
- ♦ שכר האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים הוא 40 ₪ לשעה בממוצע, לעומת 65 ₪ לשעה בממוצע בקרב האקדמאים היהודים הוותיקים, והוא עומד על 61% משכרם. מאחר שהפער הגדול ביותר נמצא דווקא בקרב אקדמאים, המסקנה היא שחלק משמעותי מהפערים בשכר בין כלל יוצאי אתיופיה הוותיקים ליהודים הוותיקים אינם נובעים מפערים בהשכלה אלא מגורמים אחרים.
- ♦ 56% מיוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים מעריכים ששכרם דומה לשכרם של היהודים הוותיקים בני גילם ובעלי רמת השכלה דומה או שהוא עולה עליו. רק 33% סבורים ששכרם נמוך יותר.

7. המצב הכלכלי

ההכנסה החודשית ברוטו לנפש סטנדרטית במשקי הבית של יוצאי אתיופיה הוותיקים נמוכה בהרבה מזו של היהודים הוותיקים. בהתאם לכך, גם שיעור הבעלות על נכסים כגון מכונית ומכשירי חשמל נמוך יותר בקרבם.

למרות הפערים הכלכליים, יוצאי אתיופיה הוותיקים מביעים שביעות רצון נמוכה רק במעט מזו של היהודים הוותיקים, והם גם מבטאים אופטימיות בקשר לסיכויי הדור הבא במשפחתם להצליח בישראל מבחינה כלכלית ומקצועית.

מצבם הכלכלי של יוצאי אתיופיה הוותיקים מוצג כאן הן במדדים אובייקטיביים – הכנסה חודשית לנפש ובעלות על נכסים, והן במדדים סובייקטיביים – שביעות רצון מהמצב הכלכלי האישי והערכת הסיכויים של הדור הבא להצליח מבחינה מקצועית וכלכלית.

- ◆ 43% מיוצאי אתיופיה הוותיקים, לעומת 28% מהיהודים הוותיקים, דיווחו על הכנסה חודשית ברוטו לנפש סטנדרטית נמוכה מ-2,001 ₪ לנפש (לפי ההגדרה בתקופת המחקר היה קו העוני נמוך במעט מהכנסה זו – 1,815 ₪ לנפש).
- ◆ רק 18% מיוצאי אתיופיה הוותיקים, לעומת 38% מהיהודים הוותיקים, דיווחו על הכנסה גבוהה מ-4,000 ₪ לנפש.
- ◆ בולט השיעור הגבוה במיוחד של אימהות חד-הוריות בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים – 86% – שדיווחו על הכנסה של פחות מ-2,001 ₪ לנפש לעומת 37% בקרב האימהות החד-הוריות היהודיות הוותיקות.
- ◆ שיעור הבעלות על מגוון נכסים נמוך משיעור זה בקרב היהודים הוותיקים:
  - שיעור המתגוררים בדירה בבעלותם עומד על 41% לעומת 59% בקרב היהודים הוותיקים. בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים 22% מדווחים שהם גרים בדירה בבעלות קרוב משפחה, על-פי-רוב ההורים.
  - שיעור בעלי ביטוח בריאות משלים עומד על 55% לעומת 80%.
  - בבעלות על מוצרי חשמל ביתיים כגון מזגן ומדיח כלים וכן בבעלות על רכב יש הבדלים של 20 עד 30 נקודות אחוז.
  - לעומת זאת, חשוב לציין שבמוצרים כגון מחשב ביתי וחיבור לאינטרנט ההבדלים קטנים – 4-7 נקודות אחוז.⁵
- ◆ 56% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מרוצים ממצבם הכלכלי הנוכחי: 12% מרוצים מאוד ו-44% מרוצים. שביעות הרצון בקרב היהודים הוותיקים גבוהה רק במעט יותר – 59% מרוצים: 11% מרוצים מאוד ו-48% מרוצים.
- ◆ 49% מעריכים שסיכויי הדור הבא במשפחתם להצליח מבחינה כלכלית ומקצועית בישראל טובים מאוד ו-33% מעריכים שהם טובים למדי; לעומתם, רק 14% מעריכים שהסיכויים אינם טובים: 8% מעריכים שהם אינם טובים כל כך ו-6% מעריכים שכלל אינם טובים.

8. קליטה חברתית-תרבותית

תשובות המרואיינים מעידות על השתלבות בחברה הישראלית, אשר מתבטאת בין השאר בשיעור החברים מחוץ לקהילה, במידת השימוש בעברית, בביצוע שירות צבאי או לאומי ובשיעור ההצבעה בבחירות. הרצון בשילוב אינו סותר את רצונם של יוצאי אתיופיה לשמר את תרבות המוצא שלהם. למרות תהליך ההשתלבות, הם מתמודדים עם פערים בין תפיסת הזהות האישית שלהם לבין תפיסתם את הזהות המיוחסת להם ע"י אחרים ועם תחושות של אפליה אישית וקבוצתית.

⁵ הנתונים על ביטוח בריאות משלים נלקחו מדוח מחקר שערך מכון ברוקדייל (גרס ואחרים, 2009). הנתונים על בעלות על ציוד ביתי ורכב נלקחו מהשנתון הסטטיסטי 2010. בשני המקרים ההשוואה היא עם האוכלוסייה הכללית ללא התאמה להתפלגות הגיל של אוכלוסיית המחקר.

בבחינת קליטתם החברתית-תרבותית של יוצאי אתיופיה הוותיקים התייחסנו להיבטים התנהגותיים ותפיסתיים: השימוש בעברית בהקשרים שונים, שכונת המגורים, הרכב החברים, שירות צבאי/לאומי, שיעורי ההצבעה בבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות, תפיסת הזהות האישית ותפיסת יוצאי אתיופיה הוותיקים את הזהות שמייחסים להם יהודים ותיקים. בדקנו גם תפיסת אפליה אישית וקבוצתית וכן את החשיבות המיוחסת לשמירת התרבות והמנהגים של הקהילה. נוסף על כך בדקנו מספר אינדיקטורים של השתלבות ילדי המרואיינים (הדור השני) במערכת החינוך ובתחום החברתי.

שכונת המגורים

- ♦ 22% מתגוררים בשכונות שבהן, להערכת המרואיינים, רוב התושבים הם יוצאי אתיופיה. 26% מעריכים כי יוצאי אתיופיה מהווים כרבע ועד מחצית מתושבי שכונת המגורים שלהם. 52% מהמרואיינים מעריכים שיוצאי אתיופיה מהווים פחות מרבע מהתושבים בשכונה.

הרכב החברים

- ♦ 56% דיווחו כי לפחות מחצית חבריהם אינם יוצאי אתיופיה; בהשוואה, 14% דיווחו כי כל חבריהם יוצאי אתיופיה.
- ♦ שביעות הרצון מהקשר עם החברים גבוהה מאוד – 87% מרוצים או מרוצים מאוד מחבריהם. רמת שביעות הרצון מהחברים גבוהה יותר בקרב מי שעלו לפני גיל 18.
- ♦ התחברות עם חברים שאינם יוצאי אתיופיה קשורה לגיל בעת העלייה: 70% מהעולים שהגיעו מתחת לגיל 6 ו-62% ממי שהגיעו בגיל 6-18, לעומת 37% ממי שעלו לאחר גיל 18, דיווחו כי לפחות מחצית חבריהם אינם יוצאי אתיופיה. עם זאת, גם בקרב מי שעלו מתחת לגיל 6, 29% דיווחו כי כל חבריהם (4%) או מרביתם (25%) הם יוצאי אתיופיה.
- ♦ נשים נוטות יותר ליצור קשרי חברות מחוץ לקהילה: אצל 64% מהן, לפחות מחצית מהחברים אינם יוצאי אתיופיה לעומת 49% אצל הגברים.

מידת השימוש בעברית

- ♦ שכיחות השימוש בעברית לעומת אמהרית ביחסים בין-אישיים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים משתנה לפי הסביבה: בעבודה, רוב יוצאי אתיופיה משתמשים רק בעברית (64%) או בעיקר בעברית (22%), גם מי שרמת שליטתם בעברית אינה טובה. בשיחות עם חברים, 45% מיוצאי אתיופיה משתמשים רק בעברית (22%) או בעיקר בעברית (23%) וקרוב ל-40% משתמשים בעברית ובאמהרית באותה מידה, בין השאר לפי הרכב החברים (ר' בהמשך). בשיחות עם בן או בת הזוג, המשקל היחסי של שתי השפות זהה. ואולם, בשיחות עם הילדים, לעברית משקל גדול יותר: רוב ההורים משוחחים עם ילדיהם רק בעברית (41%) או בעיקר בעברית (26%) וכרבע משתמשים בשתי השפות באותה מידה.
- ♦ כצפוי, ככל שהגיל בעת העלייה עולה יש ירידה בשימוש בעברית. עם זאת, הירידה מתונה יותר בשיחות עם הילדים ובעבודה.

מעורבות הורים במסגרות החינוכיות של ילדיהם

- ◆ לשני שלישים מהמראיינים יש לפחות ילד אחד. רוב ההורים דיווחו על השתתפותם באספות ההורים במסגרות החינוכיות של ילדיהם – 72% בגן או במעון ו-80% בבית הספר.
- ◆ רוב ההורים (86%) דיווחו שהם עוזרים לילדיהם בשיעורי בית או מפקחים על הכנתם.

השתלבות הילדים בתחום החינוך ובתחום החברתי (דיווח ההורים)

- ◆ מיעוט לא מבוטל מההורים דיווחו על התנהגויות הקשורות לנשירה סמויה: אי-הכנת השיעורים בכל יום (34%), היעדרות מבית הספר שלא בגלל מחלה (19%) ובעיות משמעת (15%).
- ◆ 35% בלבד מההורים לילדים מתחת לגיל 6 דיווחו כי לילד יש לפחות 10 ספרים. 17% דיווחו על חוסר בספרי ילדים בבית.
- ◆ לדברי למעלה ממחצית ההורים (54%), רק מיעוט מהחברים של הילד הם בני קהילת יוצאי אתיופיה. הנטייה להתחבר לילדים שאינם בני הקהילה חזקה יותר בקרב גילאי 6-11 (65%) מאשר בקרב ילדים מבוגרים יותר (43%-48%). הממצא המתייחס לילדים המבוגרים מקבל אישוש בדיווח עצמי של בני נוער ילידי הארץ ממוצא אתיופי בסקר נוער עולה שערך מכון ברוקדייל.

שירות צבאי או לאומי

- ◆ מקרב הגברים 79% שירתו בצה"ל: 62% שירות מלא ו-17% שירות חלקי.
- ◆ בקרב הגברים שעלו בהיותם ילדים או בני נוער בולט השיעור הגבוה של משרתים בצה"ל: כ-80% ממי שעלו עד גיל 18 שירתו שירות מלא, וכ-10% נוספים שירתו שירות חלקי.
- ◆ מהגברים שעלו לאחר גיל 18, כמחצית שירתו, רובם שירות חלקי.
- ◆ שיעור המשרתים בצבא נמוך הרבה יותר בקרב הנשים (23%) מאשר בקרב הגברים, אבל שיעור גבוה של נשים (28%) שירתו במסגרת השירות הלאומי. בסך הכול, כ-50% מהנשים – 96% מהנשים שעלו מתחת לגיל 6 ו-67% מהנשים שעלו בגילים 6-18 – שירתו בצבא או בשירות לאומי.
- ◆ 74% מהגברים ו-83% מהנשים ששירתו בצה"ל היו מרוצים או מרוצים מאוד משירותם הצבאי. 91% מהנשים ששירתו שירות לאומי היו מרוצות או מרוצות מאוד משירותן.

הצבעה בבחירות לכנסת ולרשות המקומית

- ◆ מקובל שהשתתפות בבחירות משמשת מדד משמעותי למעורבות חברתית ומבטאת תחושת שייכות למדינה ולחברה. מבין יוצאי אתיופיה הוותיקים, 70% דיווחו שהצביעו בבחירות האחרונות לכנסת (בפברואר 2009) – שיעור גבוה משיעור ההצבעה בכלל האוכלוסייה: 65%.⁶
- ◆ 67% דיווחו שהצביעו בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות (בנובמבר 2008).

⁶ על-פי ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-18

תפיסת הזהות האישית של המרואיינים ותפיסתם את הזהות המיוחסת להם על-ידי היהודים הוותיקים

המרואיינים נשאלו איזה מהמונחים להלן מגדיר הכי טוב את זהותם: ישראלי, יהודי או אתיופי, וכיצד לדעתם יגדירו אותם היהודים הוותיקים.

♦ 61% חשים עצמם בראש ובראשונה יהודים או ישראלים – יהודים יותר מישראלים – 42% ו-19%, בהתאמה. עם זאת, 27% מזדהים קודם כול כאתיופים, גם לאחר עשרים שנה בארץ.

♦ 58% חושבים שהיהודים הוותיקים רואים בהם קודם כול אתיופים (פי שניים משיעור יוצאי אתיופיה המגדירים את עצמם בזהות זו). 23% חושבים שהיהודים הוותיקים רואים בהם קודם כול ישראלים ועוד 13% חושבים שרואים בהם קודם כול יהודים.

♦ לא נמצאו הבדלים בזהות האישית לפי גיל בעת העלייה, אולם נמצאו הבדלים בתפיסת הזהות המיוחסת: בקרב מי שעלו לפני גיל 6, הזהות המיוחסת נחלקת כמעט שווה בשווה בין ישראלית (41%) לבין אתיופית (45%). בניגוד לכך, בקרב מי שעלו בגיל 6-18 ובמידה פחותה בקרב מי שעלו מעל גיל 18, הזהות המיוחסת הדומיננטית היא אתיופית (64% ו-56%, בהתאמה).

תפיסת אפליה

בניתוח תפיסת אפליה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים יש להבחין בין תפיסת אפליה ברמה האישית, על בסיס התנסות אישית, ובין תפיסת אפליה ברמה קבוצתית, כלומר, תפיסתה כתופעה.

♦ כשליש מהמרואיינים דיווחו שחווי יחס מפלה כלפיהם אישית במקום העבודה, וקצת פחות משליש דיווחו שחווי יחס כזה בשירות הצבאי. יש לציין שלפחות מחצית ממי שהתנסו באפליה כלפיהם דיווחו כי התרחשה לעתים רחוקות. כחמישית מההורים בקרב המרואיינים דיווחו כי לפחות אחד מילדיהם נתקל ביחס מפלה בבית הספר מצד מורים ו/או מצד חברים בכיתה.

♦ 68%-37% מהמרואיינים (השיעור משתנה לפי המוסד) סבורים שמוסדות שונים כגון המוסד לביטוח לאומי, מערכת המשפט ומשטרת ישראל נוקטים יחס מפלה כלפי כלל עולי אתיופיה.

הנתונים שבידינו מאפשרים להשוות בין השכיחות של תחושת אפליה אישית לבין שכיחות התפיסה שיש אפליה קבוצתית כלפי יוצאי אתיופיה בשני תחומים בלבד: שירות צבאי ומערכת החינוך. בשניהם, שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים שדיווחו כי הייתה להם התנסות אישית ביחס מפלה כלפיהם, או שלילדיהם הייתה התנסות כזו, נמוך בהרבה משיעור הטוענים ליחס מפלה כלפי כלל עולי אתיופיה מצד אותם מוסדות. במילים אחרות, נראה כי תחושת האפליה האישית רווחת הרבה פחות מתפיסת האפליה הקבוצתית. ממצא זה דומה לממצאי מחקרים אחרים מחוץ לישראל לגבי תפיסת אפליה בקרב מיעוטים אתניים.

החשיבות בשמירת התרבות והמנהגים של הקהילה

ראוי לציין שהרצון בשילוב אינו סותר את רצונם של יוצאי אתיופיה לשמר את תרבות המוצא שלהם.

♦ מחויבות יוצאי אתיופיה הוותיקים למורשתם מתבטאת בשימוש בשפה האמהרית, בקשרים עם ילדיהם, בחשיבות שהם מייחסים לשמירת התרבות האתיופית בבית וברצונם שהילדים יכירו תרבות זו.

- ◆ מעל 90% אמרו ששמירה בבית על התרבות האתיופית "חשובה מאוד" או "חשובה" בעבורם. כמעט כל המרואיינים מגלים מחויבות עזה לשמירת מורשתם, בהתבסס על מדדים אלו.
- ◆ ההבדלים במידת החשיבות שיוצאי אתיופיה הוותיקים מייחסים לשמירת התרבות והמנהגים של הקהילה קשורים לגיל בעת העלייה: בקרב מי שהגיעו לישראל בהיותם בני 6 ומעלה, כ-75% סברו שחשוב מאוד לשמור על התרבות והמנהגים וכ-20% סברו שהדבר חשוב. אפילו בקרב מי שעלו מתחת לגיל 6, 56% סברו שחשוב מאוד לשמור על התרבות והמנהגים ו-34% סברו שהדבר חשוב.
- ◆ דפוס החשיבות המיוחסת להקניית התרבות והמנהגים לילדי הקהילה דומה לדפוס החשיבות המיוחסת לשמירת התרבות והמנהגים. 98% סבורים שחשוב מאוד (76%) או חשוב (22%) שהילדים ילמדו על התרבות האתיופית. שלא כבמדד הקודם, לא נמצאו הבדלים לפי גיל בעת העלייה במידת החשיבות המיוחסת להקניית התרבות והמנהגים לילדים.

9. סיכום של תהליך הקליטה האישי על-ידי יוצאי אתיופיה הוותיקים

ברוב התחומים שנבדקו חלה ירידה בשיעור המדווחים על בעיות כיום לעומת סמוך יותר למועד העלייה. לאחר עשרים שנה בארץ יוצאי אתיופיה מדווחים בעיקר על בעיות כלכליות, בעיות דיור ויחס שלילי מצד היהודים הוותיקים.

למרות ההתמודדות עם קשיים בהווה והפערים שקיימים עדיין, יוצאי אתיופיה הוותיקים מביעים שביעות רצון גבוהה מקליטתם בארץ ורובם (89%) מרגישים שישראל היא ביתם.

- ◆ כ-25% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו שהם מתמודדים כיום לפחות עם שלוש בעיות מתוך עשר בעיות פוטנציאליות שהוצגו להם. הבעיות השכיחות ביותר הן בעיות דיור (39%), חובות מכבידים (35%) ויחסם של היהודים הוותיקים לעולי אתיופיה (31%).
- ◆ השוואה בין בעיות ההווה לבעיות העבר מעלה כי בארבעה מחמשה תחומים חלה ירידה בשיעור המדווחים על בעיות: שיעור המתמודדים עם בעיות תעסוקה ירד מ-37% ל-9%; שיעור המתמודדים עם בעיות כלכליות ועם חובות כבדים ירד מ-50% אך נותר גבוה (35%); הבדלי תרבות ומנטליות בין יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין החברה הקולטת מפריעים עדיין ל-22%, אך שיעור זה נמוך מ-43% שלהם הפריעו בעיות אלו בעבר; גם מבחינת ההתמודדות עם יחס שלילי מצד היהודים הוותיקים חלה ירידה, אף ששיעור המתלוננים על כך נותר גבוה – 31% בהווה לעומת 43% בעבר.
- ◆ שיעור המדווחים על קשיים בתחום הדיור לא השתנה והוא מוסיף להיות גבוה – כ-40%. יחידים ואימהות במשפחות חד-הוריות דיווחו (כ-50%) על בעיות בדיור יותר מנשואים (כ-30%).
- ◆ המרואיינים שהגיעו לארץ כשהיו בני פחות מ-6 דיווחו שהם מתמודדים כיום בעיקר עם חובות מכבידים (31%) ועם בעיות דיור (29%). אף שלמעשה גדלו בארץ כמעט כל חייהם, כ-25% מתמודדים לדבריהם עם יחס שלילי מצד יהודים ותיקים; ייתכן כי חלקם אינם מתכוונים ליחס אישי כלפיהם אלא ליחס כלפי כלל קהילת יוצאי אתיופיה.

- ◆ המרואיינים שהגיעו לארץ בגיל 6-18 דיווחו על התמודדות עם בעיות דיור (50%), על קושי בהחזר חובות (34%) ועל יחס שלילי מצד יהודים ותיקים (33%).
- ◆ המרואיינים שעלו לאחר גיל 18 מתמודדים פחות מהצעירים מהם עם בעיות דיור (23%), אך שיעור גבוה יותר מהם מתמודד עם חובות מכבידים (41%). מאחר שהם שולטים פחות בעברית ומשכילים פחות, הם מתקשים יותר מהצעירים מהם בכל הקשור בהבדלי התרבות והמנטליות הישראלית (23%). בשל גילם המבוגר יותר, לחלק גדול יותר מהם יש ילדים בגילים שונים, ולכן הם – יותר מהאחרים – מתמודדים גם עם בעיות של ילדים הלומדים בבית הספר (10%) וגם עם בעיות תעסוקה של ילדים בוגרים (17%).
- ◆ למרות הבעיות שאֵתן הם מתמודדים, 74% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו שהם מרוצים מקליטתם: 30% מרוצים מאוד ו-44% מרוצים. עם זאת, 17% לא כל כך מרוצים ו-9% כלל אינם מרוצים. לא נמצאו הבדלים מובהקים לפי גיל ההגעה לארץ. במילים אחרות, אף שעל-פי מדדים שונים (השכלה, שליטה בעברית וקליטה חברתית) העולים שהגיעו לארץ בגיל צעיר יותר הגיעו להישגים רבים יותר, הם אינם מרוצים יותר ממי שהגיעו בגיל מבוגר יותר. הסבר אפשרי, חלקי, הוא שמי שעלו בגיל צעיר פיתחו ציפיות גדולות יותר, ובכך יש כדי להשפיע על רמת שביעות הרצון שלהם.
- ◆ בהמשך לכך, בתשובה לשאלה "האם אתה מרגיש את עצמך בישראל כמו בבית?" ענו 74% "בהחלט כן" ו-15% נוספים ענו "כן, למדי". רק 11% השיבו "לא כל כך" או "בכלל לא". מעניין לציין שהקבוצה שבה היה השיעור הגבוה ביותר – 81% – שהשיבו תשובה חיובית החלטית היא זו שעלתה לארץ לאחר גיל 18, ואילו הקבוצה שבה היה השיעור הנמוך ביותר – 69% – של המרגישים את עצמם בישראל כמו בבית היא קבוצת מי שעלו בגיל 6-18.

דיווחי המרואיינים על התנסויותיהם במהלך ובתום עשרים השנים מאז עלייתם מגלים תמונה מורכבת. יש בה הצלחות, למשל בשיעורי התעסוקה ובקליטה החברתית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בקשרי חברות עם יהודים ותיקים אחרים ובהרגשת בית בארץ. יוצאי אתיופיה הוותיקים מתמודדים עם פחות בעיות כיום בהשוואה לשנים הראשונות שלהם בישראל, ורובם המכריע מבטאים שביעות רצון מקליטתם.

עם זאת, הם עדיין מתמודדים עם בעיות כלכליות וקשיי דיור וכן עם קשיים הנובעים מהבדלי תרבות ומיחס הישראלים האחרים כלפיהם. אחוז גבוה (30%) מדווחים על התנסות אישית באפליה ואחוז גבוה אף יותר (50%) מעריכים שקיימת אפליה קולקטיבית מצד מוסדות שונים כלפי בני הקהילה האתיופית.

מי שעלו בגיל צעיר השיגו הישגים מרשימים בתחום ההשכלה יחסית להוריהם: כמעט כולם סיימו בית ספר תיכון וחלק המשיכו בלימודים על תכונים. עם זאת, שיעור בעלי התואר האקדמי עדיין נמוך בהשוואה ליהודים ותיקים אחרים.

ממצאי המחקר מצביעים על צורך במאמץ לסייע גם לעולי אתיופיה הוותיקים יותר להתגבר על הקשיים שאִתם הם מתמודדים ולהמשיך לצמצם את הפערים בינם לבין כלל האוכלוסייה היהודית הוותיקה.

המחקר בוצע ביזמת המשרד לקליטת העלייה ומומן בסיועו.

דברי תודה

תודה לרחל גינדין, המנהלת לשעבר של האגף לתכנון ולמחקר במשרד לקליטת העלייה, שיזמה את המחקר, וליהודית רוזנבאום-תמרי, חוקרת לשעבר באגף. שתיהן סייעו לנו בזיהוי הסוגיות החשובות במחקר מסוג זה ובגיבוש השאלון. תודה גם לחנה קופפר, מנהלת האגף בעת הכנת הדוח, על הערותיה לטייטת הדוח.

איתור המרואיינים – עשרים שנה לאחר שעלו לארץ – ואיסוף המידע הקפדני לא היו מתאפשרים ללא המסירות והשיטות היצירתיות של אביה בן צדוק, רכזת עבודת השדה שלנו.

תודתנו נתונה לכל יוצאי אתיופיה הוותיקים שהואילו להקדיש לנו מזמנם ולשתף אותנו בתהליך הקליטה שלהם בארץ.

ברצוננו להודות לפרופ' ג'ק חביב, מנכ"ל המכון, ולדניז נאון, ראש המרכז לחקר מוגבלויות ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות, על הערותיהם המועילות.

לבסוף, תודה לרעיה כהן שערכה את הדוח וללסלי קליינמן שהפיקה והביאה לדפוס.

תוכן העניינים

1	1. מבוא
1	1.1 הרקע למחקר
1	1.2 מטרת המחקר
1	1.3 מבנה הדוח
2	2. מערך המחקר
2	2.1 שיטת המחקר
2	2.2 אוכלוסיית המחקר והמדגם
4	2.3 שקלול המדגם
5	2.4 השוואה בין מאפייני המרואיינים למאפייני אוכלוסיית המחקר
5	3. מאפייני רקע של האוכלוסייה בתקופת העלייה
7	4. שירות צבאי ושירות לאומי
8	5. ציוני דרך בתהליך של צבירת הון אנושי בארץ – השכלה עיונית ומקצועית
9	5.1 מסלול הלימודים העיוניים
12	5.2 אופן רכישת המקצוע
13	6. מאפייני האוכלוסייה בעת הריאיון
13	6.1 מאפיינים דמוגרפיים
14	6.2 הון אנושי
18	6.3 מצב הבריאות
20	7. תעסוקה
20	7.1 תמונת מצב התעסוקה בעת הריאיון
22	7.2 מאפייני התעסוקה
25	7.3 מדדים סובייקטיביים
28	7.4 מאפייני התעסוקה של האקדמאים
34	8. מצב כלכלי
35	8.1 מקורות ההכנסה של משקי הבית
36	8.2 הכנסה כוללת של משקי הבית והכנסה לנפש
38	8.3 בעלות על נכסים והוצאות גדולות
42	8.4 מדדים אובייקטיביים לקשיים כלכליים
43	8.5 מדדים סובייקטיביים : שביעות רצון מהמצב הכלכלי וציפיות לעתיד הדור הבא
46	9. קליטה חברתית-תרבותית
46	9.1 שכונת המגורים
47	9.2 הרכב החברים
48	9.3 מידת השימוש בעברית בהקשרים שונים
50	9.4 מעורבות חברתית במדינה ובחברה
52	9.5 תפיסת הזהות האישית ותפיסת הזהות המיוחסת
53	9.6 תפיסת אפליה
55	9.7 החשיבות בשמירת התרבות והמנהגים של הקהילה בעיני יוצאי אתיופיה הוותיקים

57	10. שימוש בשירותי הרווחה
60	11. מעורבות הורים והשתלבות ילדים בתחום החינוך ובתחום החברתי
60	11.1 ילדים מתחת לגיל 6
62	11.2 ילדים בגילים 6–17, תלמידי בית ספר
65	12. סיכום של תהליך הקליטה האישי על-ידי יוצאי אתיופיה הוותיקים
65	12.1 בעיות בהווה ובעבר
69	12.2 שביעות רצון מהקליטה בארץ והרגשת בית בישראל
71	13. סיכום
75	ביבליוגרפיה
77	נספחים
77	נספח א: בדיקת ייצוג המדגם ופירוט שקלול המדגם
79	נספח ב: מאפיינים נוספים של יוצאי אתיופיה הוותיקים ושל היהודים הוותיקים
81	נספח ג: נתונים נוספים על תעסוקה
85	נספח ד: הזהות האישית ותפיסת הזהות המיוחסת
85	נספח ה: פירוט מספר הילדים של יוצאי אתיופיה הוותיקים

רשימת הלוחות

	פרק 2: מערך המחקר
3	לוח 1: מספר הראיונות עם עולי אתיופיה הוותיקים, שיעור הראיונות שבוצעו מהמספר המתוכנן, גודל הקבוצה ושיעורה מאוכלוסיית היעד
4	לוח 2: מאפייני אוכלוסיית יוצאי אתיופיה הוותיקים לפי נתוני משרד הקליטה לעומת מאפייני המרואיינים
5	פרק 3: מאפייני רקע של האוכלוסייה בתקופת העלייה
6	לוח 3: אזור המוצא באתיופיה, לפי תקופת העלייה
6	לוח 4: המצב המשפחתי בעת העלייה ועליית ההורים – יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה
6	לוח 5: השכלה שנרכשה באתיופיה וידיעת קרוא וכתוב באמהרית/טיגרית, לפי גיל בעת העלייה
7	לוח 6: אוריינות באמהרית/טיגרית בקרב הורי המרואיינים, לפי גיל המרואיינים בעת העלייה
	פרק 4: שירות צבאי ושירות לאומי
7	לוח 7: שירות צבאי או שירות לאומי של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר ולפי גיל בעת העלייה
8	לוח 8: שביעות רצון מהשירות הצבאי או הלאומי בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר ולפי גיל בעת העלייה

פרק 5: ציוני דרך בתהליך של צבירת הון אנושי בארץ – השכלה עיונית ומקצועית

לוח 9 : נקודות ציון בתהליך רכישת ההשכלה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה

9

לוח 10 : תחומי לימודים : האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת האקדמאים היהודים הוותיקים

12

לוח 11 : רכישת מקצוע בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה

12

פרק 6: מאפייני האוכלוסייה בעת הריאיון

לוח 12 : רמת הדתיות : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים – דיווח עצמי, לפי גיל בעת הריאיון

14

לוח 13 : רמת השכלה : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון

15

לוח 14 : שליטה בעברית : הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון

16

לוח 15 : שליטה במיומנויות מחשב : הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון

17

לוח 16 : ניסיון מקצועי של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון

17

לוח 17 : מדדים של מצב הבריאות : הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר ולפי גיל בעת הריאיון

18

לוח 18 : התחומים שבהם צמצמו המרואיינים יוצאי אתיופיה הוותיקים את פעילותם בשל בעיית הבריאות, לפי מגדר ולפי גיל בעת הריאיון

19

פרק 7: תעסוקה

לוח 19 : שיעור המועסקים : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי השכלה

22

לוח 20 : משלחי היד של המועסקים : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר

23

לוח 21 : מספר שעות עבודה שבועיות ושכר לשעה ברוטו : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר

24

לוח 22 : שכר יוצאי אתיופיה הוותיקים ביחס לשכר היהודים הוותיקים, לפי מגדר

24

לוח 23 : שכר לשעה ביחס לשכר המינימום : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר

25

לוח 24 : שביעות רצון כוללת מהעבודה הנוכחית ומהיבטים שלה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים, לפי מגדר

26

לוח 25 : שכר יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת שכר היהודים הוותיקים בגיל וברמת השכלה דומים – הערכת יוצאי אתיופיה, לפי מגדר

27

לוח 26 : הרגשת ביטחון תעסוקתי : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר

28

- 29 לוח 27 : משלחי יד של אקדמאים : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר
- 30 לוח 28 : הקשר בין משלח היד לבין תחום הלימודים בקרב האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים
- 31 לוח 29 : הערכת הקשר בין העבודה הנוכחית לבין תחום הלימודים ושביעות רצון מניצול הידע והכישורים הנרכשים, לפי קבוצה (%)
- 31 לוח 30 : מספר שעות עבודה שבועיות, שכר לשעה ויחס השכר – אקדמאים : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר
- 32 לוח 31 : שכר לשעה ביחס לשכר המינימום – אקדמאים : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר
- 33 לוח 32 : הערכת האקדמאים יוצאי אתיופיה לגבי שכרם ביחס לשכר היהודים הוותיקים בגיל וברמת השכלה דומים, ושביעות רצונם מהשכר

פרק 8: מצב כלכלי

- 35 לוח 33 : מקורות ההכנסה של המרואייין ושל בן או בת הזוג : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 37 לוח 34 : הכנסה ממוצעת ברוטו לנפש סטנדרטית : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 40 לוח 35 : מצב הדיור, מספר חדרים וצפיפות דיור : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 41 לוח 36 : בעלות על נכסים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 42 לוח 37 : הוצאות גדולות נבחרות של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 43 לוח 38 : מדדים לקשיים כלכליים חמורים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 43 לוח 39 : שביעות רצון מהמצב הכלכלי : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 44 לוח 40 : הערכה עצמית של היכולת לממן את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מצב משפחתי
- 45 לוח 41 : הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים – המצב הכלכלי האישי בהשוואה למצבן של קבוצות שונות בישראל
- 46 לוח 42 : הערכת יוצאי אתיופיה את סיכויי הדור הבא להצליח מבחינה כלכלית ומקצועית, לפי מצב משפחתי

פרק 9: קליטה חברתית-תרבותית

- 47 לוח 43 : יוצאי אתיופיה מקרב תושבי השכונה – הערכת המרואיינים, לפי גיל בעת העלייה
- 47 לוח 44 : הרכב החברים, לפי גיל בעת העלייה
- 48 לוח 45 : שביעות רצון של יוצאי אתיופיה הוותיקים מהחברים בישראל, לפי גיל בעת העלייה

- לוח 46 : מידת השימוש בעברית או באמהרית בהקשרים בין-אישיים, לפי גיל בעת העלייה 49
- לוח 47 : מידת השימוש בעברית או באמהרית בצריכת תקשורת אלקטרונית (רדיו ואינטרנט), לפי גיל בעת העלייה 50
- לוח 48 : שיעור ההצבעה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בבחירות האחרונות לכנסת ולרשות המקומית, לפי גיל בעת העלייה 50
- לוח 49 : תדירות צריכת החדשות באמצעי התקשורת בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה 51
- לוח 50 : תפיסת זהות אישית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה 52
- לוח 51 : תפיסת הזהות המיוחסת – הזהות שעולי אתיופיה הוותיקים סבורים שהיהודים הוותיקים מייחסים להם, לפי גיל בעת העלייה 53
- לוח 52 : תפיסת אפליה אישית בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, בשל יחס ממונים ועמיתים, לפי תחומי חיים שונים 54
- לוח 53 : תפיסת אפליה קבוצתית בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, בשל יחס מוסדות, בתחומי חיים שונים 54
- לוח 54 : החשיבות שמייחסים יוצאי אתיופיה הוותיקים לשמירה על תרבותם ומנהגיהם, לפי גיל בעת העלייה 55
- לוח 55 : תדירות הצריכה של אמצעי תקשורת באמהרית, לפי גיל בעת העלייה 56
- לוח 56 : השתתפות בתכנית החיסכון הקהילתית "קובה" לפי גיל בעת העלייה 57

פרק 10: שימוש בשירותי הרווחה

- לוח 57 : המשתמשים בשירותי הרווחה בשנה האחרונה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מאפיינים שונים 58
- לוח 58 : המשתמשים בשירותי הרווחה בשנה האחרונה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי העילה לפנייתם 58
- לוח 59 : יכולתם של יוצאי אתיופיה הוותיקים להסתדר בלי קושי ובלי עזרה בפנייה למערכות השירותים, לפי גיל בעת העלייה 59
- לוח 60 : הסיבות לקשייהם של המתקשים להסתדר במשרדים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים 60

פרק 11: מעורבות הורים והשתלבות הילדים בתחום החינוך ובתחום החברתי

- לוח 61 : מעורבות הורים במסגרות החינוכיות של ילדיהם שמתחת לגיל 6 ובילוי משותף בבית, בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים 61
- לוח 62 : רווחה חומרית של ילדים מתחת לגיל 6 בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים 61
- לוח 63 : תפקוד לימודי והישגים לימודיים של הילדים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל הילד – דיווח הורה 62
- לוח 64 : השתתפות גילאי 6-17 בפעילות פנאי מאורגנת מחוץ למסגרת בית הספר בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל הילד – דיווח הורה 63

לוח 65 : מעורבות הורים מקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, בבית הספר של ילדיהם בני 6-17
ופיקוחם על הילד, לפי גיל הילד 63

לוח 66 : הרכב החברים של הילדים יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל הילד – דיווח הורה 64

לוח 67 : שביעות הרצון של ההורים יוצאי אתיופיה הוותיקים מהיבטים נבחרים של החינוך
בישראל 64

פרק 12: סיכום של תהליך הקליטה האישי על-ידי יוצאי אתיופיה הוותיקים

לוח 68 : התמודדות עם בעיות בהווה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה 66

לוח 69 : הבעיות בתהליך הקליטה של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה 67

לוח 70 : שביעות רצון של יוצאי אתיופיה הוותיקים מהקליטה בארץ בכלל, ובתחומים
נבחרים, לפי גיל בעת העלייה 70

לוח 71 : הרגשתם של יוצאי אתיופיה הוותיקים שישראל היא הבית, לפי גיל בעת העלייה 71

נספח א: בדיקת ייצוג המדגם ופירוט שקלול המדגם

לוח א1 : המדגם המתוכנן, המדגם בפועל והנפל : השוואה בין התפלגויות מאפיינים בתוך
כל אחת מהקבוצות 77

נספח ב: מאפיינים נוספים של יוצאי אתיופיה הוותיקים ושל היהודים הוותיקים

לוח ב1 : מספר שנות הלימוד והתואר הגבוה ביותר שנרכשו בארץ : יוצאי אתיופיה
הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה, לעומת היהודים הוותיקים 79

לוח ב2 : השכלת יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר 79

לוח ב3 : הערכה עצמית של רמת השליטה בעברית בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל
בעת העלייה 80

לוח ב4 : מצב הבריאות בקרב היהודים הוותיקים (הערכה עצמית), לפי גיל בעת הריאיון 80

נספח ג: נתונים נוספים על תעסוקה

לוח ג1 : שיעור המועסקים : יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי
השכלה ולפי מגדר 83

לוח ג2 : עבודה בישראל בקרב הורי המרואיינים, לפי גיל המרואיינים בעת העלייה 83

לוח ג3 : שביעות רצון כוללת מהעבודה הנוכחית ומהשכר בקרב היהודים הוותיקים, לפי
מגדר 83

לוח ג4 : תפיסת הקשר בין העבודה הנוכחית לבין תחום הלימודים בקרב האקדמאים
היהודים הוותיקים, לפי מגדר 84

לוח ג5 : מספר שעות עבודה שבועיות ושכר לשעה ברוטו בממוצע : יוצאי אתיופיה
הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים ויחס השכר ביניהם, לפי השכלה 84

לוח ג6 : שביעות רצון כוללת מהעבודה : האקדמאים יוצאי אתיופיה לעומת האקדמאים
היהודים הוותיקים, לפי מגדר 84

נספח ד: הזהות האישית ותפיסת הזהות המיוחסת

לוח ד1 : תפיסת הזהות האישית של יוצאי אתיופיה הוותיקים ותפיסתם את הזהות
שהיהודים הוותיקים מייחסים להם 85

- 85   **נספח ה: פירוט מספר הילדים של יוצאי אתיופיה הוותיקים**
לוח ה1: מספר הילדים של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל המרואיין בעת הריאיון

רשימת התרשימים

- 20   **פרק 7: תעסוקה**
תרשים 1: תמונת מצב התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון
תרשים 2: שיעור המועסקים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון ולפי
21   מגדר

- 37   **פרק 8: מצב כלכלי**
תרשים 3: רמת ההכנסה הכוללת של משקי הבית: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת
היהודים הוותיקים

- 68   **פרק 12: סיכום אישי של תהליך הקליטה בעיני יוצאי אתיופיה הוותיקים**
תרשים 4: התמודדות עם בעיות בתהליך הקליטה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בהווה
ובעבר – דיווח עצמי

- 81   **נספח ג: נתונים נוספים על תעסוקה**
תרשים ג1: תמונת מצב של תעסוקת יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון, גברים
81   תרשים ג2: תמונת מצב של תעסוקת יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון, נשים
82   תרשים ג3: שיעור המועסקים בקרב היהודים הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון ולפי מגדר

1. מבוא

1.1 הרקע למחקר

תהליך הקליטה של עולי אתיופיה מציב אתגרים ייחודיים להם ולחברה הישראלית, ובהתאם הושקעו משאבים רבים כדי לסייע לעולי אתיופיה בתהליך זה (חביב ואחרים, 2010 א). ממחקרי הגירה בעולם, ובכלל זה מחקרים על עולים בישראל, עולה שלוותק בארץ היעד יש השפעה חיובית על השתלבות המהגר בתחומי התעסוקה, רכישת השפה וכיוצא באלה (Chiswick & Repetto, 2000; נוה וקינג, 1999). מחקרים קודמים (גיוינט-מכון ברוקדייל, 2001; חביב ואחרים, 2010 ב) לא התעמקו בחקר עולי אתיופיה הוותיקים ביותר משום שהמדגמים היו קטנים מדי. מחקר זה הוא הראשון בישראל העוסק ביוצאי אתיופיה הוותיקים – גילאי 23-65 שעלו מאתיופיה לישראל בשנים 1979-1991, כשהיו בני פחות משנה עד בני 45 – והוא נועד לספק תמונה מקיפה המבוססת על מדדים אובייקטיביים וסובייקטיביים כאחד. נבדקה איכות קליטתם של יוצאי אתיופיה הוותיקים במגוון תחומי חיים בטווח הארוך: ההשכלה, השירות הצבאי והלאומי, התעסוקה, המצב הכלכלי, הקליטה התרבותית והחברתית, תחושת השייכות לארץ והזיקה למורשת האתיופית. תחום ההשכלה נבדק בהדגשה מיוחדת. יוצאי אתיופיה הוותיקים מהווים 22% מכלל קהילת יוצאי אתיופיה בישראל (כולל ילידי הארץ שאביהם נולד באתיופיה).

1.2 מטרת המחקר

מטרת המחקר ללמוד על מצבם של יוצאי אתיופיה הוותיקים בכל תחומי החיים העיקריים לאחר עשרים שנה בארץ:

- ♦ לאמוד את הישגיהם בהשכלה ובתעסוקה
- ♦ לעמוד על איכות קליטתם החברתית ועל תחושת השייכות שלהם בישראל
- ♦ ללמוד על השתלבות ילדיהם במערכת החינוך ובתחום החברתי
- ♦ לבחון כיצד הם מעריכים את תהליך קליטתם במבט לאחור
- ♦ לזהות את הקשיים שאִתם הם עדיין מתמודדים
- ♦ לבחון את ההבדלים בין עולים שהגיעו לארץ בגילים שונים לפי מדדים שונים של קליטה.

1.3 מבנה הדוח

פרק 2 מתאר את מערך המחקר ובוחן את הייצוגיות של אוכלוסיית היעד במדגם. המשך הדוח בנוי לפי עיקרון כרונולוגי: הוא מתחיל בתקופת העלייה ובתיאור מאפייני הרקע של הנדגמים באותה עת (פרק 3) ונמשך בהתנסויותיהם בשירות הצבאי או הלאומי (פרק 4). לאחר מכן מתוארים מסלולי הלימודים של המרואיינים שעלו לישראל עד גיל 18 ואופן רכישת המקצוע של כלל העולים (פרק 5). מפרק 6 ואילך המיקוד עובר לזמן הריאיון והדוח מציג את מאפייניהם הדמוגרפיים של המרואיינים, מאפייני ההון האנושי ומצב הבריאות שלהם; מצבם התעסוקתי (פרק 7) והכלכלי (פרק 8), קליטתם החברתית-תרבותית (פרק 9) וממצאים על הקשר של העולים עם שירותי הרווחה (פרק 10) וכן על

מעורבות ההורים והשתלבות ילדיהם בתחום החינוך ובתחום החברתי (פרק 11). הדוח מסתיים בתהליך הקליטה האישי כפי שהמראיינים רואים אותו במבט לאחור (פרק 12) ובסיכום (פרק 13). בבדיקת מגוון הנושאים הללו נעשה שימוש במדדים אובייקטיביים וסובייקטיביים המקובלים במחקרי קליטה.

2. מערך המחקר

בפרק זה נתאר את מערך המחקר, כולל שיטת המחקר (סעיף 2.1), אוכלוסיית המחקר ואופן הדגימה (סעיף 2.2) ואת שיטת שקלול המדגם (סעיף 2.3) ונשווה בין מאפייני המדגם בפועל (משוקלל) לבין מאפייני אוכלוסיית המחקר לפי הנתונים המנהליים של משרד הקליטה (סעיף 2.4).⁷

2.1 שיטת המחקר

שיטת המחקר הייתה ריאיון טלפוני באמצעות שאלון ממוחשב, בעברית ובאמהרית. השאלון היה מורכב ברובו משאלות סגורות. רוב הראיונות בוצעו בעברית, אבל כ-20% מהמראיינים, מבוגרים בלבד, העדיפו להתראיין באמהרית. הראיונות בוצעו בחודשים דצמבר 2009 – יוני 2010.

במדדים שבהם יש נתונים על יהודים ותיקים מוצגות השוואות יחסית אליהם. יהודים ותיקים הם יהודים ילידי הארץ ומי שהגיעו לארץ לפני 1990. לצורך ההשוואות ביחס ליהודים הוותיקים הותאמה ההתפלגות הגילית של היהודים הוותיקים לזו של יוצאי אתיופיה הוותיקים. הנתונים על היהודים הוותיקים בדוח לקוחים מעיבודים מיוחדים שביצעו החוקרים בנתונים של סקרי למ"ס: סקר כוח אדם 2009, הסקר החברתי 2009 וסקר הכנסות 2009.

2.2 אוכלוסיית המחקר והמדגם

המחקר נערך על מדגם מייצג ארצי של יוצאי אתיופיה הוותיקים גילאי 23-65 שנבנה כך: הנתונים הוצאו מקובצי משרד הקליטה של כלל עולי אתיופיה שעלו בשנים 1979-1991, בהיותם בגיל 0-45. כדי להבטיח ייצוג נאות של תת-קבוצות נערכה דגימה שכבתית לפי גיל בעת העלייה ולפי תקופת העלייה. אוכלוסיית יוצאי אתיופיה הוותיקים גילאי 23-65, הכוללת 26,245 עולים, חולקה לתשעה תאים: 3 קבוצות גיל בעת העלייה (0-5, 6-18 ו-19-45) x 3 תקופות עלייה (1979-1983, 1984-1985, 1990-1991). התאים נבנו על בסיס הנתונים של משרד הקליטה, לאחר עדכון של משרד הפנים. המדגם הוא מדגם של פרטים. בסך הכול היה מספר הנדגמים 1,575, ובכל תא נדגמו באקראי 175 אנשים.

לוח 1 מציג את מספר המראיינים בכל תא (המדגם בפועל) ואת שיעורם מכלל הנדגמים המתוכננים בכל תא (175). בסך הכול רואיינו 58% מהמדגם המתוכנן; מכאן ששיעור הנפל היה 42%. הנפל נובע בעיקר מהקושי לאתר את מספרי הטלפון של הנדגמים; היו רק מעט סירובים להתראיין בקרב הנדגמים. יש לציין שצוות עובדי השדה במכון עשה מאמץ בלתי רגיל ונקט שיטות יצירתיות ביותר

⁷ רבים מהנתונים מוצגים הן בלוחות או בתרשימים והן ברצף הטקסט, אך יש גם שמופיעים רק ברצף הטקסט ואינם מוצגים בלוחות או בתרשימים.

(כגון חיפוש קרובים, חיפוש אדם לפי תרגום שמו הפרטי מאמהרית לעברית – למשל טורנש=יפה) כדי לאתר נדגמים שהנתונים המנהליים לגביהם לא היו עדכניים. עקב כך 65% מהנדגמים שרואיינו הם נדגמים שהצוות איתר.

כדי לבדוק את ייצוגיות המדגם, השווינו בין המרואיינים לבין הנפל, במשתנים דמוגרפיים שהיו זמינים בקבצים של משרד הקליטה: מגדר, גיל בעת הריאיון, מצב משפחתי ואזור מגורים. לא נמצאו הבדלים בין המרואיינים לבין הנפל מבחינת מגדר ומחוז המגורים. נמצא הבדל בגיל: בקרב המרואיינים היה שיעור גבוה יותר של גילאי 23-28. עם זאת, ההבדל בין המרואיינים לבין הנפל בגיל הממוצע הוא רק כשנה וחצי. במצב המשפחתי ההבדל מתבטא בשיעור נמוך יותר של גרושים בקרב המרואיינים מאשר בקרב הנפל (ר' לוח א1 בנספח א).

יש לציין שהיות שלא היה אפשר לבחון את ייצוגיות המדגם גם לפי משתנים נוספים, כגון השכלה, שעשויים להשפיע על מדדים שונים במחקר, ייתכן שהנפל אינו מקרי לגמרי, ובכך יש כדי להשפיע חלקית על התוצאות.

לוח 1: מספר הראיונות עם עולי אתיופיה הוותיקים, שיעור הראיונות שבוצעו מהמספר המתוכנן, גודל הקבוצה ושיעורה מאוכלוסיית היעד

מספר תא	הקבוצות לפי נתוני משרד הקליטה	מספר ראיונות שבוצעו	שיעור ביצוע מהמספר המתוכנן	גודל הקבוצה	שיעור הקבוצה מאוכלוסיית היעד
	סה"כ	909	58	26,245	100
(1)	גיל בעת העלייה : 0-5 תקופת העלייה : 1979-1983	90	51	763	3
(2)	גיל בעת העלייה : 6-18 תקופת העלייה : 1979-1983	85	49	1,439	5
(3)	גיל בעת העלייה : 19-45 תקופת העלייה : 1979-1983	100	57	1,189	4
(4)	גיל בעת העלייה : 0-5 תקופת העלייה : 1984-1985	112	64	1,786	7
(5)	גיל בעת העלייה : 6-18 תקופת העלייה : 1984-1985	100	57	3,854	15
(6)	גיל בעת העלייה : 19-45 תקופת העלייה : 1984-1985	98	56	2,421	9
(7)	גיל בעת העלייה : 0-5 תקופת העלייה : 1990-1991	123	70	976	4
(8)	גיל בעת העלייה : 6-18 תקופת העלייה : 1990-1991	110	63	9,189	35
(9)	גיל בעת העלייה : 19-45 תקופת העלייה : 1990-1991	91	52	4,628	18

לוח 2: מאפייני אוכלוסיית יוצאי אתיופיה הוותיקים לפי נתוני משרד הקליטה לעומת מאפייני המרואיינים (המדגם בפועל – משוקלל); (%)

משתנה	אוכלוסיית המחקר לפי הנתונים של משרד הקליטה	המדגם בפועל (משוקלל) לפי הסקר הנוכחי
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	26,245	26,245
מגדר		
גברים	49.8	50.4
נשים	50.2	49.6
גיל בעת העלייה		
5-0	13.4	16.3
18-6	55.2	54.2
45-19	31.4	29.5
תקופת העלייה		
1983-1979	13.0	12.8
1985-1984	30.8	30.4
1991-1990	56.2	56.8
גיל בעת הריאיון		
28-23	25.4	23.7
34-29	25.2	24.4
50-35	36.9	39.2
65-51	12.5	12.7
מצב משפחתי		
אלמן/ה	1.6	2.0
גרופ/ה (ופרוד/ה לפי הריאיון)	11.2	11.8
נשוי/נשואה	50.4	52.1
רווק/ה	36.8	34.1
מחוז מגורים		
ירושלים	4.0	6.5
צפון	10.1	9.6
חיפה	13.4	9.7
מרכז	38.7	39.4
ת"א	4.7	8.0
דרום	29.1	26.8

2.3 שקלול המדגם

על מנת לייצג נאמנה את אוכלוסיית המחקר קבענו משקלות, באופן שהמרואיינים בכל תא ייצגו את הקבוצות המקבילות באוכלוסייה. השתמשנו בשיטת שקלול שממזערת את ההשפעה הפוטנציאלית של הנפל, על-ידי מתן משקל גדול יותר לפרטים בעלי מאפיינים ששכיחותם באוכלוסייה גבוהה משכיחותם בקרב המרואיינים ומתן משקל קטן יותר למרואיינים בעלי מאפיינים אחרים. חשוב לציין שהיכולת למזער את השפעת הנפל מוגבלת למשתנים הזמינים לכלל המדגם המתוכנן. (לפירוט שיטת השקלול ר' נספח א.)

2.4 השוואה בין מאפייני המרואיינים למאפייני אוכלוסיית המחקר

במטרה לבדוק את ייצוגיות המדגם ערכנו סדרת השוואות לנתוני משרד הקליטה. לוח 2 משווה בין המאפיינים של אוכלוסיית המחקר על-פי נתוני משרד הקליטה לבין מאפייני המרואיינים בסקר.⁸

מאפייני יוצאי אתיופיה הוותיקים לפי הסקר הנוכחי דומים מאוד למאפייני אוכלוסיית המחקר של יוצאי אתיופיה הוותיקים לפי נתוני משרד הקליטה.

ברצוננו להפנות את תשומת הלב לעובדה שהגיל בעת העלייה שונה מהגיל בעת הריאיון, אך יש ביניהם זיקה. מי שעלו בגיל 0-5 הם צעירים שגילם בעת הריאיון הוא עד 34, רובם (66%) בני 23-28; מי שעלו בגיל 6-18, רובם (60%) הם בני 34 או פחות והשאר הם בני 35-50; למעלה ממחצית מי שעלו בגיל 45-19 הם בני 35-50 בעת הריאיון והשאר הם בני 51-65.

3. מאפייני רקע של האוכלוסייה בתקופת העלייה

בפרק זה נתאר את מאפייני הרקע של יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת עלייתם: אזורי המוצא (לוח 3), המצב המשפחתי (לוח 4) וההשכלה שנרכשה באתיופיה (לוח 5). כמו כן נציג נתונים לגבי האוריינות באמהרית בקרב הורי המרואיינים (לוח 6).

בעת העלייה היו 16% מהמרואיינים בני 0-5; 54% היו בני 6-18; ו-30% היו בני 19-45.

לוח 3: אזור המוצא באתיופיה, לפי תקופת העלייה (%)

תקופת העלייה לפי הריאיון				סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים אזור באתיופיה*
1991-1990	1985-1984	1983-1979	סה"כ	
14,901	7,975	3,369	26,245	גונדר
78	83	33	74	טגראי
(2)	(4)	38	7	וולקייט
((1))	(3)	21	4	אחר (לסטה, אדיס אבבה, וולו, קוראה ושוודה)
13	(4)	(4)	9	לא ידוע
6	6	(4)	6	

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי תקופת העלייה: $p < 0.05$

♦ למעלה ממחצית יוצאי אתיופיה הוותיקים (57%) הגיעו לישראל בשנים 1990 ו-1991, רובם במבצע שלמה; 30% עלו בשנים 1984-1985, במבצע משה, ו-13% עלו בשנים 1979-1983.

⁸ השווינו את הנתונים גם לנתוני סקר כוח אדם: צירפנו סקרי כוח אדם של למ"ס מהשנים 2007-2009 כדי להגדיל את המדגם של יוצאי אתיופיה בסקר. כלל יוצאי אתיופיה הם קבוצה קטנה במדגם של סקר כוח אדם, וגילאי 23-65 שעלו לישראל עד 1991 מהווים תת-קבוצה בתוכם. נמצאו הבדלים בין מאפייני יוצאי אתיופיה הוותיקים לפי סקר כוח האדם לבין המאפיינים לפי נתוני משרד הקליטה ולפי הסקר שלנו.

- ♦ רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים (74%) באו מגונדר. בקרב העולים בשנים 1979-1983, שיעור הבאים מגונדר עמד על 33% בלבד. קבוצה מעט יותר גדולה הגיעה מטגראי, ובצדס מיעוט בלתי מבוטל (21%) מוולקייט. בשתי תקופות העלייה האחרות, עולי גונדר היוו רוב מכריע.
- ♦ 71% מיוצאי אתיופיה הוותיקים עלו לארץ עד גיל 18 (ר' לוח 2).
- ♦ למעלה מ-80% מהעולים שהגיעו כשהיו ילדים או בני נוער (עד גיל 18) עלו עם שני ההורים; כ-14% עלו עם אחד מההורים, לרוב עם האם; ו-6% עלו ללא הוריהם. מהעולים שבאו לארץ בגיל מבוגר יותר, 50% עלו עם שני ההורים ו-28% עם הורה אחד, בדרך כלל האם.

לוח 4: המצב המשפחתי בעת העלייה ועליית ההורים – יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
45-19	18-6	5-0	סה"כ		
7,731	14,233	4,281	26,245		מצב משפחתי של המרואיין בעת העלייה*
17	-	-	-		יחיד ¹
8	-	-	-		יחיד עם ילדים ²
18	-	-	-		נשוי בלי ילדים
57	-	-	-		נשוי + ילדים
					עליית ההורים*
50	81	87	73		שני ההורים עלו
20	11	6	13		רק האם עלתה
8	(3)	6	5		רק האב עלה
22	5	((1))	9		אף אחד מההורים לא עלה

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

¹ יחידים הם רווקים, גרושים ואלמנים שאין להם ילדים.

² הרוב הן אימהות חד-הוריות. בהמשך הדוח אנו מדברים על "אימהות חד-הוריות", כיוון ש-82% מהיחידים עם ילדים הן נשים.

- ♦ מהעולים שבאו לאחר גיל 18, 75% היו נשואים: 57% היו עם ילדים ו-18% היו ללא ילדים. 8% מהעולים לאחר גיל 18 היו אימהות חד-הוריות.

- ♦ כ-4% מבני הזוג של העולים הנשואים לא הגיעו לארץ בכלל וכ-14% הגיעו במועד מאוחר או מוקדם יותר. כרבע מיוצאי אתיופיה הוותיקים שהיו נשואים בעת העלייה התגרשו לאחר הגעתם לארץ.

לוח 5: השכלה שנרכשה באתיופיה וידיעת קרוא וכתוב באמהרית/טיגרית*, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
45-19	18-6	5-0	סה"כ		
7,731	14,233	4,281	26,245		שנות לימוד באתיופיה*
59	59	-	65		0
25	34	-	26		1-8
6	(4)	-	4		11-9
10	(3)	-	5		+12
56	48	8	44		ידעו קרוא וכתוב באמהרית/טיגרית*

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ 65% מיוצאי אתיופיה הוותיקים לא למדו כלל באתיופיה ורק 5% למדו 12 שנים או יותר.
- ◆ מקרב העולים לאחר גיל 18, כ-60% לא למדו כלל באתיופיה ורק 10% היו בעלי 12 שנות לימוד לפחות.
- ◆ 56% דיווחו שאינם יודעים קרוא וכתוב באמהרית. ככל שתקופת העלייה הייתה מאוחרת יותר, שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים שידעו קרוא וכתוב באמהרית או בטיגרית היה גבוה יותר: 34% מעולי 1979-1983; 42% מעולי 1984-1985 (מבצע משה); ו-48% מעולי 1990-1991 (מבצע שלמה).

לוח 6: אוריינות באמהרית/טיגרית בקרב הורי המרואיינים, לפי גיל המרואיינים בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
7,731	14,233	4,281	26,245
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
ידיעת קרוא וכתוב בקרב ההורים*			
16	27	23	23
32	37	34	35
((2))	(3)	6	3
50	33	37	39

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ 23% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו ששני הוריהם ידעו קרוא וכתוב באמהרית או בטיגרית, ו-38% נוספים דיווחו שאחד מהוריהם, ברוב המקרים האב, ידע קרוא וכתוב.
- ◆ שיעור ההורים יודעי קרוא וכתוב מעט גבוה יותר בקרב מי שהיו ילדים או בני נוער בעת עלייתם (צפוי מפני שהוריהם צעירים יותר) לעומת מי שעלו כשהיו כבר בוגרים. מקרב העולים שעלו עד גיל 18 דיווחו 65% כי לפחות אחד מהוריהם ידע קרוא וכתוב.

4. שירות צבאי ושירות לאומי

פרק זה עוסק בשירות צבאי ושירות לאומי בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים. הוא מציג את שיעור העולים ששירתו בצבא או בשירות לאומי (לוח 7) ואת שביעות הרצון שלהם משירותם (לוח 8).

לוח 7: שירות צבאי או שירות לאומי של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר ולפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
3,698	7,466	2,070	13,234
סה"כ גברים N			
שירות צבאי*			
(10)	83	81	62
39	(8)	(9)	17
51	9	10	21
4,033	6,752	2,211	12,996
סה"כ נשים N			
שירות צבאי ושירות לאומי*			
0	23	58	22
0	((2))	0	(1)
0	42	38	28
100	33	(4)	49

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ הגברים יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו בהיותם ילדים או בני נוער בולטים בשיעור הגבוה של המשרתים בצה"ל מקרבם : כ-80% ממי שעלו עד גיל 18 שירתו שירות מלא, וכ-10% נוספים שירתו שירות חלקי.
- ◆ בקרב הגברים שעלו לאחר גיל 18, שיעור המשרתים שירות חלקי גדול הרבה יותר משיעור המשרתים שירות מלא – 39% לעומת 10%, בהתאמה. כמחצית קבוצה זו לא שירתו כלל, בעיקר בשל גילם המבוגר מדי.
- ◆ שיעור הנשים ששירתו שירות צבאי מלא או שירות לאומי מגיע ל-96% בקרב מי שעלו כשהיו מתחת לגיל 6 ול-65% בקרב הנשים שעלו בגיל 6-18.

לוח 8: שביעות רצון מהשירות הצבאי או הלאומי בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר ולפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	
45-19	18-6	5-0			
1,816	6,781	1,845	10,442		גברים ששירתו בצבא N
					שביעות רצון מהשירות הצבאי
52	41	30	41		מרוצה מאוד
34	32	33	33		מרוצה
((14))	27	37	26		לא כל כך/בכלל לא מרוצה
--	1,710	1,295	3,015		נשים ששירתו בצבא N
					שביעות רצון מהשירות הצבאי
--	63	48	57		מרוצה מאוד
--	(18)	37	26		מרוצה
--	(19)	(15)	17		לא כל כך/בכלל לא מרוצה
--	2,823	829	3,652		נשים ששירתו בשירות לאומי N
					שביעות רצון מהשירות הלאומי*
--	60	76	64		מרוצה מאוד
--	31	(13)	27		מרוצה
--	(9)	(11)	(9)		לא כל כך/בכלל לא מרוצה

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ 74% מהגברים ששירתו בצה"ל היו מרוצים משירותם הצבאי : 33% מרוצים ו-41% מרוצים מאוד.
- ◆ שביעות הרצון של הנשים ששירתו בצה"ל משירותן הצבאי הייתה רבה יותר משל הגברים, ובשונה מהגברים לא נמצאו הבדלים משמעותיים לפי קבוצות הגיל בעת העלייה.

5. ציוני דרך בתהליך של צבירת הון אנושי בארץ – השכלה עיונית ומקצועית

השכלה עיונית והשכלה מקצועית הן כלים עיקריים שבאמצעותם יכולים העולים להשתלב בעולם העבודה ולהתקדם בו. האפשרויות הפתוחות לפני העולים לרכישת השכלה מותנות במידה רבה בגילם בעת העלייה.

5.1 מסלול הלימודים העיוניים

עקבנו, באמצעות דיווח רטרוספקטיבי, אחר נקודות ציון במסלול הלימודים העיוניים שבו רכשו העולים את השכלתם. ואם לא סיימו מסלול לימודים מסוים או לא פנו למסלול גבוה יותר, ניסינו לזהות מדוע. הניתוח נערך בנפרד בעבור כל אחת מהקבוצות האלה: (1). מי שעלו לישראל מתחת לגיל 6 למעשה עברו את כל מערכת החינוך הישראלית; (2). מי שעלו בגיל 6-18 – רובם (כ-60%) לא למדו באתיופיה כלל וכמעט כולם (92%) השתלבו במערכת החינוך הישראלית בשלבים שונים, בהתאם לגילם.

לוח 9: נקודות ציון בתהליך רכישת ההשכלה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

עלו בגיל 6-18 ¹	עלו מתחת לגיל 6	
14,233	4,281	יוצאי אתיופיה הוותיקים N
12	(3)	לא סיימו 12 ש"ל*
46	43	סיימו 12 ש"ל ללא תעודת בגרות
42	54	סיימו תעודת בגרות מלאה*
29	42	במסגרת ב"ס תיכון
13	12	במסלול חלופי (מכינה קדם-אקדמית)
37	36	המשיכו בלימודים על-תיכוניים ²
13	13	קיבלו תואר אקדמי
9	6	קיבלו תעודה על-תיכונית לא אקדמית
7	9	עדיין לומדים
8	8	נשרו מהלימודים העל-תיכוניים

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

¹ קבוצת יוצאי אתיופיה בגיל 6-18 מונה 14,233 איש (משוקלל). לגבי 272 חסר מידע במשתנים שבעזרתם נבנו ציוני הדרך ולכן הם הוצאו מהניתוח. כל השיעורים בלוח מחושבים מתוך הסה"כ.

² כולל מסיימי תעודת בגרות ומחוסרי תעודת בגרות

5.1.1 יוצאי אתיופיה שעלו לארץ מתחת לגיל 6

♦ 3% לא סיימו בית ספר תיכון.

♦ 43% סיימו 12 שנות לימוד אך לא קיבלו תעודת בגרות. רובם הגדול סיימו את הלימודים במסלול הרגיל של בית ספר תיכון, ומעטים במסלול חלופי – השלמת השכלה או מכינה קדם-אקדמית.

♦ בסך הכול 54% מכלל הקבוצה הגיעו לתעודת בגרות מלאה: 42% במסגרת לימודיהם בבית ספר תיכון ו-12% נוספים בערוץ חלופי, על-פי-רוב אחרי השירות הצבאי, במסגרת המכינה הקדם-אקדמית. אין בידינו נתונים על איכות תעודת הבגרות המלאה, כלומר, אם היא מאפשרת קבלה ללימודים אקדמיים או לא. הנתון על שיעור הזכאים לתעודת בגרות במסגרת הלימודים בתיכון זהה לנתון שהתקבל מעיבוד מיוחד של נתוני משרד החינוך שבוצע במכון ברוקדייל: השיעור

הממוצע של זכאים לבגרות בקרב ילידי אתיופיה בשנים 2001-2005 – השנים שבהן המרואיינים שעלו מתחת לגיל 6 נבחנו – עומד על 42%.⁹

- ◆ 36% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו לארץ מתחת לגיל 6 המשיכו בלימודים על-תיכוניים (אקדמיים ולא אקדמיים) - רובם היו בעלי תעודת בגרות מלאה ומיעוטם היו חסרי תעודה כזו. נראה שחסרי תעודת הבגרות התקבלו ללימודים העל-תיכוניים בזכות לימודיהם במכינה או משום שלא נדרשה תעודת בגרות מלאה במוסד העל-תיכוני שפנו אליו.
- ◆ 19%, קצת יותר ממחצית מי שהתחילו בלימודים על-תיכוניים, השלימו את לימודיהם וקיבלו תואר: 13% קיבלו תואר אקדמי ו-6% קיבלו תעודה על-תיכונית לא אקדמית. 9% עדיין לומדים ואילו 8% נשרו מהלימודים. כל מקבלי התואר או התעודה הם אנשים שהייתה להם תעודת בגרות מלאה.
- ◆ כ-40% ממקבלי תעודת הבגרות המלאה לא המשיכו בלימודים על-תיכוניים. הסיבה העיקרית לכך, הבולטת ביותר, היא הצורך לצאת לעבודה כדי לעזור בפרנסת המשפחה או הרצון לעבוד ולהרוויח כסף. עם זאת, כ-15% הצהירו שהם מתכוונים להמשיך בלימודים.
- ◆ 8%, כלומר 22% מקרב מי שהתחילו ללמוד לימודים על-תיכוניים, נשרו מהלימודים. שוב, הסיבה העיקרית לכך היא הצורך לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה או הרצון לעבוד ולהרוויח כסף.

5.1.2 יוצאי אתיופיה שעלו לארץ בגיל 6-18

- ◆ 12% מקבוצה זו לא סיימו בית ספר תיכון.
- ◆ הסיבה העיקרית שצינו המרואיינים (85%) לא-סיום לימודיהם בבית הספר התיכון היא גילם המבוגר מדי בעת העלייה. למעשה, מהנתונים עולה שככל שגיל העלייה בקבוצה זו היה גבוה יותר ומספר שנות הלימוד באתיופיה היה נמוך יותר, היו סיכוייהם של המרואיינים לסיים את הלימודים בתיכון קטנים יותר.
- ◆ 46% סיימו 12 שנות לימוד ללא תעודת בגרות. הרוב הגדול סיימו במסלול הרגיל – במסגרת הלימודים בבית ספר תיכון. מיעוט לא מבוטל, 9%, השלימו את לימודיהם במסגרת השלמת השכלה, מסלול חלופי שנועד למבוגרים מעל גיל 18 שלא יכלו להשלים 12 שנות לימוד במסלול הרגיל.
- ◆ בסך הכול, 42% מכלל הקבוצה הגיעו לתעודת בגרות מלאה: 29% במסגרת בית ספר תיכון ו-13% נוספים בערוץ חלופי, על-פי-רוב אחרי השירות הצבאי, במסגרת המכינה הקדם-אקדמית.
- ◆ 37% מכלל העולים שהגיעו בגיל 6-18 המשיכו בלימודים על-תיכוניים (אקדמיים ולא אקדמיים) - 29% היו בעלי תעודת בגרות מלאה ו-8% היו חסרי תעודה כזו. 22% השלימו את לימודיהם וקיבלו תואר: 13% קיבלו תואר אקדמי ו-9% קיבלו תעודה על-תיכונית לא אקדמית. 7% נוספים עדיין לומדים.

⁹ קובץ מבחני הבגרות של משרד החינוך בשנים 2001-2009 בעיבוד מכון ברוקדייל

- ◆ גם בקרב מי שסיימו רק 12 שנות לימוד בלי תעודת בגרות מלאה, מיעוט לא מבוטל – 14% – המשיכו בלימודים על-תיכוניים – 9% במוסד אקדמי ו-5% במוסד לא אקדמי. 30% ממי שקיבלו תעודת בגרות לא המשיכו בלימודים על-תיכוניים. הסיבה העיקרית לכך לפי כמעט מחצית מהמרואיינים הייתה הצורך לצאת לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה או הרצון לעבוד כדי להרוויח כסף.
- ◆ שיעור ניכר מהמתחילים לימודים על-תיכוניים, 22% (8% מכלל קבוצת העולים בגיל 6-18) נשרו מהלימודים. הסיכויים לנשירה היו הרבה יותר גבוהים בקרב מי שלא היו זכאים לתעודת בגרות מאשר בקרב מי שהיו זכאים לה (כ-50% לעומת כ-15%, בהתאמה). ושוב, הסיבה העיקרית לנשירה, לפי המרואיינים, הייתה הצורך לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה או הרצון לעבוד ולהרוויח כסף.
- ◆ יש לציין כי קרוב ל-60% מהעולים בגיל 6-18 לא למדו כלל באתיופיה (ר' לוח 5).
- ◆ 8% מתוך מי שהגיעו לארץ מחוסרי השכלה נשארו עם 0 שנות לימוד. 24% למדו בישראל, ומהם הרוב סיימו תיכון אם כי לא למדו 12 שנים. לעומת זאת, 41% סיימו 12 שנות לימוד ו-27% ממי שהגיעו לארץ מחוסרי השכלה למדו 13-18 שנים.

5.1.3 תחומי הלימודים של האקדמאים

- כפי שצוין לעיל, השיעור של בעלי תואר אקדמי בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו לארץ עד גיל 18 עומד על 13% (ר' לוח 9 לעיל). מקרב העולים לאחר גיל 18 רק אחוז אחד הם בעלי תואר אקדמי. שיעור האקדמאים בקרב כלל יוצאי אתיופיה הוותיקים גילאי 23-65 עומד על 10%. בלוח 10 מוצגים תחומי הלימודים האקדמיים של יוצאי אתיופיה הוותיקים בהשוואה לתחומי הלימודים האקדמיים של היהודים הוותיקים.
- ◆ תחומי הלימוד השכיחים ביותר בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים הם מדעי החברה (35%, ובהם 7% שלמדו עבודה סוציאלית), עסקים ומדעי הניהול (20%), חינוך והכשרה להוראה (16%), הנדסה ואדריכלות (11%).
  - ◆ בהשוואה ליהודים הוותיקים, יוצאי אתיופיה לומדים יותר מדעי החברה ופחות מדעי הרוח ומדעים.
  - ◆ ראוי לציין שדפוס תחומי לימודים דומה לזה המופיע בלוח 10 נמצא בנתונים שבדוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת לגבי כלל הסטודנטים יוצאי אתיופיה בשנת 2009 (אלמגור-לוטן ודודוביץ', 2011).

לוח 10: תחומי לימודים: האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת האקדמאים היהודים הוותיקים¹ (%)

היהודים הוותיקים – אקדמאים	יוצאי אתיופיה הוותיקים – אקדמאים	
--	2,534	אקדמאים N
11	((2))	מדעי הרוח הכלליים, שפות, ספרות, לימודים אזוריים ואמנות
14	16	חינוך והכשרה להוראה ²
20	35	מדעי החברה
17	20	עסקים ומדעי הניהול
10	(7)	משפטים
3	(6)	מקצועות עזר רפואיים
11	((1))	רפואה, מדעים מדויקים, פיזיקה, ביולוגיה וחקלאות
13	(11)	הנדסה ואדריכלות
1	((2))	אחר

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני הסקר החברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס ההתפלגות הגילית של יוצאי אתיופיה הוותיקים.
² הקטגוריות של תחומי הלימודים לקוחות מלמ"ס. מרואיינים שדיווחו כי למדו תחום של מדעי הרוח, כגון ספרות או אמנות וגם חינוך או הוראה מופיעים בקטגוריה של "חינוך והכשרה להוראה" ולא ב"מדעי הרוח הכלליים".

5.2 אופן רכישת המקצוע

שלושים וחמישה אחוזים מיוצאי אתיופיה הוותיקים רכשו מקצוע אזרחי – 13% במסגרת שירותם הצבאי או הלאומי, 22% בקורסי הכשרה מקצועית ו-6% במסגרת לימודים על-תיכוניים, 6% למדו מקצוע ביותר ממסגרת אחת, על-פי-רוב בצבא, בשירות לאומי ובקורסים למיניהם. (לוח 11)

לוח 11: רכישת מקצוע בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				
45-19	18-6	5-0	סה"כ	
7,731	14,233	4,281	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
21	43	36	35	רכשו מקצוע*
((2))	17	17	13	במסגרת הצבא/שירות לאומי*
19	25	19	22	בקורסי הכשרה מקצועית
(3)	9	5	6	במסגרת לימודים על-תיכוניים*
(3)	8	5	6	ביותר ממסגרת אחת*

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ השיעור הגבוה ביותר של יוצאי אתיופיה הוותיקים שרכשו מקצוע נמצא בקבוצה שעלתה בגיל 6-18 – 43%. השיעור הנמוך ביותר נמצא בקבוצה שעלתה לאחר גיל 18 – 21%.

- ◆ סיבות אפשריות אחדות לשכיחות הגבוהה יחסית של רוכשי מקצוע אפשר למצוא אצל מרואיינים שעלו בגיל 6–18, בתשובות על שאלות אחרות: הצורך שלהם לרכוש מקצוע בתוך זמן קצר כדי להשתלב במהירות בשוק העבודה ולסייע בפרנסת המשפחה וכן מדיניות הקליטה שהעדיפה הקניית מקצוע לצעירים שבשל גילם לא יוכלו להשלים 12 שנות לימוד במערכת החינוך הרגילה.
- ◆ ראוי לציין שכ-8% ממי שלמדו במסגרת הכשרה מקצועית נשרו מהקורס לפני סיומו, בעיקר בגלל הצורך הדוחק לעבוד ולפרנס.

6. מאפייני האוכלוסייה בעת הריאיון

ראשיתו של פרק 6 בתיאור המאפיינים הדמוגרפיים של יוצאי אתיופיה הוותיקים (סעיף 6.1), המשכו במאפייני ההון האנושי (סעיף 6.2), וסיומו בבחינת מצב הבריאות של יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון, על-פי דיווח עצמי (סעיף 6.3).

6.1 מאפיינים דמוגרפיים

- חלק מהמאפיינים הדמוגרפיים להלן של יוצאי אתיופיה הוותיקים מפורטים בלוח 2 בפרק 2.
- ◆ מחצית המרואיינים הם גברים ומחציתם נשים.
- ◆ 24% הם בני 23–28, 24% בני 29–34 ו-39% הם בני 35–50. רק 13% הם בני 51–65.
- ◆ כמחצית המרואיינים נשואים וכשליש רווקים. אפשר להסביר ממצא זה בגילם הצעיר.
- ◆ 10% מהמרואיינים (לעומת 3% בקרב היהודים הוותיקים) הם אימהות חד-הוריות.
- ◆ שיעורים לא מבוטלים מהיחידים – רווקים, גרושים ואלמנים שאין להם ילדים – (15%) ומהאימהות החד-הוריות (9%) גרים עם בן או בת זוג בלי נישואין. מתוך ההורים שגיל ילדיהם מתחת ל-18, 18% הם אימהות חד-הוריות.
- ◆ כמעט כל (95%) בני הזוג של הנשואים נולדו באתיופיה.
- ◆ הריכוזים הגדולים של יוצאי אתיופיה הוותיקים הם במרכז (39%) ובדרום (27%).
- ◆ יוצאי אתיופיה הוותיקים גרים במשקי בית גדולים – 4.4 נפשות בממוצע. בהשוואה, במשקי הבית של היהודים הוותיקים יש 3.9 נפשות בממוצע.
- מאפיין נוסף שנבדק הוא רמת הדתיות של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי דיווחם.

לוח 12: רמת הדתיות: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים¹ – דיווח עצמי, לפי גיל בעת הריאיון (%)

סה"כ היהודים הוותיקים	גיל בעת הריאיון				סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
	65-51	50-35	34-29	28-23	
--	3,335	10,290	6,399	6,221	26,245
רמת הדתיות*					
11 חרדי	0	(2)	((2))	((2))	2
12 דתי	27	17	14	7	15
14 מסורתי-דתי	60	49	35	32	43
24 מסורתי-לא כל כך דתי	(7)	23	29	38	26
39 לא דתי-חילוני	(6)	9	20	21	14

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון: $p < .05$

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני הסקר החברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

- ♦ רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים מגדירים את עצמם כדתיים או מסורתיים-דתיים: 58% לעומת 26% מהיהודים הוותיקים. שיעור נמוך הם חילונים: 14% לעומת 39% מהיהודים הוותיקים.
- ♦ רמת הדתיות עולה עם הגיל: בקרב הצעירים ביותר, גילאי 28-23, הרוב (59%) חילונים או מסורתיים-לא כל כך דתיים ורק 7% דתיים בהשוואה ל-13% ו-27%, בהתאמה, בקרב המבוגרים ביותר, גילאי 65-51.

6.2 הון אנושי

בסעיף זה נתאר את ההון האנושי של יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון: השכלה (לוח 13), ידע בעברית (לוח 14), מיומנויות מחשב (לוח 15) וניסיון מקצועי (לוח 16).

משתנה ההשכלה נבנה משילוב של מספר שנות לימוד והתואר/התעודה הגבוהים ביותר המעידים על ההשכלה. נתונים מפורטים על התפלגות מספר שנות לימוד והתפלגות התארים/תעודות בנפרד אפשר למצוא בלוח ב1, בנספח ב.

6.2.1 השכלה

נראה כי גם לאחר ותק של עשרים שנה בארץ ישנם פערי השכלה בין יוצאי אתיופיה הוותיקים ליהודים הוותיקים:

- ♦ 20% מיוצאי אתיופיה הוותיקים לא למדו כלל ו-4% נוספים למדו 1-4 שנים בלבד. קבוצה זו מורכבת ברובה המכריע מגילאי 65-51. לשם השוואה, שיעור בעלי 0-4 שנות לימוד בקרב היהודים הוותיקים גילאי 65-23 עומד על אחוז אחד בלבד.
- ♦ 7% למדו 5-11 שנים, ו-26% סיימו 12 שנות לימוד אך לא היו זכאים לתעודת בגרות. השיעורים המקבילים בקרב היהודים הוותיקים הם 8% ו-24%, בהתאמה.
- ♦ 33% הם בעלי תעודת בגרות ו/או למדו 13 שנים ומעלה אך לא קיבלו תואר אקדמי, חלקם בעלי תעודה על-תיכונית לא אקדמית. שיעורה של קבוצה זו בקרב היהודים הוותיקים מגיע ל-37%.

לוח 13: רמת השכלה: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי גיל בעת הריאיון (%)

סה"כ היהודים הוותיקים	גיל בעת הריאיון				סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	
	65-51	50-35	34-29	28-23		
-	3,335	10,290	6,399	6,221	26,245	
1	75	37	0	0	24	רמת השכלה* 4-0 ש"ל
8	12	11	((3))	((2))	7	11-5 ש"ל
24	(6)	27	28	35	26	12 ש"ל ללא תעודת בגרות
37	(6)	18	49	56	33	תעודת בגרות ו/או 13+ ש"ל ללא תואר אקדמי
30	((1))	7	20	7	10	תואר אקדמי

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון: $p < .05$

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 23-65, והם הותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

♦ 10%, לעומת 30% בקרב היהודים הוותיקים, הם בעלי תואר אקדמי, כמעט כולם ברמה של תואר ראשון.

♦ קבוצות הגיל נבדלות זו מזו ברמת השכלתן: ההבדל העיקרי הוא בין העולים שגילם מתחת ל-35 כיום לבין גילאי 35 ומעלה. בקבוצה הצעירה יותר כמעט כולם סיימו לפחות 12 שנות לימוד; כמחצית הקבוצה הצעירה הם בעלי תעודת בגרות ו/או 13+ שנות לימוד בלי תואר אקדמי. בקרב המבוגרים יותר ישנו שיעור גבוה של מחוסרי השכלה – 37% בקרב גילאי 50-35 ו-75% בקרב גילאי 65-51 ושיעור נמוך של בעלי תעודת בגרות ו/או 13+ שנות לימוד – 18% ו-6%, בהתאמה.

♦ ההבדלים בתוך הקבוצה הצעירה הם בהמשך סולם ההשכלה. בקרב גילאי 28-23 יש שיעור גבוה יותר של בעלי תעודת בגרות מאשר בקרב גילאי 34-29, אולם שיעור בעלי התואר האקדמי נמוך יותר, מן הסתם משום שחלקם עדיין לא סיימו את לימודיהם האקדמיים.

♦ נראה כי הבדלי ההשכלה על-פי הגיל הנוכחי נובעים, לפחות חלקית, מהבדלי הגיל בעת העלייה. לוח 11 בנספח ב מציג את השכלתם של יוצאי אתיופיה לפי הגיל שבו הגיעו לארץ.

♦ השוואה בין רמת ההשכלה של גברים לרמת ההשכלה של נשים מראה שיש יותר נשים מחוסרות השכלה (4-0 שנות לימוד) מגברים – 34% לעומת 15%, בהתאמה. ההבדל הזה מתבטא גם בשיעור נמוך יותר של נשים בעלות 12 שנות לימוד בלי תעודת בגרות – 18% לעומת 34% (ר' לוח 2 בנספח ב).

6.2.2 ידיעת עברית

רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים מעריכים שהם בעלי שליטה טובה בעברית.

♦ כ-60% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מעריכים שרמת שליטתם בעברית טובה מאוד ו-18% מעריכים שהיא טובה.

♦ כ-60% סבורים שרמת השליטה שלהם בעברית מספיקה בהחלט כדי להסתדר בחיי היום-יום.

- ◆ הערכתם העצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים מתחת לגיל 35 את שליטתם בעברית גבוהה יותר מזו של גילאי 35 ומעלה.
- ◆ ישנו הבדל משמעותי גם בין גילאי 50-35 לבין גילאי 65-51. בקבוצה הצעירה יותר, לדעת שני שלישים, שליטתם בעברית טובה מאוד או טובה ואילו בקבוצה המבוגרת יותר שני שלישים מעריכים ששליטתם בינונית או חלשה.
- ◆ נראה כי בדומה להבדלים בהשכלה, הבדלי השליטה בעברית לפי הגיל בעת הריאיון נובעים בעיקר מההבדלים בגיל בעת העלייה (ר' לוח 3 בנספח ב).
- ◆ ראוי לציין שרובם המכריע (80%) של יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו לאחר גיל 18 למדו באולפן שישה חודשים לפחות לאחר הגעתם לישראל. כ-75% ממי שלמדו באולפן טוענים שרמת שליטתם בעברית מספיקה למדי או אפילו מספיקה בהחלט כדי להסתדר בחיי היום-יום לעומת כ-40% בלבד בקרב מי שלא למדו באולפן.

לוח 14: שליטה בעברית: הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון (%)

גיל בעת הריאיון					סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
65-51	50-35	34-29	28-23	סה"כ	
3,335	10,290	6,399	6,221	26,245	רמת השליטה בעברית*
12	40	84	92	59	טובה מאוד
22	25	12	8	18	טובה
35	23	(4)	0	14	בינונית
31	12	0	0	9	חלשה/חלשה מאוד
					כדי להסתדר בחיי היום-יום, רמת העברית*
27	48	89	89	61	מספיקה בהחלט
43	32	9	9	25	די מספיקה
20	17	((2))	((2))	12	לא כל כך מספיקה
(10)	(3)	0	0	2	לא מספיקה בכלל

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
 * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון: $p < .05$.

6.2.3 מיומנויות מחשב

- מידת השליטה של יוצאי אתיופיה הוותיקים במיומנויות מחשב נופלת בהרבה ממידת שליטתם בעברית, והיא – עוד יותר מהעברית – תלויה גיל.
- ◆ כשליש מיוצאי אתיופיה הוותיקים מעידים על עצמם שהם בעלי שליטה מצוינת/טובה מאוד (20%) או טובה (14%) בתוכנות של אופיס ואינטרנט, כשליש דיווחו כי הם חסרי מיומנויות מחשב לחלוטין, וכשליש מעריכים את מיומנויותיהם ברמה בינונית (20%) או נמוכה (11%).
- ◆ ההבדלים בין הצעירים (מתחת לגיל 35) למבוגרים (גיל 35 ומעלה) בולטים עוד יותר במידת השליטה במחשב מאשר בתחום ידיעת העברית.

לוח 15: שליטה במיומנויות מחשב: הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון (%)

גיל בעת הריאיון					סה"כ
65-51	50-35	34-29	28-23	סה"כ	
3,335	10,290	6,399	6,221	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
מידת השליטה במיומנויות מחשב*					
0	12	31	31	20	טובה מאוד, מצוינת
((1))	8	20	26	14	טובה
(5)	15	24	31	20	בינונית
(6)	14	13	9	11	נמוכה
88	51	12	(3)	35	בכלל לא יודע

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
 * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון : $p < .05$

6.2.4 ניסיון מקצועי

- ♦ 13% רכשו מקצוע במסגרת שירותם הצבאי או הלאומי (חלקם רכשו מקצוע גם במסגרת אחרת). 4% עובדים כיום במקצוע הנרכש, 4% עבדו במקצוע זה בעבר ו-5% לא עבדו מעולם במקצוע שלמדו.
- ♦ 22% רכשו מקצוע במסגרת קורס להכשרה מקצועית (חלקם גם במסגרת אחרת כנ"ל). 8% עובדים כיום במקצוע, 6% עבדו במקצוע בעבר ו-8% לא עבדו מעולם במקצוע.
- ♦ בסך הכול, כ-65% ממי שלמדו מקצוע במסגרת שירותם הצבאי/לאומי או בקורס הכשרה מקצועית עובדים במקצוע הנלמד או עבדו בו בעבר.

לוח 16: ניסיון מקצועי של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון (%)

גיל בעת הריאיון					סה"כ
65-51	50-35	34-29	28-23	סה"כ	
3,335	10,290	6,399	6,221	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
רכשו מקצוע במסגרת צבא/שירות לאומי*					
((2))	10	20	16	13	עובדים כיום במקצוע
	(3)	(8)	(3)	4	עבדו בעבר במקצוע
אין די מקרים	(3)	(7)	6	4	לא עבדו אף פעם במקצוע
	(4)	(5)	7	5	
11	30	25	15	22	רכשו מקצוע במסגרת הכשרה מקצועית*
אין די מקרים	11	9	(5)	8	עובדים כיום במקצוע
	8	(6)	(4)	6	עבדו בעבר במקצוע
	11	10	6	8	לא עבדו אף פעם במקצוע

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
 * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון : $p < .05$

6.3 מצב הבריאות

מלוח 17 עולה שרוב יוצאי אתיופיה הוותיקים, 68% מהגברים ו-58% מהנשים, מעריכים שמצב בריאותם טוב מאוד. לעומת זאת, 12% מהגברים ו-16% מהנשים מעריכים שמצב בריאותם לא כל כך טוב או בכלל לא טוב.

לוח 17: מדדים של מצב הבריאות: הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר ולפי גיל בעת הריאיון (%)

גיל בעת הריאיון				
65-51	50-35	34-29	28-23	סה"כ
1,593	5,117	3,331	2,780	12,821
גברים N				
מצב הבריאות בדרך כלל*				
33	63	77	84	68
38	22	16	(10)	20
29	15	(7)	(6)	12
39	17	(12)	(9)	16
יש בעיה בריאותית במשך 6 חודשים או יותר*				
מידת ההפרעה של הבעיה בחיי היום-יום (מהמדווחים על בעיה בריאותית)				
57	43			46
(25)	34	אין די מקרים		29
(18)	(23)			25
1,497	4,572	2,857	3,233	12,159
נשים N				
מצב הבריאות בדרך כלל*				
(17)	34	85	87	58
43	38	14	12	26
40	28	((1))	((1))	16
47	31	((6))	((5))	20
יש בעיה בריאותית במשך 6 חודשים או יותר*				
מידת ההפרעה של הבעיה בחיי היום-יום (מהמדווחים על בעיה בריאותית)				
43	50			45
(37)	30	אין די מקרים		29
(20)	(20)			26

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון : $p < .05$

◆ כצפוי, שיעור בעלי ההערכה החיובית של מצב הבריאות יורד עם הגיל: אצל הגברים הירידה המשמעותית חלה אחרי גיל 50 (מ-63% ל-33%), ואילו אצל הנשים היא מתרחשת מוקדם יותר, אחרי גיל 34 והיא אף חדה יותר (מ-85% ל-34%). שיעור הנשים המעריכות שמצב בריאותן "לא כל כך טוב" או "לא טוב בכלל" עולה לאחר גיל 34 באחוז גבוה יותר מאשר בקרב הגברים.

◆ מדד נוסף של מצב הבריאות הוא קיומה של בעיה רפואית מתמשכת ומידת ההפרעה שלה לחיי היום-יום. 16% מהגברים ו-20% מהנשים דיווחו שיש להם בעיית בריאות מתמשכת (6 חודשים או יותר), וכמחצית מתוכם (7% מהגברים ו-9% מהנשים באוכלוסיית המחקר) דיווחו כי בעייתם מפריעה להם מאוד בחיי היום-יום.

♦ יוצאי אתיופיה הוותיקים מעריכים את מצב בריאותם בדומה ליהודים הוותיקים. עם זאת נמצאו שיעורים נמוכים יותר שדיווחו על בעיה בריאותית מתמשכת בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, הן בקרב גברים (16% לעומת 27%) והן בקרב נשים (20% לעומת 25%). כך בכל קבוצות הגיל של הגברים ובקבוצות הגיל שמתחת לגיל 35 בקרב הנשים. (ר' גם לוח ב4 בנספח ב)

לוח 18: התחומים שבהם צמצמו המרואיינים יוצאי אתיופיה הוותיקים את פעילותם¹ בשל בעיית הבריאות, לפי מגדר ולפי גיל בעת הריאיון (%)

התחומים	סה"כ	גיל בעת הריאיון			
		28-23	34-29	50-35	65-51
גברים עם בעיה בריאותית פיזית N	2,093	246	406	845	596
פעולות הקשורות במשק הבית	27			(31)	(25)
פעולות הקשורות בעבודה	47	אין די מקרים		50	50
קשרים חברתיים	20			(25)	(21)
נשים עם בעיה בריאותית פיזית N	2,496	167	167	1,451	711
פעולות הקשורות במשק הבית	32			34	(30)
פעולות הקשורות בעבודה	31	אין די מקרים		35	(31)
קשרים חברתיים	(15)			(22)	((8))

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.¹ בקביעות או לעתים קרובות

♦ התחומים שבהם בעיית הבריאות גרמה למרואיינים לצמצם את פעילותם קשורים לתפקידים מגדריים מסורתיים. כך, שיעור גבוה יותר של גברים מנשים הסובלים מבעיית בריאות שמגבילה אותם בחיי היום-יום דיווחו על הפחתת הפעילות בעבודה (47% לעומת 31%), ושיעור גבוה מעט יותר של נשים דיווחו על צמצום פעילות במשק הבית (32% לעומת 27%).

הסיכון לבעיות רגשיות/נפשיות נמדד באמצעות שאלון ה-GHQ (General Health Questionnaire) – מכשיר לסינון (לא לאבחון) באוכלוסייה הכללית למי שיש להם סיכון לבעיות נפשיות (Goldberg & Williams, 1988). שאלון זה בודק את תדירותן של תחושות שליליות כגון דיכאון, לחץ וחוסר ביטחון עצמי ושל תחושות חיוביות כגון הנאה מפעילויות יום-יומיות, מרץ ואושר. ציון מסכם של לפחות 4 מתוך 12 מצבים שליליים על בסיס תדירות גבוהה יחסית ("כל הזמן" או "לעתים קרובות") בשבועות האחרונים מוגדר כסיכון לבעיות רגשיות/נפשיות.

♦ כשליש מיוצאי אתיופיה הוותיקים קיבלו ציון מסכם מעל 4, והם מוגדרים בסיכון לבעיות רגשיות/נפשיות. בשונה מרוב המחקרים שבהם משתמשים ב-GHQ, לא נמצאו הבדלים משמעותיים לפי מגדר או לפי הגיל בעת הריאיון בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים.

7. תעסוקה

בפרק זה נתמקד במצב התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים. הציר המרכזי בניתוח הנתונים כאן הוא מגדר. תחילה נציג נתונים על השתתפות בכוח העבודה (סעיף 7.1) ועל מאפייני התעסוקה של המועסקים (סעיף 7.2). נשווה ממצאים אלו לממצאים בקרב היהודים הוותיקים בארץ בגיל העבודה, כדי לבדוק באיזו מידה הצליחו יוצאי אתיופיה הוותיקים לסגור פערים בתעסוקה.

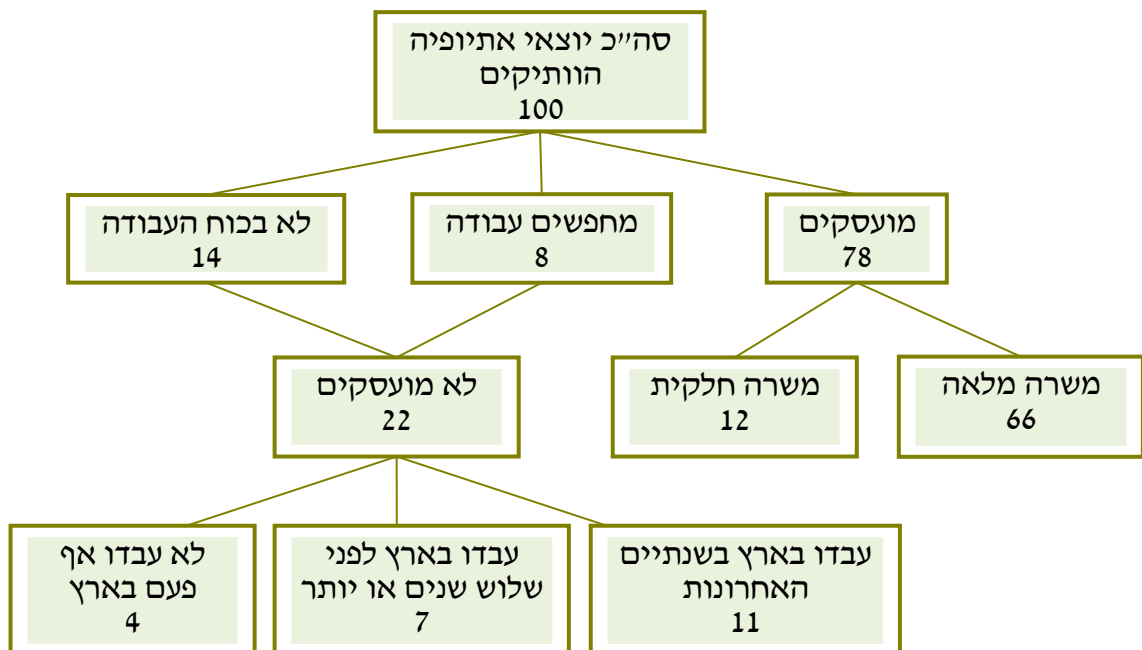
בסעיף 7.3 נציג כמה מדדים סובייקטיביים בתחום התעסוקה: שביעות רצון מהעבודה, הערכת מידת הקשר בין העבודה לתחום הלימודים ולתחושת הביטחון התעסוקתי (אין חשש מפיטורין).

לבסוף, בסעיף 7.4 נתמקד באקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים ונשווה בין הישגיהם בתחום התעסוקה לבין הישגיהם של היהודים הוותיקים האקדמאים.

7.1 תמונת מצב התעסוקה בעת הריאיון

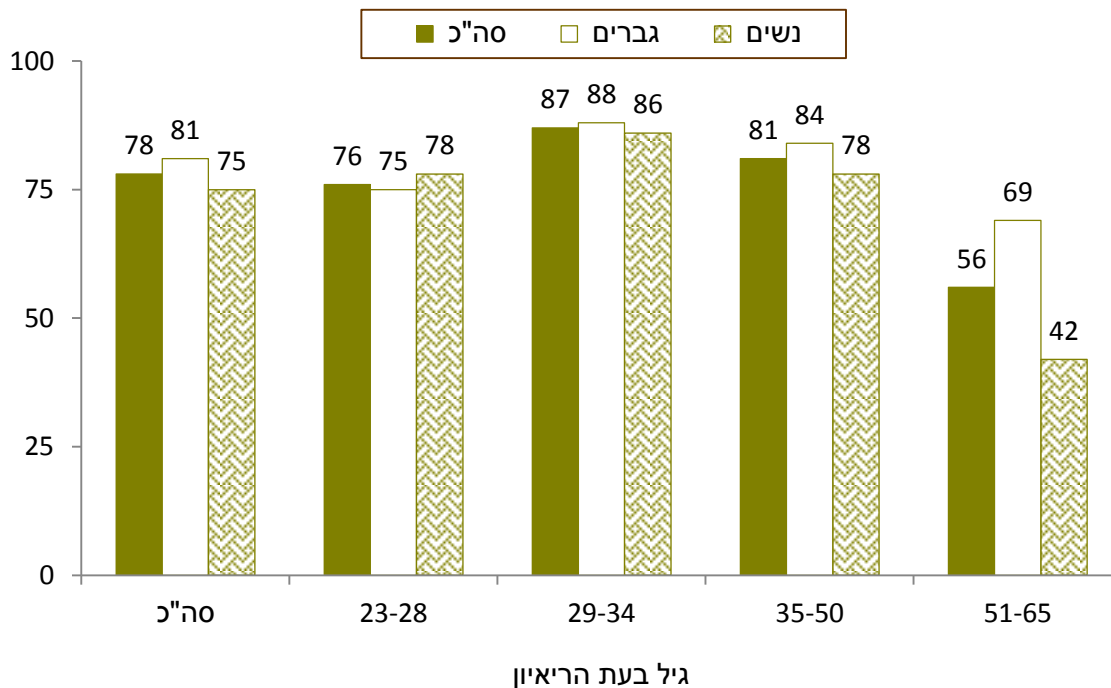
ניתוח נתוני סקר כוח אדם של למ"ס לאורך זמן מצביע על מגמת עלייה בשיעורי התעסוקה של כלל יוצאי אתיופיה בגיל העבודה. עלייה זו נובעת מעלייה חדה בשיעורי תעסוקת הנשים; שיעור התעסוקה בקרב הגברים ירד במשך שנים אחדות, ורק בשנים האחרונות החל שוב לעלות (חביב ואחרים, 2010). נתוני הסקר הנוכחי מצביעים על שיעורי השתתפות גבוהים בכוח העבודה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים. (תרשים 1; לממצאים על גברים ונשים ר' תרשימים ג1 ו-ג2 בנספח ג)

תרשים 1: תמונת מצב התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון (%)

- ◆ 78% מיוצאי אתיופיה הוותיקים הועסקו בעת הראיונות: 81% מהגברים ו-75% מהנשים (תרשים 2). כ-8% נוספים (הן בקרב הגברים והן בקרב הנשים) לא הועסקו אך חיפשו עבודה. כלומר, 86% השתתפו בכוח העבודה, לעומת 79% (לא בתרשימים ובלוחות) בקרב היהודים הוותיקים. (לחלוקה המגדרית – ר' תרשימים ג1 ו-ג2 בנספח ג; (להשוואה ליהודים הוותיקים ר' תרשים ג3 ולוח ג1 בנספח ג)
- ◆ 11% לא הועסקו בעת הריאיון אך עבדו בשנתיים שלפניו, ורק 4% מעולם לא עבדו בישראל.
- ◆ שיעורי התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים גבוהים מהשיעורים המקבילים בקרב היהודים הוותיקים בני אותו גיל. השיעורים בקרב היהודים הוותיקים עומדים על 73% בכלל האוכלוסייה, 74% בקרב הגברים ו-73% בקרב הנשים. (ר' תרשים ג3 בנספח ג)
- ◆ רובם הגדול של המרואיינים המועסקים עבדו במשרה מלאה: 95% מהגברים המועסקים (77% מכלל הגברים) ו-73% מהנשים המועסקות (55% מכלל הנשים). (ר' תרשימים ג1 ו-ג2 בנספח ג)
- ◆ 15% מקרב יוצאי אתיופיה המועסקים עובדים ביותר מעבודה אחת.
- ◆ מעניין לציין ש-40% מהמרואיינים דיווחו כי אף אחד מהוריהם לא עבד לאחר העלייה; אצל 24% רק אחד ההורים, על פי רוב האב, היה מועסק, ורק אצל 27% עבדו שני ההורים (9% הגיעו לארץ בלי הורים). (ר' לוח ג2 בנספח ג)
- ◆ שיעור התעסוקה בקרב ההורים השתנה לפי גיל המרואיינים בעת העלייה. שיעור המדווחים שאף אחד מהוריהם לא עבד בישראל עלה מ-14% בקרב מי שעלו מתחת לגיל 6, ל-36% בקרב מי שעלו בגילים 6-18 ולכ-60% בקרב מי שהגיעו לארץ לאחר גיל 18. (ר' לוח ג2 בנספח ג)

תרשים 2: שיעור המועסקים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון ולפי מגדר (%)

- ◆ שיעורי התעסוקה של הגברים באוכלוסיית המחקר מגיעים לשיאם בגילים 29-34, אז הם עומדים על 88%. לפני כן הם נמוכים יותר (75%), כנראה משום שמקצת גילאי 23-28 עדיין לומדים. אחרי כן הם יורדים במידה משמעותית בגילים 51-65 עד לרמה של 69%.
- ◆ גם הנשים מגיעות לשיא התעסוקה בגיל 29-34 (86%), ואז מתחילה ירידה בשיעור התעסוקה שלהן. היא נעשית תלולה מאוד לאחר גיל 50, ויורדת עד לרמה של 42%.
- ◆ שיעורי התעסוקה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים נוטים להיות גבוהים במעט מהשיעורים המקבילים בקרב היהודים הוותיקים בגילים 23 עד 50. לעומת זאת, בגילים 51 עד 65 שיעורי התעסוקה שלהם, במיוחד של הנשים, נמוכים יותר. (להשוואה, תרשים ג3 בנספח ג)

לוח 19: שיעור המועסקים: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי השכלה (%)

תואר אקדמי	בגרות או 13 ש"ל ומעלה	12 ש"ל, סיים תיכון	11-5 ש"ל	4-0 ש"ל	סה"כ	
2,534 80	8,686 90	6,862 81	1,841 72	6,322 60	26,245 78	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים מועסקים*
84	74	64	61	29	73	יהודים ותיקים מועסקים

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי רמת ההשכלה: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 65-23 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

- ◆ מהלוח עולה כי שיעורי התעסוקה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים גבוהים יותר ככל שרמת השכלתם גבוהה יותר, עד לרמת תעודת בגרות.
- ◆ בכל רמות ההשכלה עד לתואר אקדמי, שיעורי התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים עולים בהרבה על השיעורים המקבילים בקרב היהודים הוותיקים. רק בקרב בעלי תואר אקדמי השיעור נמוך מעט יותר (80% לעומת 84%).
- ◆ הפער הגדול ביותר הוא בשיעור התעסוקה בקרב בעלי ההשכלה הנמוכה של עד 4 שנות לימוד: 60% מיוצאי אתיופיה לעומת 29% בלבד מהיהודים הוותיקים. הפער קיים הן בקרב הנשים והן בקרב הגברים בעלי ההשכלה הנמוכה. (ר' לוח ג1 בנספח ג)

7.2 מאפייני התעסוקה

שיעורי התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים מצביעים על סגירת פערים ביחס ליהודים הוותיקים, ואפילו על יצירת פערים לטובתם; ואולם, בחינת משלח היד והשכר מראה שיש עדיין פערים של ממש לרעת יוצאי אתיופיה. בסעיף זה נתאר את מאפייני התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בהשוואה ליהודים הוותיקים: התפלגות משלחי היד (לוח 20), מספר שעות העבודה השבועיות, השכר לשעה והשכר החודשי (לוח 21), יחס השכר בין יוצאי אתיופיה הוותיקים ליהודים הוותיקים (לוח 22) ושכרם של יוצאי אתיופיה הוותיקים ושל היהודים הוותיקים לעומת שכר המינימום (לוח 23).

7.2.1 משלח יד

כצפוי מהתפלגות ההשכלה, נמצאו הבדלים רבים בין יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין היהודים הוותיקים במשלחי היד של המועסקים.

לוח 20: משלחי היד של המועסקים: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
9,753	10,739	20,492	יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N
(4)	5	5	אקדמי/ניהולי
15	12	13	חופשי/טכני
16	9	13	פקידות*
32	26	29	מכירות/שירותים
8	40	24	עבודה מקצועית בתעשייה ובבניין*
25	8	16	עבודה בלתי מקצועית*
			היהודים הוותיקים המועסקים
23	28	25	אקדמי/ניהולי
21	16	18	חופשי/טכני
31	9	20	פקידות
20	19	20	מכירות/שירותים
2	23	13	עבודה מקצועית בתעשייה ובבניין
3	5	4	עבודה בלתי מקצועית

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 23-65 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

- ♦ בולט השיעור הנמוך של יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים במשלח יד אקדמי או ניהולי: 5% לעומת 25% בקרב היהודים הוותיקים.
- ♦ בולט השיעור הגבוה של יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים בעבודות בלתי מקצועיות: 16% לעומת 4% בקרב היהודים הוותיקים.
- ♦ שיעורים דומים של יוצאי אתיופיה הוותיקים (13%) והיהודים הוותיקים (18%) מועסקים במשלח יד חופשי/טכני.
- ♦ שיעור נמוך יותר של יוצאי אתיופיה הוותיקים מאשר יהודים ותיקים מועסקים בפקידות (13% לעומת 20%, בהתאמה) ושיעור גבוה יותר מועסקים במכירות ושירותים (29% לעומת 20%, בהתאמה) ובמקצועות בתעשייה (24% לעומת 13%, בהתאמה).
- ♦ גברים יותר מנשים מקרב עולי אתיופיה הוותיקים מועסקים כעובדים מקצועיים בתעשייה (40% לעומת 8%, בהתאמה) ונשים מועסקות יותר מגברים בפקידות (16% לעומת 9%, בהתאמה) ובעבודות בלתי מקצועיות (25% לעומת 8%).
- ♦ דפוס מגדרי דומה בהתפלגות המקצועית נמצא גם בקרב היהודים הוותיקים, אך אצלם לא נמצא הבדל משמעותי בין גברים לנשים בשיעור המועסקים בעבודות בלתי מקצועיות.

7.2.2 מעמד בעבודה, מספר שעות עבודה שבועיות ושכר

הרוב הגדול של יוצאי אתיופיה הוותיקים הם שכירים (95%). רק 5% הם עצמאים. בהשוואה, כ-12% מהיהודים הוותיקים עובדים כעצמאים.

לוח 21: מספר שעות עבודה שבועיות ושכר לשעה ברוטו: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים, לפי מגדר (ממוצעים)

נשים	גברים	סה"כ	
			יוצאי אתיופיה ותיקים מועסקים
37	46	42	מספר שעות עבודה שבועיות*
28	34	31	שכר לשעה ברוטו (₪)*
			יהודים ותיקים מועסקים
36	46	41	מספר שעות עבודה שבועיות
47	57	52	שכר לשעה ברוטו (₪)

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר הכנסות של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח 22: שכר יוצאי אתיופיה הוותיקים ביחס לשכר היהודים הוותיקים, לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
59.4	59.0	59.3	יחס שכר לשעה ברוטו

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר הכנסות של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

♦ יוצאי אתיופיה הוותיקים עובדים בממוצע 42 שעות שבועיות. אולם הם מועסקים בשכר נמוך – 31 ₪ בממוצע.

♦ כצפוי, גברים דיווחו על שעות עבודה רבות יותר בשבוע ועל שכר גבוה יותר מאשר נשים.

♦ מספר שעות העבודה של יוצאי אתיופיה הוותיקים ושל היהודים הוותיקים כמעט זהה, אך יש ביניהם פערים גדולים בשכר לשעה: שכרם של יוצאי אתיופיה הוותיקים עומד על כ-59% משכרם של היהודים הוותיקים. הפערים דומים מאוד הן בקרב גברים הן בקרב נשים.

לוח 23: שכר לשעה ביחס לשכר המינימום (20.70 ₪ לשעה): יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
9,338	9,243	² 18,581	יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N
			שכר לשעה ביחס לשכר המינימום
28	14	21	שכר המינימום ומטה *
42	29	35	מ-1.01 שכר המינימום עד 1.25 שכר המינימום (25.89 ש"ח) *
13	17	15	מ-1.26 שכר המינימום עד 1.5 שכר המינימום (31.05 ₪)
7	22	15	מ-1.51 שכר המינימום עד פי 2 שכר המינימום (41.40 ₪) *
10	18	14	יותר מפי 2 שכר המינימום (41.41 ומעלה)
			היהודים הוותיקים המועסקים
			שכר לשעה ביחס לשכר המינימום
8	7	7	שכר המינימום ומטה
13	9	11	מ-1.01 שכר המינימום עד 1.25 שכר המינימום (25.89 ש"ח)
13	11	12	מ-1.26 שכר המינימום עד 1.5 שכר המינימום (31.05 ₪)
21	19	21	מ-1.51 שכר המינימום עד פי 2 שכר המינימום (41.40 ₪)
45	54	49	יותר מפי 2 שכר המינימום (41.41 ומעלה)

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.
¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר הכנסות של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.
² כ-10% מהמרוויגים המועסקים סירבו לענות על השאלה בעניין שכרם.

- ◆ שכרם הממוצע לשעה של 21% מיוצאי אתיופיה המועסקים (14% מהגברים ו-28% מהנשים) אינו עולה על שכר המינימום (20.70 ₪ לשעה). השיעור המקביל בקרב היהודים הוותיקים הוא 7%.
- ◆ שכרם לשעה של 35% נוספים מיוצאי אתיופיה הוותיקים (בהשוואה ל-11% מהיהודים הוותיקים) נע בין 101% ל-125% משכר המינימום (20.71 ₪ עד 25.89 ₪ לשעה).
- ◆ רק 14% מיוצאי אתיופיה הוותיקים (לעומת 49% מהיהודים הוותיקים) משתכרים יותר מפי 2 שכר המינימום.

נתונים נוספים בנושא זה (שאינם בלוחות):

- ◆ תנאים סוציאליים - רוב המועסקים דיווחו שהם מקבלים השתתפות של המעסיק בקרן פנסיה או קופת גמל (79%), זכאות לימי חופש בתשלום (81%), תשלום עבור ימי מחלה (87%) ו/או החזר הוצאות נסיעה (91%).
- ◆ התפקיד - שיעור לא מבוטל (9%) דיווחו שהם עובדים עם קהילת יוצאי אתיופיה בישראל בתפקידים כגון נוער יוצא אתיופיה ומגשר בבית ספר.

7.3 מדדים סובייקטיביים

המדדים הסובייקטיביים בתת-פרק זה הם שביעות הרצון מהיבטים שונים בעבודה (לוח 24), הערכת השכר ביחס לשכרם של היהודים הוותיקים (לוח 25) ותחושה של ביטחון תעסוקתי (לוח 26).

7.3.1 שביעות רצון מהעבודה

לוח 24: שביעות רצון כוללת מהעבודה הנוכחית ומהיבטים שלה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים, לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N
9,753	10,739	20,492	
			שביעות רצון כוללת מהעבודה
25	26	26	מרוצה מאוד
53	53	53	מרוצה
22	21	21	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
			מהשכר
9	16	13	מרוצה מאוד
38	38	38	מרוצה
53	46	49	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
			מאפשרויות הקידום
13	13	13	מרוצה מאוד
32	40	36	מרוצה
55	47	51	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
			מהאפשרות לניצול הכישורים*
13	25	19	מרוצה מאוד
53	44	49	מרוצה
34	31	32	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
			מהיחס מצד הממונה (הבוס הישיר)
37	31	34	מרוצה מאוד
45	48	47	מרוצה
18	21	19	לא כל כך/בכלל לא מרוצה

* הבדל מובהק לפי מגדר : $p < 0.05$

- ♦ יוצאי אתיופיה הוותיקים מביעים שביעות רצון גבוהה מעבודתם, אם כי היא נופלת משביעות הרצון של היהודים הוותיקים. 79% מרוצים (53%) או מרוצים מאוד (26%) באופן כללי מעבודתם (לוח 24). לעומת זאת, 21% אינם מרוצים. בקרב היהודים הוותיקים רק 11% אינם מרוצים (רי' לוח 3 בנספח ג).
- ♦ שביעות הרצון הרבה ביותר היא מהיחס של הממונה הישיר כלפי המרואיין – 81% מרוצים או מרוצים מאוד.
- ♦ המרואיינים הביעו גם מידה ניכרת של שביעות רצון מהאפשרויות לנצל את כישוריהם בעבודה – 68% מרוצים או מרוצים מאוד.
- ♦ שביעות הרצון נמוכה הרבה יותר מהשכר ומאפשרויות הקידום – רק כ-50% מרוצים או מרוצים מאוד, ואילו 20% (לא בלוחות) או יותר לא היו מרוצים בכלל. בקרב היהודים הוותיקים 63% היו מרוצים או מרוצים מאוד (רי' לוח 3 בנספח ג).
- ♦ לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין גברים לנשים הן בשביעות הרצון הכוללת והן בכל אחד מהיבטים שלה.

7.3.2 הערכת רמת השכר מעבודה בהשוואה לשכרם של היהודים הוותיקים בגיל וברמת השכלה דומים

שביעות הרצון מהשכר מושפעת מתפיסת הפרט את מידת ההוגנות של שכרו. תפיסה זו מתגבשת בהשוואה שהוא עושה לשכרם של אחרים בעלי מאפיינים דומים לשלו. כדי לברר מהי תפיסת ההוגנות של יוצאי אתיופיה הוותיקים בכל הקשור בשכרם, הם נתבקשו להעריך את רמת שכרם מעבודה ביחס לשכרם של יהודים ותיקים בני גילם ובעלי רמת השכלה דומה.

לוח 25: שכר יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת שכר היהודים הוותיקים בגיל וברמת השכלה דומים – הערכת יוצאי אתיופיה, לפי מגדר (%)

סה"כ	גברים	נשים	
20,492	10,739	9,753	יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N
15	20	9	תפיסת המרוויינים לגבי שכרם*
41	41	42	גבוה יותר / גבוה הרבה יותר
33	30	34	בערך אותו דבר
12	9	15	נמוך יותר / נמוך הרבה יותר
			לא יודע

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$

- ◆ קצת יותר ממחצית (56%) המרוויינים המועסקים, גברים יותר מנשים, העריכו ששכרם דומה לשכרם של היהודים הוותיקים בני גילם ובעלי רמת השכלה דומה, או שהוא עולה עליו.
- ◆ שליש העריכו ששכרם נמוך משכרה של קבוצת ההשוואה. אין הבדל משמעותי בין גברים לנשים.
- ◆ 12%, נשים יותר מגברים, לא היו מסוגלים לעשות את ההשוואה.

7.3.3 תחושת ביטחון תעסוקתי

מאחר שקביעות הולכת ונעשית שכיחה פחות ופחות בעולם העבודה השתמשנו במדד חלופי כדי לשקף תחושת ביטחון תעסוקתי: מידת החשש מאיבוד העבודה בשנה הקרובה. נוסף על כך בדקנו גם את הערכת המרוויינים לגבי סיכוייהם למצוא עבודה אחרת ברמת השכר הנוכחית שלהם, אם יאבדו את עבודתם.

- ◆ נראה כי לרוב יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים יש תחושת ביטחון תעסוקתי, יותר מליהודים הוותיקים. 71% לא חששו פן יאבדו את מקום עבודתם לעומת 57% בקרב היהודים.
- ◆ 64% מעריכים שאם יאבדו את עבודתם, סיכוייהם למצוא עבודה אחרת באותה רמת הכנסה יהיו גדולים מאוד (28%) או גדולים (36%). בדומה, בקרב היהודים הוותיקים, 64% מעריכים שסיכוייהם גדולים מאוד (21%) או גדולים (43%).
- ◆ הנשים יוצאות אתיופיה יותר מהגברים מעריכות שיש להן סיכוי למצוא עבודה באותה רמת שכר – 71% מעריכות שסיכוייהן גדולים או גדולים מאוד לעומת 58% מהגברים.

לוח 26: הרגשת ביטחון תעסוקתי: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
9,753	10,739	20,492	
יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N			
מידת החשש מאיבוד העבודה העיקרית בשנה הקרובה			
70	71	71	אין חשש
18	17	18	חשש קטן
12	12	11	חשש גדול/חשש גדול מאוד
הערכת הסיכוי למצוא עבודה אחרת ברמת ההכנסה הנוכחית לפחות*			
29	26	28	סיכוי גדול מאוד
42	32	36	סיכוי גדול
24	32	28	סיכוי קטן
5	10	8	אין סיכוי כלל
היהודים הוותיקים המועסקים			
מידת החשש מאיבוד העבודה העיקרית בשנה הקרובה			
62	53	57	אין חשש
29	35	32	חשש קטן
9	12	11	חשש גדול/חשש גדול מאוד
הערכת הסיכוי למצוא עבודה אחרת ברמת ההכנסה הנוכחית לפחות			
23	19	21	סיכוי גדול מאוד
42	43	43	סיכוי גדול
26	28	27	סיכוי קטן
9	10	9	אין סיכוי כלל

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.
¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

7.4 מאפייני התעסוקה של האקדמאים

נושא מרכזי בדיון על קליטת יוצאי אתיופיה הוא תעסוקת האקדמאים שבהם. אחת הטענות הנפוצות היא שרובם אינם מצליחים למצוא עבודה במקצועם ונאלצים לעבוד במשלחי יד שאינם הולמים בעלי השכלה אקדמית (האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה, 2006). בסקר זה נאסף מידע על תחומי הלימודים של האקדמאים ועל עבודתם הנוכחית, והנתונים מאפשרים לבדוק את הקשר בין השניים ולבחון טענה זו.

נתחיל בהצגת משלחי היד של האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים, גילאי 23-65,¹⁰ ובהשוואה בינם לבין משלחי היד של האקדמאים היהודים הוותיקים בני אותם גילים (לוח 27). לאחר מכן נבדוק את מידת הקשר בין עבודותיהם הנוכחיות של האקדמאים לבין התחומים שלמדו, הן על-פי מדד אובייקטיבי (לוח 28) והן על-פי ההערכה הסובייקטיבית של המרואיינים (לוח 29). בהמשך נשווה בין האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין האקדמאים היהודים הוותיקים מבחינת מספר שעות עבודה שבועיות ושכר מעבודה (לוחות 30-31) ונבדוק מה חושבים האקדמאים יוצאי אתיופיה

¹⁰ רק 2% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה הם בני 45 ומעלה, לעומת 34% מהאקדמאים היהודים הוותיקים. כדי לאפשר השוואה מדויקת ככל האפשר בין האתיופים הוותיקים לבין היהודים הוותיקים, הנתונים לגבי היהודים הוותיקים הותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

הוותיקים על שכרם ביחס לשכרם של אקדמאים יהודים ותיקים ועד כמה הם שבעי רצון משכרם ומעבודתם בסך הכול (לוח 32). לבסוף נציע מספר הסברים אפשריים לפערי השכר.

7.4.1 משלחי היד של האקדמאים

לוח 27: משלחי יד של אקדמאים: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
1,231	790	2,021	האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N
(22)	40	29	מקצועות אקדמיים
((4))	((5))	((5))	ניהול
33	39	35	מקצועות חופשיים/טכניים
41	(16)	31	פקידות, מכירות/שירותים ואחר ²
			האקדמאים היהודים הוותיקים המועסקים
39	48	42	מקצועות אקדמיים
8	18	12	ניהול
25	15	22	מקצועות חופשיים/טכניים
28	19	24	פקידות, מכירות/שירותים ואחר ²

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < .05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 23-65 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

² קטגוריית משלח יד "אחר" מורכבת בעיקר משירות קבע בצבא אצל יוצאי אתיופיה הוותיקים ומעבודה מקצועית בתעשייה ובבניין אצל היהודים הוותיקים. סקר כוח אדם אינו כולל נתונים על המשרתים בצבא.

♦ האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים מועסקים פחות מעמיתיהם היהודים הוותיקים במשלחי יד המדורגים ברמות העליונות של התפלגות משלחי היד. רק 34% מהם מועסקים במשלח יד אקדמי או ניהולי לעומת 54% מהאקדמאים היהודים הוותיקים.

♦ 35% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים מועסקים במשלח יד חופשי/טכני (למשל בתור הנדסאים ואחיות). השיעור המקביל בקרב היהודים הוותיקים האקדמאים הוא 22%.

♦ כאשר מחברים את שלוש הקטגוריות העליונות, הפער בין שתי האוכלוסיות אינו גדול – 69% לעומת 76%. הפער בשיעור המועסקים במשלחי יד אקדמיים הוא לטובת היהודים הוותיקים, והוא גדול יותר בקרב הנשים; הפער בשיעור המועסקים במקצועות חופשיים וטכניים הוא לטובת האקדמאים יוצאי אתיופיה, והוא גדול יותר בקרב הגברים.

7.4.2 הקשר בין העבודה הנוכחית לתחום הלימודים

כדי להעמיק את הדיון בשאלת הקשר בין תחום הלימודים לבין עבודתם של האקדמאים, הבחנו בין תחומי לימוד אקדמיים המכשירים למקצוע, כגון עבודה סוציאלית, משפטים וסיעוד, לבין תחומי לימוד שהם בגדר תחומי ידע ואינם מובילים למסלול קריירה מוגדר, למשל סוציולוגיה והיסטוריה. קבוצה א, מי שלמדו מקצוע, כוללת 40% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה, וקבוצה ב, מי שלמדו תחום

ידע, כוללת 60%. יצרנו שבע קטגוריות של קשרים אפשריים בין תחום הלימודים לבין העבודה. לוח 28 מציג את הקטגוריות ואחוז האקדמאים בכל אחת מהן.

לוח 28: הקשר בין משלח היד לבין תחום הלימודים בקרב האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים (מדד אובייקטיבי) (%)

למדו מקצוע במוסד האקדמי (קבוצה א)	% מתוך הקבוצה	% מתוך כלל האקדמאים
1. עובדים במקצוע הנלמד	100	40
2. עובדים במקצוע אקדמי אחר	89	35
3. עובדים במקצוע חופשי/טכני	0	0
4. עובדים בעבודות פקידות או מכירות	((11))	((5))
למדו תחום ידע (קבוצה ב)	100	60
5. עובדים במקצוע אקדמי	(19)	(11)
6. עובדים במקצוע חופשי/טכני	30	18
7. עובדים בעבודות פקידות או מכירות	51	31

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

♦ 89% ממי שהוכשרו למקצוע (קבוצה א) עובדים במקצועם, 30% מהם עם הקהילה האתיופית בתפקידים כגון עובד סוציאלי או מנהל תכניות חינוכיות. איש מהם אינו עובד בעבודות פקידות או שירותים.

♦ ממי שלמדו תחום ידע אקדמי, מעטים יחסית (19%) מועסקים במשלח יד אקדמי, ואילו כמחצית (51%) מועסקים בעבודות פקידות ומכירות. 30% עובדים במקצועות חופשיים, רבים מהם במסגרת הקהילה בתפקידים כגון מדריך נוער ומגשר בבתי ספר.

♦ אין בידינו נתונים המאפשרים עריכת ניתוח דומה על אקדמאים יהודיים ותיקים.

הערכה סובייקטיבית של הקשר בין העבודה לתחום הלימודים

הערכה זו נבדקה באמצעות השאלה: באיזו מידה קשורה עבודתך הנוכחית לתחום לימודיך?

♦ 66% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה, שיעור דומה לשיעור בקרב עמיתיהם היהודים הוותיקים (69%), מעריכים שעבודתם הנוכחית קשורה לתחום לימודיהם במידה רבה או רבה מאוד.

♦ נמצאו הבדלים מובהקים בין אקדמאים שלמדו מקצוע לבין מי שלמדו תחום ידע: 89% מהקבוצה הראשונה, בהשוואה ל-51% בלבד מהקבוצה השנייה, מעריכים שעבודתם הנוכחית קשורה לתחום לימודיהם במידה רבה או רבה מאוד.

♦ מדד סובייקטיבי נוסף לקשר בין עבודה לתחום הלימודים הוא מידת שביעות הרצון מהאפשרות לניצול הידע והכישורים שנרכשו במסגרת הלימודים בעבודה. 77% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה מרוצים מאוד או מרוצים מבחינה זו. שיעור המרוצים גבוה יותר, גם אם לא במידה מובהקת, בקרב מי שלמדו מקצוע (86%) בהשוואה למי שלמדו תחום ידע (72%).

לוח 29: הערכת הקשר בין העבודה הנוכחית לבין תחום הלימודים ושביעות רצון מניצול הידע והכישורים הנרכשים, לפי קבוצה (%)

סה"כ אקדמאים יהודים ותיקים ¹	אקדמאים יוצאי אתיופיה		סה"כ
	קבוצה ב	קבוצה א	
קשר בין העבודה לבין תחום הלימודים*			
69	51	89	66
31	49	((11))	34
שביעות רצון מהאפשרות לניצול כישורים			
אין נתונים	72	86	77
	28	((14))	23

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים בין קבוצה א לקבוצה ב

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני הסקר החברתי של למ"ס 2009 עבור גילאי 23-44.

7.4.3 מעמד בעבודה, מספר שעות עבודה שבועיות ושכר מעבודה

- ◆ שיעור העצמאים בקרב האקדמאים יוצאי אתיופיה עולה בהרבה על שיעורם בקרב כלל יוצאי אתיופיה הוותיקים – 13% לעומת 5%. דוגמאות לתעסוקה עצמאית הן: עורכי דין ומרצים בתחום קידום בריאות.

לוח 30: מספר שעות עבודה שבועיות, שכר לשעה ויחס השכר – אקדמאים: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (ממוצעים)

נשים	גברים	סה"כ
יוצאי אתיופיה הוותיקים האקדמאים, המועסקים		
מספר שעות עבודה שבועיות*	49	41
שכר לשעה מעבודה (₪)	47	40
היהודים הוותיקים האקדמאים, המועסקים		
מספר שעות עבודה שבועיות	47	42
שכר לשעה מעבודה (₪)	78	65
שכר יוצאי אתיופיה ביחס לשכר היהודים הוותיקים	60.0	60.9
63.1		

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר הכנסות של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

- ◆ אקדמאים יוצאי אתיופיה עובדים אותו מספר שעות בשבוע כמו עמיתיהם היהודים הוותיקים (ראה לוח 30).
- ◆ שכר הממוצע ברוטו לשעה של אקדמאים יוצאי אתיופיה עומד על 40 ₪, שהם 61% מהשכר הממוצע ברוטו לשעה בקרב אקדמאים יהודים ותיקים (65 ₪. ראה לוח 30).
- ◆ פערי השכר בין יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין יהודים ותיקים ברמת השכלה נמוכה יותר הם קטנים הרבה יותר: ברמת השכלה של 12 שנות לימוד ללא תעודת בגרות, השכר הממוצע לשעה בקרב יוצאי אתיופיה עומד על 88% מהשכר הממוצע לשעה של יהודים ותיקים; ברמת השכלה של תעודת בגרות ו/או 13 שנות לימוד ומעלה, הוא מהווה 79% משכר היהודים הוותיקים (ראה לוח ג-).

4 (בנספח ג). לאור זאת שפער השכר הגדול ביותר הוא בקרב אקדמאים, המסקנה המתבקשת היא שלא ניתן לייחס את פערי השכר רק להבדלים בהשכלה אלא שיש גורמים נוספים.

◆ פערי השכר דומים בקרב גברים ונשים (לוח 30).

◆ פערי השכר נראים בברור גם בהתפלגות השכר ביחס לשכר המינימום (לוח 31).

לוח 31: שכר לשעה ביחס לשכר המינימום (20.70 ₪ לשעה) – אקדמאים: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
1,096	660	1,756 ²	האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים N
			שכר לשעה ביחס לשכר המינימום
(25)	0	(16)	שכר המינימום ומטה*
(18)	((7))	(14)	מ-1.01 שכר המינימום עד 1.25 שכר המינימום (25.89 ש"ח)
(20)	((10))	(16)	מ-1.26 שכר המינימום עד 1.5 שכר המינימום (31.05 ₪)
(19)	(32)	24	מ-1.51 שכר המינימום עד פי 2 שכר המינימום (41.40 ₪)
(18)	51	30	יותר מפי 2 שכר המינימום (41.41 ומעלה)*
			האקדמאים היהודים הוותיקים המועסקים
			שכר לשעה ביחס לשכר המינימום
4	2	3	שכר המינימום ומטה
6	3	5	מ-1.01 שכר המינימום עד 1.25 שכר המינימום (25.89 ש"ח)
9	4	6	מ-1.26 שכר המינימום עד 1.5 שכר המינימום (31.05 ₪)
20	13	17	מ-1.51 שכר המינימום עד פי 2 שכר המינימום (41.40 ₪)
61	78	69	יותר מפי 2 שכר המינימום (41.41 ומעלה)

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר הכנסות של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

² כ-14% מהמרוויגים האקדמאים סירבו לענות על השאלה בעניין שכרם.

◆ שכרם הממוצע לשעה של 16% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים הוא עד שכר המינימום (כולל שכר המינימום) – 20.70 ₪. אין גברים שמועסקים ברמת הכנסה כזו, אבל רבע מהנשים דיווחו עליה. בקרב היהודים הוותיקים, רק 3% מהאקדמאים דיווחו על שכר לשעה בגובה עד שכר המינימום, ואין הבדל משמעותי בין נשים לגברים. (לוח 31)

◆ שכרם לשעה של 14% נוספים מהאקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים (לעומת 5% מהאקדמאים היהודים הוותיקים) נע בין 101% ל-125% משכר המינימום. גם שיעור זה גבוה יותר אצל נשים (18%) מאשר אצל גברים (7%) בקרב האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים.

◆ רק 30% מיוצאי אתיופיה הוותיקים (69% מהיהודים הוותיקים) משתכרים יותר מפי שניים שכר המינימום לשעה.

הערכה סובייקטיבית של השכר ושביעות רצון כוללת מהעבודה

בלוח 32 נבדוק כיצד אקדמאים יוצאי אתיופיה תופסים את שכרם ביחס לשכרם של יהודים ותיקים בעלי השכלה דומה וכן נבדוק את שביעות הרצון שלהם מהשכר.

לוח 32: הערכת האקדמאים יוצאי אתיופיה לגבי שכרם ביחס לשכר היהודים הוותיקים¹ בגיל וברמת השכלה דומים, ושביעות רצונם מהשכר (%)

סה"כ היהודים הוותיקים	יוצאי אתיופיה הוותיקים			N
	נשים	גברים	סה"כ	
--	1,231	790	2,021	יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים
אין נתונים			(14)	תפיסת המרואיינים לגבי שכרם
	((9))	(22)		יותר גבוה/הרבה יותר גבוה
	47	(30)	40	בערך אותו דבר
	36	36	36	יותר נמוך/הרבה יותר נמוך
	((8))	((12))	(10)	לא יודע
				שביעות רצון מהשכר מעבודה*
66	51	48	50	מרוצה מאוד/מרוצה
34	49	52	50	לא כל כך/בכלל לא מרוצה

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדל מובהק לפי מגדר: $p < 0.05$

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

- בדומה לכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים (ר' לעיל לוח 25), קצת יותר ממחצית האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים (54%) מעריכים ששכרם דומה לשכרם של היהודים הוותיקים בני גילם ובעלי רמת השכלה דומה לשלהם או שהוא עולה עליו. לעומת זאת, קצת יותר משליש מעריכים ששכרם נמוך משכרה של קבוצת ההשוואה.
- מאחר שלפי המדדים האובייקטיביים (ר' לעיל לוחות 30-31) שכרם של האקדמאים יוצאי אתיופיה נמוך משכר היהודים הוותיקים בני גילם ובעלי רמת השכלה דומה לשלהם, נראה כי בדומה לכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים, תפיסתם של האקדמאים חיובית יותר מהמציאות.
- כמחצית האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים מרוצים או מרוצים מאוד משכרם, לעומת כשני שלישים מהאקדמאים היהודים הוותיקים.
- שביעות הרצון הכוללת מעבודה בקרב אקדמאים יוצאי אתיופיה גבוהה הרבה יותר משביעות רצונם מהשכר (83% לעומת 50%, בהתאמה); אם כי היא נמוכה במקצת משביעות הרצון של אקדמאים יהודים ותיקים (89% - שביעות רצון כוללת לעומת 66% - שביעות רצון מהשכר); (ר' לוח 6 בנספח ג ולוח 32 לעיל). נראה שעל פערי השכר המרעים עם יוצאי אתיופיה מפצים היבטים אחרים של העבודה, כגון האפשרות לניצול כישורים שנרכשו במסגרת הלימודים.

7.4.4 הסברים אפשריים לפערי השכר

הממצאים מראים כי שכרם של אקדמאים יוצאי אתיופיה נמוך במובהק משכרם של אקדמאים יהודים ותיקים. ניתן להציע מספר הסברים לכך:

א. תחום הלימודים: יוצאי אתיופיה נוטים לבחור תחומי לימוד שבהם השכר נמוך. לפי נתוני הסקר הנוכחי, 73% (לעומת 62% מהיהודים הוותיקים) קיבלו את התואר האקדמי שלהם במדעי הרוח הכלליים, בחינוך והכשרה להוראה, במדעי החברה או במינהל עסקים ובמדעי הניהול (ר' לוח 10 לעיל). לעומת זאת, 11% סיימו לימודי הנדסה (בעיקר הנדסת תעשייה וניהול) ורק אחוז אחד

סיימו לימודי רפואה ומדעי הטבע. נתונים דומים לגבי סטודנטים יוצאי אתיופיה מופיעים בדוח של מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2011) וכן בהודעה לעיתונות מטעם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שפורסמה לרגל חג הסיגד (12.11.2012). קפלן ועמיתיו (2009) בדקו את התשואה להשכלה אקדמית בתחומי לימוד שונים ומצאו כי השכר הגבוה ביותר שולם לבוגרי הנדסה ומדעי הטבע, בעוד שבוגרי מדעי הרוח והחברה קיבלו את השכר הנמוך ביותר.

ב. איכות מוסד הלימודים: רוב הסטודנטים יוצאי אתיופיה לומדים במכללות (61%) ורק שליש (33%) באוניברסיטאות (6% לומדים באוניברסיטה הפתוחה) (למ"ס, 2012). קפלן ועמיתיו (2009) מצאו הבדלי שכר ניכרים בין בוגרי אוניברסיטאות לבוגרי מכללות. במרבית התחומים, בוגרי אוניברסיטאות השתכרו 20%-30% יותר מבוגרי מכללות שלוש שנים לאחר סיום הלימודים.

ג. סוג העבודה: לפי נתוני הסקר הנוכחי, כשליש מהאקדמאים עובדים עם הקהילה, בעיקר בתפקידי מגשרים ומרכזי תכניות חינוכיות וחברתיות, עבודות המציעות שכר נמוך.

ד. חוסר ברשתות חברתיות מקצועיות: יוצאי אתיופיה חסרים רשתות מקצועיות אשר יכולות לסייע להם למצוא עבודות טובות; מצב זה אופייני למהגרים בכלל, אך נראה שהוא חמור יותר לגבי יוצאי אתיופיה.

ה. מבחני מיון – חסם בכניסה לעבודות טובות: מבחני מיון שמכוני מיון מבצעים הם הליך רווח בישראל שבאמצעותו מסננים המעסיקים את המועמדים לעבודה אצלם. הישגיהם של יוצאי אתיופיה בחלק מהמבחנים הללו נמוכים יחסית, ובכך יש כדי להקשות עליהם להתקבל למשרות בשכר גבוה (פישמן וקינג, טרם פורסם).

ו. אפליה: 36% מהאקדמאים יוצאי אתיופיה העריכו כי שכרם נמוך משכר עמיתיהם, אקדמאים יהודים ותיקים בני אותו גיל. בתשובה לסדרת שאלות בנושא אפליה השיבו 34% כי הם, אישית, חוו אפליה מצד הממונה עליהם במקום העבודה. אף שאין בידנו מידע אם האפליה הייתה קשורה לשכר, ייתכן כי נתונים אלו במצטבר מעידים שאחוז משמעותי מהאקדמאים יוצאי אתיופיה מופלים במקום העבודה מבחינת שכר.

8. מצב כלכלי

בפרק זה נתמקד במצב הכלכלי של יוצאי אתיופיה הוותיקים ונבדוק באיזו מידה נותרו פערים בינם לבין היהודים הוותיקים בארץ במדדים שונים, ומהו גודל הפערים. הנתונים הם נתוני ההכנסות הכוללות של משק הבית, וציר הניתוח בפרק זה הוא המצב המשפחתי.

מחקרים רבים מדגישים את הקשיים הכלכליים בפני רבים מיוצאי אתיופיה (אמית וצ'אצ'אשווילי, 2007; חביב ואחרים, 2010; בנק ישראל, 2006; פרק ה, תיבה 1), אך רובם מבוססים על סקרי למ"ס הנערכים על כלל האוכלוסייה, וייצוגם של עולי אתיופיה בהם לוקה בחסר. מחקרים אלו גם אינם די מבחינים בין יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין כלל העולים החדשים. הבחנה זו חשובה במיוחד לצורך דיון במצב הכלכלי, שכן ידוע שעולים שאינם ממוצא אתיופי נוטים לצמצם את פערי השכר ביניהם לבין היהודים הוותיקים (שכר הוא רכיב עיקרי בתמונת המצב הכלכלי) עם עליית הוותק בארץ.

נתחיל בסקירת מקורות ההכנסה במשק הבית (סעיף 8.1) ולאחר מכן נציג את רמת ההכנסה הכוללת ואת ההכנסה לנפש ברוטו במשקי הבית של המרואיינים (סעיף 8.2). נעבור לדיון על בעלות על נכסים כגון דירה, מכונית, מוצרי חשמל ביתיים, ביטוח בריאות משלים ותכניות חיסכון בבנק. כמו כן נבדוק הוצאות גדולות נבחרות, כגון רכישת מכונית וחופשה בחו"ל (סעיף 8.3). אחר כך נציג כמה מדדים אובייקטיביים לקשיים כלכליים ניכרים, ובהם עיקול רכוש בגלל אי-יכולת להחזיר חובות וניתוק חשמל ביתי (סעיף 8.4). בסוף הפרק נציג מדדים סובייקטיביים, כולל שביעות הרצון מהמצב הכלכלי והציפיות בכל הקשור לדור הבא (סעיף 8.5).

8.1 מקורות ההכנסה של משקי הבית

בסעיף זה נציג את מקורות ההכנסה של משקי הבית של יוצאי אתיופיה הוותיקים על-פי דיווחיהם ונשווה ביניהם לבין מקורות ההכנסה של משקי הבית של היהודים הוותיקים על-פי סקר הכנסות של למ"ס (2009). יש לציין שהסקר הנוכחי הוא סקר פרטים ולכן ההשוואה בין הסקרים היא ברמת הפרט.

כפי שצוין בפרק 7, שיעור גבוה של מועסקים נמצא בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים ובהתאם לכך, מקור ההכנסה העיקרי של רובם הוא ההכנסה מהעבודה של המרואיין או גם של בן או בת הזוג. עם זאת, יוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו יותר מהיהודים הוותיקים על הכנסה ממקורות אחרים, ובראשם קצבאות מהמוסד לביטוח לאומי.

לוח 33: מקורות ההכנסה של המרואיין ושל בן או בת הזוג: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מצב משפחתי (%)

סה"כ	יחידים	חד-הוריות	נשואים	
26,245	9,882	2,672	13,691	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
78	78	67	80	הכנסה מעבודה של הפרט
--	--	--	75	הכנסה מעבודה של בן/בת הזוג*
8	7	25	5	גמלת הבטחת הכנסה*
11	9	(18)	11	קצבת נכות
10	5	26	9	קצבה אחרת ²
3	(3)	(8)	(2)	הכנסה ממקור אחר ³
4	8	--	((1))	אין הכנסה*
יהודים ותיקים				
76	72	71	78	הכנסה מעבודה של הפרט
--	--	--	77	הכנסה מעבודה של בן/בת הזוג
2	2	11	2	גמלת הבטחת הכנסה
6	7	5	5	קצבת נכות
8	5	20	9	קצבה אחרת ²
5	3	2	6	פנסיה ³
7	18	10	3	אין הכנסה

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדל מובהק לפי מצב משפחתי: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

² כולל דמי אבטלה, מזונות, שאירים ונפגעי עבודה מביטוח לאומי, וקצבה ממשד הביטחון.

³ כגון מזונות מהבעל לשעבר, פנסיה או תמיכה כספית קבועה מבן משפחה. לא מוצג מידע דומה על היהודים הוותיקים (חוץ מבעניין הפנסיה).

כפי שדווח בפרק הקודם, שיעור התעסוקה של יוצאי אתיופיה הוותיקים גבוה.

♦ רוב היחידים והאימהות החד-הוריות מועסקים (78% ו-67% בהתאמה); בקרב הנשואים שיעור התעסוקה גבוה במיוחד, 80%, וגם שיעור התעסוקה של בני הזוג גבוה (75%). לכן, 62% מהנשואים דיווחו כי שני בני הזוג מועסקים, לעומת 30% שדיווחו על מועסק אחד בלבד מבני הזוג, ורק 8% דיווחו שאצלם אף אחד מבני הזוג אינו מועסק (לא בלוחות).

לאור הממצאים האלה ראוי לציין שככלל נמצא שמספר המועסקים במשק בית הוא מנבא חשוב למצב הכלכלי. כך, לפי סקר ההכנסות של למ"ס (2009), 35% מהמשפחות בכלל האוכלוסייה היהודית שבהן אף אחד מבני המשפחה אינו מועסק חיות מתחת לקו העוני. שיעור זה צונח ל-16% כשיש מועסק אחד, והוא כמעט נעלם (3%) במשפחות שיש בהן שני מועסקים.

♦ שיעור גבוה יותר של יוצאי אתיופיה הוותיקים מקבלים גמלת הבטחת הכנסה (8%) או קצבת נכות (11%) מהמוסד לביטוח לאומי מאשר היהודים הוותיקים (2% ו-6%, בהתאמה).

♦ אימהות במשפחות חד-הוריות, הן בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים והן בקרב היהודים הוותיקים, דיווחו על הכנסות מקצבאות בשיעור גבוה מהיחידים ומהנשואים. עם זאת, שיעור מקבלות הקצבאות גבוה במיוחד בקרב הקבוצה הראשונה. אימהות במשפחות חד-הוריות יוצאות אתיופיה ותיקות: 25% (53% מהלא-מועסקות) מקבלות גמלת הבטחת הכנסה ו-18% (37% מהלא-מועסקות) מקבלות קצבת נכות לעומת 11% (26% מהלא-מועסקות) ו-5% (13% מהלא-מועסקות), בהתאמה, במשפחות חד-הוריות יהודיות ותיקות.

♦ לגבי היחידים, שיעור מקבלי גמלת הבטחת הכנסה גבוה יותר בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים (7%) מאשר בקרב היהודים הוותיקים (2%). בדומה, שיעור מקבלי קצבת הנכות גבוה מעט יותר בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים (9% לעומת 7%).

♦ בקרב הנשואים, יוצאי אתיופיה הוותיקים מקבלים גמלת הבטחת הכנסה (5%) וקצבת נכות (11%) בשיעור גבוה יותר מהיהודים הוותיקים (2% ו-5%, בהתאמה). ההבדלים נובעים בעיקר מהשיעורים הגבוהים במיוחד של קבלת קצבאות אלו בקרב הנשואים שהם ובני זוגם אינם מועסקים (34% ו-35%, בהתאמה) ובמידה פחותה יותר בקרב הנשואים שמהם רק אחד מבני הזוג מועסק (6% ו-22% בהתאמה).

♦ כ-10% מיוצאי אתיופיה הוותיקים (לעומת 8% מהיהודים הוותיקים) מקבלים קצבאות אחרות, ובהן מזונות, שאירים ונפגעי עבודה מהמוסד לביטוח לאומי וכן קצבה ממשד הביטחון.

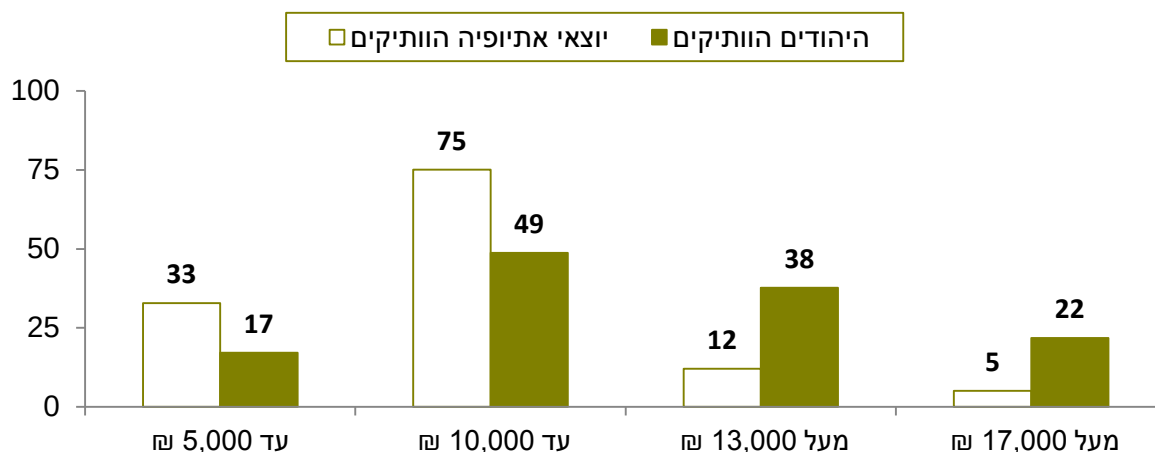
♦ 4% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו שאין להם כל הכנסה, לעומת 7% מהיהודים הוותיקים. מדובר בעיקר ביחידים לא מועסקים.

8.2 הכנסה כוללת של משקי הבית והכנסה לנפש

הנתונים על ההכנסה הכוללת של משקי הבית מבוססים על שאלה אחת בלבד שנלקחה מתוך הסקר החברתי של למ"ס (2009) ובה נתבקשו המרואיינים להעריך את ההכנסה הכוללת של משק הבית מכל המקורות האפשריים. נמצאו פערים גדולים מאוד בין יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין היהודים הוותיקים ברמת ההכנסה הכוללת במשקי הבית. תרשים 3 מדגים את הפערים בארבע רמות הכנסה.

- ◆ שיעורים גבוהים יותר של יוצאי אתיופיה דיווחו על הכנסה חודשית כוללת נמוכה: 33% עד 5,000 ₪ ו-75% עד 10,000 ₪ לעומת 17% ו-49%, בהתאמה, ממשקי הבית של היהודים הוותיקים. למעשה, כ-8% (לעומת 4% מהיהודים הוותיקים) דיווחו על הכנסה כוללת של עד 2,500 ₪.
- ◆ על הכנסה חודשית כוללת גבוהה דיווחו שיעורים נמוכים יותר של יוצאי אתיופיה מהשיעורים של היהודים הוותיקים: 12% מעל 13,000 ₪ ורק 5% מעל 17,000 ₪ לעומת 38% ו-22%, בהתאמה.

תרשים 3: רמת ההכנסה הכוללת של משקי הבית: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים¹ (%)

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 64-25 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

ההכנסה הכוללת של משק הבית משקפת תמונה חלקית בלבד של המצב הכלכלי, מאחר שהיא אינה מביאה בחשבון את מספר הנפשות במשק הבית. כדי לספק תמונה שלמה יותר, לוח 34 מציג את ההכנסה הממוצעת לנפש של משקי הבית.

לוח 34: הכנסה ממוצעת ברוטו לנפש סטנדרטית: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים¹, לפי מצב משפחתי (%)

נשואים	חד-הוריות	יחידים	סה"כ	
9,466	1,952	6,377	17,795	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
				הכנסה ממוצעת ברוטו לנפש סטנדרטית (₪)*
36	86	38	43	עד 2,000 ₪ *
47	(14)	37	39	2,001–4,000 ₪ *
17	0	25	18	מעל 4,000 ₪ *
				היהודים הוותיקים
				הכנסה ממוצעת ברוטו לנפש סטנדרטית (₪)
33	37	16	28	עד 2,000 ₪
34	49	28	34	2,001–4,000 ₪
33	14	56	38	מעל 4,000 ₪

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדל מובהק לפי מצב משפחתי: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 64-25 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

² כשליש מהמרוויגים סירבו לענות או לא ידעו את הכנסת משק הבית.

- ◆ ההכנסה הממוצעת ברוטו לנפש סטנדרטית בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים נמוכה בהרבה מזו שבקרב היהודים הוותיקים. חלק משמעותי מפערים אלו נובע מרמת ההכנסה הנמוכה בהרבה מעבודה של יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת זו של היהודים הוותיקים (ר' לוחות 21-22 בסעיף לעיל).
  - ◆ מובן שלפערים אלו השלכות רבות, העיקרית בהן היא השיעור הגבוה של יוצאי אתיופיה הוותיקים החיים מתחת לקו העוני. רמת ההכנסה לנפש הנמוכה ביותר שמופיעה בלוח (עד 2,000 ₪) קרובה מאוד לקו העוני לשנת 2009: הכנסה ממוצעת נטו נמוכה מ-1,815 ₪ לנפש סטנדרטית. 43% מיוצאי אתיופיה הוותיקים, לעומת 28% מהיהודים הוותיקים, דיווחו על הכנסה של עד 2,000 ₪ לנפש.
  - ◆ 39% (לעומת 34% מהיהודים הוותיקים) דיווחו על הכנסה של 2,001-4,000 ₪ לנפש סטנדרטית; 18% (לעומת 38% מהיהודים הוותיקים) דיווחו על הכנסה שמעל 4,000 ₪ לנפש סטנדרטית.
  - ◆ בולט השיעור הגבוה במיוחד של אימהות במשפחות חד-הוריות, 86%, שדיווחו על הכנסה נמוכה מ-2,001 ₪ לנפש בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים בהשוואה ל-37% אימהות במשפחות חד-הוריות יהודיות ותיקות.
  - ◆ גם בקרב היחידים נמצאו פערים גדולים. שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים בעלי הכנסה של פחות מ-2,001 ₪ לנפש גבוה יותר מפי שניים משיעור זה בקרב היהודים הוותיקים (38% לעומת 16%). בהשלמה לכך, שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו על הכנסה שמעל 4,000 ₪ לנפש הוא פחות ממחצית השיעור המקביל בקרב היהודים הוותיקים (25% לעומת 56%).
  - ◆ אצל רוב הנשואים (62%) שני בני הזוג מועסקים, ובקרבם נמצאו הפערים הקטנים ביותר בין יוצאי אתיופיה הוותיקים ליהודים הוותיקים, אם כי בכל זאת מדובר בפערים גדולים: 36% מיוצאי אתיופיה הנשואים דיווחו על הכנסה לנפש של עד 2,000 ₪, 47% דיווחו על הכנסה לנפש בגובה 2,001-4,000 ₪ ו-17% על הכנסה שמעל 4,000 ₪ לנפש. אצל היהודים הוותיקים השיעורים המקבילים הם 33%, 34% ו-33%, בהתאמה.
- לנוכח הממצאים האלה לא מפתיע שלפי רוב מדדי המצב הכלכלי המוצגים בהמשך, מצבם הכלכלי של הנשואים הוא הטוב ביותר, יחסית, ושל המשפחות החד-הוריות הגרוע ביותר.

8.3 בעלות על נכסים והוצאות גדולות

כדי להשלים את תמונת המצב הכלכלי בדקנו מדדים נוספים: בעלות על נכסים, ובהם נכסי דיור (לוח 35), מכונית, ציוד ביתי, כבלים לטלוויזיה, מחשב וחיבור לאינטרנט וביטוח בריאות משלים וכן את קיומן של השקעות פיננסיות (לוח 36). בשונה מהלוחות הקודמים, בחלק מהלוחות הבאים, סקרי הלמ"ס אינם מספקים נתונים על היהודים הוותיקים, ולכן אין אפשרות להשוואה. לצורך ההשוואה נעזרנו במידת האפשר במקורות חלופיים.

8.3.1 דיור

מאז 1993 הפעילה מדינת ישראל תכנית שיועדה ליוצאי אתיופיה במטרה לאפשר לכל המשפחות להגיע לבעלות על דירה. האוכלוסייה האתיופית היא האוכלוסייה היחידה המקבלת מענק לצורך

רכישת דיור של קבע (חביב ואחרים, 2010 ב). התכנית המאפשרת זאת מקיפה יישובים בכל רחבי הארץ וניסתה לעודד יוצאי אתיופיה לרכוש דירות באזורים חזקים יותר מבחינה חברתית-כלכלית כדי למנוע היווצרות ריכוזי עולים בשכונות קשות.

בלוח 35 מוצגים נתונים על מצב הדיור של יוצאי אתיופיה הוותיקים, בין השאר על צפיפות הדיור (מספר הנפשות לחדר בדירה).

♦ 41% מיוצאי אתיופיה הוותיקים גרים בדירה בבעלותם, לעומת 59% מהיהודים הוותיקים. הפערים הגדולים ביותר נמצאו בקרב היחידים והאימהות במשפחות חד-הוריות, ובקרב הנשואים הפער הפוך, לטובת יוצאי אתיופיה הוותיקים (65% לעומת 60%). הסבר לממצא של בעלות על דירות בקרב הנשואים הוא שהנשואים הצליחו יותר מאחרים לנצל את יתרונות התכנית הממשלתית לסיוע ברכישת דיור לעולי אתיופיה (חביב ואחרים, 2010 ב) בזכות העובדה שב-75% מהמשפחות יש שני מפרנסים. יחידים לא הצליחו להגיע לרמת בעלות על דירה כמו היהודים הוותיקים וכמו יוצאי אתיופיה הוותיקים הנשואים משום שהם בדרך כלל אינם זכאים לסיוע ברכישת דירה אפילו בתכניות המיועדות לעולי אתיופיה. אימהות חד-הוריות לא היו מסוגלות לשלם את החזרי המשכנתה משום שהתפרנסו ממשכורת אחת או שכלל לא הייתה להן משכורת. גורם מקשה מבחינת כולם היה העלייה הגדולה במחירי הדירות בשנים האחרונות.

♦ 22% מיוצאי אתיופיה הוותיקים גרים בדירה בבעלות קרוב משפחה – 36% מהיחידים ו-13% מהנשואים. רוב הנשואים הגרים בדירה בבעלות קרוב משפחה הם זוגות צעירים מתחת לגיל 35.

♦ שיעורים דומים של יוצאי אתיופיה הוותיקים ושל היהודים הוותיקים שוכרים דירה בשוק הפרטי (23% לעומת 29%, בהתאמה). בניגוד לכך, שיעור גבוה יותר של יוצאי אתיופיה הוותיקים גרים בדיור ציבורי (14% לעומת 5%, בהתאמה).

♦ בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, 33% מהיחידים – בעיקר מועסקים צעירים שמתחת לגיל 35 – שוכרים דירה בשוק הפרטי, לעומת כ-15% מהאימהות במשפחות חד-הוריות ומהנשואים.

♦ בולט השיעור הגבוה של אימהות במשפחות חד-הוריות, בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, (35%) שגרות בדיור ציבורי. נוסף על כך, שיעור גבוה של יחידים (20%), בעיקר לא-מועסקים, גרים בדיור ציבורי. ראוי לציין שכמעט רבע מהמרוויגים הגרים בדיור ציבורי מקבלים קצבת נכות.

♦ יוצאי אתיופיה הוותיקים גרים בדירות קטנות יותר מהיהודים הוותיקים: 3.3 חדרים בממוצע לעומת 3.9, אף שמשפחותיהם גדולות יותר. צפיפות הדיור בקרבם גבוהה אפוא הרבה יותר: 60% גרים בצפיפות של 1.00–1.99 נפשות בחדר (לעומת 50% מהיהודים הוותיקים), ו-19% גרים בצפיפות של שתי נפשות ויותר בחדר (לעומת 5% מהיהודים הוותיקים).

לוח 35: מצב הדיור, מספר חדרים וצפיפות דיור: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מצב משפחתי (%) וממוצעים)

סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	סה"כ	יחידים	חד-הוריות	נשואים
26,245	9,882	2,672	13,691	
מצב הדיור				
דירה בבעלות המרואיין ו/או בן/בת הזוג*	41	11	31	65
דירה בבעלות קרוב משפחה אחר*	22	36	(19)	13
שכירות פרטית*	23	33	(15)	16
דיור ציבורי *	14	20	35	6
מספר חדרים ממוצע*	3.3	3.0	3.1	3.6
צפיפות דיור				
0.99–0*	21	38	(6)	12
1.99–1.00*	60	49	78	63
+2.00*	19	13	(16)	25
היהודים הוותיקים				
מצב הדיור				
דירה בבעלות המרואיין ו/או בן/בת הזוג ²	59	55	65	60
שכירות פרטית	29	35	25	28
דיור ציבורי	5	4	8	4
אחר	7	6	2	8
מספר חדרים ממוצע	3.9	3.8	3.7	3.9
צפיפות דיור				
0.99–0	45	60	42	34
1.99–1.00	50	38	53	58
+2.00	5	2	5	8

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדל מובהק לפי מצב משפחתי: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על מצב הדיור של היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני הסקר החברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64. הנתונים על מספר החדרים וצפיפות הדיור מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 23-65. כל הנתונים לגבי היהודים הוותיקים הותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

² בסקר חברתי אין קטגוריה של דירה בבעלות קרוב משפחה כי המרואיין בסקר זה הוא ראש משק הבית, וקטגוריה זו רלוונטית פחות לראשי משק הבית.

8.3.2 נכסים והוצאות – סעיפים נבחרים

בסעיף זה נציג נתונים על בעלותם של יוצאי אתיופיה הוותיקים על רכב ומכשירי חשמל ביתיים וכן על השקעותיהם הפיננסיות, ונשווה ביניהם לבין נתונים על האוכלוסייה הכללית (משקי בית) בישראל על-פי השנתון הסטטיסטי לישראל (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2010) הנתונים על האוכלוסייה הכללית אינם מופיעים בלוחות.

♦ יוצאי אתיופיה הוותיקים הם בעליהם של נכסים למיניהם בשיעור נמוך יותר מהיהודים הוותיקים: מכונית (40% לעומת 61%), מזגן (41% לעומת 74%), מדיח כלים (7% לעומת 35%) ומייבש כביסה (14% לעומת 38%). לא נמצאו הבדלים משמעותיים בשיעורי הבעלות האלה: על כבלים לטלוויזיה (67% לעומת 65%); מחשב ביתי (64% לעומת 71%); חיבור לאינטרנט (57% לעומת 62%).

- ◆ 55% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו שיש להם ביטוח בריאות משלים. שיעור זה נמוך מהשיעור המקביל בקרב האוכלוסייה הכללית בישראל – 80% (גרוס ואחרים, 2009).
- ◆ רק 5% מיוצאי אתיופיה דיווחו שיש להם השקעות פיננסיות, כגון מניות, קרנות נאמנות ואיגרות חוב.
- ◆ הנשואים (ברוב המשפחות של הנשואים שני בני הזוג מועסקים) הם בסבירות הגבוהה ביותר לבעלות על הנכסים שנבדקו; בקרב היחידים הסבירות לכך נמוכה יותר ובקרב האימהות במשפחות החד-הוריות הסבירות לכך היא הפחותה ביותר.

לוח 36: בעלות על נכסים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מצב משפחתי (%)

נשואים	חד-הוריות	יחידים	סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
13,691	2,672	9,882	26,245	
מכוניות וציוד ביתי				
43	21	32	37	מכונית אחת*
5	0	((1))	3	יותר ממכונית אחת*
50	20	35	41	מזגן*
10	((5))	(4)	7	מדיח כלים*
96	95	87	93	מכונת כביסה*
16	(16)	11	14	מייבש כביסה
מחשבים וטלוויזיה				
73	57	61	67	כבלים בטלוויזיה*
73	59	52	64	מחשב ביתי*
15	(9)	14	14	מחשב שולחני ומחשב נייד
62	54	52	57	חיבור לאינטרנט
ביטוח בריאות משלים והשקעות פיננסיות				
59	50	51	55	ביטוח בריאות משלים
7	((3))	(3)	5	השקעות פיננסיות (מניות, קרנות נאמנות, איגרות חוב)
54	29	44	48	תכנית חיסכון למרואיין או לילדים*

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדל מובהק לפי מצב משפחתי: $p < 0.05$

- ◆ אימהות במשפחות חד-הוריות דיווחו הרבה פחות מהמרואיינים בקטגוריות האחרות על בעלות על מכוניות וציוד חשמלי ביתי, חוץ מעל מכונת כביסה (95%).
- ◆ לגבי מחשבים וטלוויזיה, ביטוח בריאות משלים והשקעות פיננסיות, דפוס הבעלות בקרב אימהות במשפחות חד-הוריות דומה לזה של היחידים. בולט השיעור הנמוך של אימהות במשפחות חד-הוריות שדיווחו על תכנית חיסכון לעצמן או לילדיהן: 29% בהשוואה ל-44% בקרב היחידים ו-54% בקרב הנשואים.

כדי לספק זווית ראייה נוספת על מצבם הכלכלי של המרואיינים הם נשאלו גם על כמה הוצאות גדולות שהיו להם בשנה האחרונה.

לוח 37: הוצאות גדולות נבחרות של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מצב משפחתי (%)

נשואים	חד-הוריות	יחידים	סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים הוצאות גדולות בשנה האחרונה
13,691	2,672	9,882	26,245	
10	((3))	11	10	רכישת מכונית
38	21	34	35	אירוע משפחתי כגון חתונה, בר מצווה או חנוכת בית שלך
6	((6))	12	8	נופש בחו"ל
31	(14)	24	26	נופש או טיול בארץ שכלל לינה מחוץ לבית*
63	37	59	59	לפחות הוצאה אחת

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדל מובהק לפי מצב משפחתי: $p < 0.05$

- ◆ כ-60% מהמרואיינים דיווחו על הוצאה כספית גדולה, לפחות אחת, בתחום הצריכה. השיעורים הגבוהים ביותר נמצאו בקרב נשואים ויחידים; כ-60% מקרבם דיווחו על הוצאה אחת לפחות. השיעור הנמוך ביותר נמצא בקרב האימהות במשפחות החד-הוריות; רק כשליש מהן דיווחו על הוצאה אחת לפחות.
- ◆ סעיף הצריכה המרכזי שחייב הוצאה גדולה אצל כשליש מהמרואיינים הוא חגיגת אירוע משפחתי כגון חתונה, בר מצווה וחנוכת בית.
- ◆ 10% מיוצאי אתיופיה הוותיקים, בעיקר יחידים ונשואים (מובהק שולית), רכשו מכונית בשנה שקדמה לריאיון.
- ◆ 26% הוציאו כסף על נופש או על טיול בארץ (לעומת 67% מהיהודים הוותיקים)¹⁴ ו-8% על נופש בחו"ל. היחידים (12%) הוציאו כסף רב יחסית בסעיף הנופש והטיולים בחו"ל (מובהק שולית). לשם השוואה, 34% מכלל היהודים הוותיקים ו-42% מהיחידים בהם דיווחו על נופש או על טיול בחו"ל.
- ◆ בניגוד לדעה הרווחת, 3% בלבד מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו שהם שולחים כספים לאתיופיה מפעם לפעם או בקביעות. ייתכן כי למי שנמצאים בארץ כבר עשרים שנה או יותר לא נותרו קרובי משפחה באתיופיה הזקוקים לסיוע כספי כי כבר כמעט לא נשארו יהודים באתיופיה.

8.4 מדדים אובייקטיביים לקשיים כלכליים

סעיף זה מציג מדדים אחדים המעידים על קשיים כלכליים חמורים: העדר אישור למשיכת-יתר (אוברדרפט) מהבנק, עיקול רכוש בגלל אי-יכולת להחזיר חובות, מכירה או משכון של רכוש לצורך מימון הוצאות שוטפות וכן ניתוק חשמל בבית בעקבות אי-תשלום חשבון החשמל (לוח 38).

¹⁴ הנתונים על נופש/טיול בחו"ל ובארץ של היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 על גילאי 25–64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח 38: מדדים לקשיים כלכליים חמורים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מצב משפחתי (%)

סה"כ	יחידים	חד-הוריות	נשואים
26,245	9,882	2,672	13,691
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
האם בשנה האחרונה קרה לך או לבן/בת הזוג שלך ש...			
19	17	32	18
6	6	(8)	6
2	(2)	((2))	(2)
7	5	(14)	7
25	22	38	25

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

- ♦ 25% מיוצאי אתיופיה הוותיקים חוו בשנה שקדמה לריאיון עמם לפחות אחד מהקשיים הכלכליים שנבדקו. הקושי השכיח ביותר היה סירוב הבנק לאשר להם משיכת-יתר (19%). 6% דיווחו על עיקול רכוש ו-7% נוספים על ניתוק החשמל הביתי.
- ♦ לא נמצאו הבדלים משמעותיים לפי המצב המשפחתי פרט לשיעור הגבוה (14%) של האימהות במשפחות החד-הוריות החוות ניתוק חשמל (מובהק שולית).

8.5 מדדים סובייקטיביים: שביעות רצון מהמצב הכלכלי וציפיות לעתיד הדור הבא

בסעיף זה נציג מספר מדדים סובייקטיביים למצב הכלכלי הנוכחי: שביעות רצון מהמצב הכלכלי (לוח 39) והערכת היכולת לכסות את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית (לוח 40). לאחר מכן נראה איך מעריכים יוצאי אתיופיה הוותיקים את מצבם הכלכלי בהשוואה לקבוצות שונות (לוח 41). לבסוף, נציג את הציפיות של המרואיינים לעתיד הדור הבא (לוח 42).

לוח 39: שביעות רצון מהמצב הכלכלי: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מצב משפחתי (%)

סה"כ	יחידים	חד-הוריות	נשואים
26,245	9,882	2,672	13,691
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
שביעות רצון כוללת מהמצב הכלכלי האישי*			
12	13	((5))	12
44	37	33	51
44	50	62	37
היהודים הוותיקים			
שביעות רצון כוללת מהמצב הכלכלי האישי			
11	9	7	12
48	47	38	51
41	44	55	37

במספרים בסוגריים כפולים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-40%.

* הבדל מובהק לפי מצב משפחתי: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

◆ 56% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מרוצים ממצבם הכלכלי הנוכחי: 12% מרוצים מאוד ו-44% מרוצים. שביעות הרצון בקרב היהודים הוותיקים דומה – 59% מרוצים: 11% מרוצים מאוד ו-48% מרוצים.

◆ נשואים בקרב עולי אתיופיה הוותיקים מביעים שביעות רצון גבוהה יחסית (63% מרוצים/מרוצים מאוד) ואילו אימהות במשפחות חד-הוריות מביעות שביעות רצון נמוכה יחסית (38% מרוצות/מרוצות מאוד).

◆ המדדים האובייקטיביים מראים פערים גדולים במצב הכלכלי בין יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין היהודים הוותיקים (ר' למשל תרשים 3 ולוח 34). אולם על-פי המדד הסובייקטיבי של שביעות רצון מהמצב הכלכלי ועל-פי המדדים שבהמשך אין הבדלים משמעותיים בין שתי האוכלוסיות. במילים אחרות, למרות הפערים בהכנסה לנפש של משקי הבית, במצב הדיור ובאינדיקטורים נוספים, ההערכות הסובייקטיביות של המצב הכלכלי נוטות להיות דומות בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים ובקרב היהודים הוותיקים. הספרות בתחום מדידת הרווחה האישית (well-being) מספקת הסברים אפשריים אחדים לממצאים כאלה. נתמקד בתאוריה הנקראת (Brickman et al., Adaptation Theory (1978), ולפיה ההערכות הסובייקטיביות של רווחה אישית מושפעות מניסיונות העבר. לפי טענה זו, ייתכן שרוב יוצאי אתיופיה הוותיקים משווים את מצבם כיום למצבם בימים שחיו באתיופיה או גם למצבם בשנים הראשונות והקשות ביותר בארץ. השוואה כזו מסבירה אולי את שביעות הרצון הגבוהה יחסית שלהם.

לוח 40: הערכה עצמית של היכולת לממן את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי מצב משפחתי (%)

נשואים	חד-הוריות	יחידים	סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים N
13,691	2,672	9,882	26,245	האם אתם מצליחים לכסות את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית למזון, לחשמל, לטלפון וכד'?
8	((6))	8	8	מצליחים ללא כל קושי
47	26	47	45	מצליחים
34	48	33	35	לא כל כך מצליחים
11	20	12	12	בכלל לא מצליחים
				היהודים הוותיקים²
				האם אתם מצליחים לכסות את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית למזון, לחשמל, לטלפון וכד'?
16	8	17	16	מצליחים ללא כל קושי
45	49	61	51	מצליחים
29	30	15	24	לא כל כך מצליחים
10	13	7	9	בכלל לא מצליחים

במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

² חצי מהנדגמים בסקר החברתי 2009 ענו על שאלה זו וחצי נשאלו שאלה בניסוח שונה במקצת. הממצאים לפי שתי השאלות היו דומים.

- ◆ 53% מיוצאי אתיופיה הוותיקים (לעומת 67% מהיהודים הוותיקים) דיווחו שהם מצליחים בלי כל קושי (8%) או מצליחים (45%) לממן את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית. לעומת זאת, 47% דיווחו על אי-הצלחה: אינם מצליחים כל כך (35%) או בכלל לא מצליחים (12%).
- ◆ נראה כי השיעור הנמוך ביותר מהמדווחים על הצלחה במימון ההוצאות נמצא בקרב האימהות במשפחות החד-הוריות, אך ההבדלים לפי המצב המשפחתי אינם מובהקים. שליש מהאימהות במשפחות החד-הוריות דיווחו על הצלחה לעומת יותר ממחצית הנשואים והיחידים.
- ◆ בהשוואה לעולים אחרים מאתיופיה בעלי ותק דומה בארץ, 29% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מעריכים שמצבם הכלכלי טוב יותר ו-39% מעריכים שהוא דומה. רק 19% מעריכים שמצבם גרוע יותר. 13% לא היו מסוגלים לענות על שאלה זו.

לוח 41: הערכה עצמית של יוצאי אתיופיה הוותיקים – המצב הכלכלי האישי בהשוואה למצבן של קבוצות שונות בישראל (%)

סה"כ	יחידים	חד-הוריות	נשואים	
26,245	9,882	2,672	13,691	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים N
				איך אתה מעריך את מצבך הכלכלי בהשוואה לעולים מאתיופיה הנמצאים בארץ מספר שנים דומה לשלך?*
29	26	(10)	35	טוב יותר
39	42	33	37	אותו דבר
19	18	38	16	גרוע יותר
13	14	(19)	12	לא יודע
				איך אתה מעריך את מצבך הכלכלי בהשוואה לעולים מארצות אחרות הנמצאים בארץ מספר שנים דומה לשלך?*
16	13	((6))	20	טוב יותר
28	31	(17)	27	אותו דבר
34	35	44	31	גרוע יותר
22	21	33	22	לא יודע
				איך אתה מעריך את מצבך הכלכלי בהשוואה ליהודים הוותיקים?*
13	12	((6))	15	טוב יותר
25	24	(12)	29	אותו דבר
46	51	54	40	גרוע יותר
16	13	28	16	לא יודע

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדל מובהק לפי מספר מועסקים: $p < .05$

- ◆ בהשוואה לעולים ממוצא אחר בעלי ותק דומה, הערכת המצב הכלכלי של יוצאי אתיופיה הוותיקים שלילית. שיעורים נמוכים יותר מעריכים שמצבם הכלכלי טוב יותר (16%) או שהוא דומה (28%), ושיעור גבוה יותר מעריכים שמצבם גרוע יותר (34%). שיעור גבוה יחסית (22%) לא היו מסוגלים לענות על שאלה זו.

♦ בהשוואה ליהודים הוותיקים, ההערכות של יוצאי אתיופיה הוותיקים שליליות אפילו יותר: 13% מעריכים שמצבם טוב יותר, 25% שהוא דומה ו-46% שהוא גרוע ממצבם של היהודים הוותיקים. 16% לא היו מסוגלים לענות על שאלה זו.

♦ כצפוי, תשובותיהן של אימהות במשפחות חד-הוריות היו שליליות הרבה יותר מהתגובות בקבוצות האחרות.

לוח 42: הערכת יוצאי אתיופיה את סיכויי הדור הבא להצליח מבחינה כלכלית ומקצועית, לפי מצב משפחתי (%)

סה"כ	יחידים	חד-הוריות	נשואים
26,245	9,882	2,672	13,691
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
הערכה של סיכויי הדור הבא להצליח			
49	44	49	52
33	32	35	33
8	9	9	8
6	10	2	3
4	5	5	4
סיכויים טובים מאוד			
סיכויים טובים למדי			
סיכויים לא כל כך טובים			
סיכויים לא טובים בכלל			
לא יודע			

♦ למרות הפערים הכלכליים והקשיים המתוארים לעיל, יוצאי אתיופיה הוותיקים מביעים אופטימיות רבה בכל הקשור לסיכויים של הדור הבא במשפחתם להצליח מבחינה כלכלית ומקצועית בישראל. 49% מעריכים שהסיכויים טובים מאוד, ו-33% נוספים מעריכים שהסיכויים טובים למדי. לעומת זאת, רק 14% שמעריכים שהסיכויים לא כל כך טובים (8%) או בכלל לא טובים (6%).

♦ לא נמצאו הבדלים לפי המצב המשפחתי.

9. קליטה חברתית-תרבותית

לצורך בחינת קליטתם החברתית-תרבותית של יוצאי אתיופיה הוותיקים עשרים שנה לאחר עלייתם השתמשנו בסדרה ארוכה של מדדים מקובלים במחקרי קליטה, ובהם מדדים התנהגותיים (למשל שימוש בעברית בהקשרים שונים והצבעה בבחירות) ומדדים של תחושות (למשל תפיסת זהות אישית). תשובות המרואיינים מגלות רצון בשילוב. רצון זה מתבטא למשל בשיעור החברים מחוץ לקהילה, במידת השימוש בעברית ובשיעור ההצבעה בבחירות. לצדו של רצון זה יש גם נטייה מסוימת להישאר במסגרת קהילת יוצאי אתיופיה וגם שאיפה לשמר את תרבותה. מכאן ואילך הציר המרכזי בבדיקת הנתונים הוא שוב גיל המרואיינים בעת העלייה.

9.1 שכונת המגורים

התמהיל החברתי של השכונה שהעולה מתגורר בה, ובפרט משקל יוצאי אתיופיה בקרב התושבים, הוא אחד ממשתני הרקע שבו מתרחש תהליך הקליטה החברתית-תרבותית של העולה. ניתן לשער שמגורים בשכונה שבה יוצאי אתיופיה מהווים רק שיעור קטן מכלל התושבים עשויים לזרז את תהליך הקליטה שלהם.

- ◆ 17% מהמרואיינים מעריכים שיוצאי אתיופיה מהווים פחות מרבע מהתושבים; 35% מהמרואיינים מעריכים שמדובר במשפחות ספורות בלבד בקרב תושבי השכונה שבה הם מתגוררים. בניגוד לכך, 22% מתגוררים בשכונות שבהן, להערכתם, רוב התושבים הם יוצאי אתיופיה.
- ◆ המרואיינים שעלו לארץ בגיל 6-18 הם הקבוצה שבה השיעור הגדול ביותר מתגורר בשכונות שבהן יוצאי אתיופיה מהווים מיעוט.

לוח 43: יוצאי אתיופיה מקרב תושבי השכונה – הערכת המרואיינים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
7,731	14,233	4,281	26,245
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
משקל יוצאי אתיופיה מתוך תושבי השכונה*			
27	41	36	35
17	18	15	17
18	11	14	14
18	9	9	12
20	21	26	22

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

9.2 הרכב החברים

ההנחה היא שקיום קשרי חברות (גם) מחוץ לגבולות קהילת המוצא של המהגר מעיד על קליטה חברתית בארץ היעד. לוחות 44 ו-45 מציגים נתונים על הרכב החברים של יוצאי אתיופיה הוותיקים ועל שביעות הרצון מהם.

לוח 44: הרכב החברים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	
45-19	18-6	5-0			
7,731	14,233	4,281	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	
				הרכב החברים*	
(4)	((1))	(3)	2	אף אחד אינו יוצא אתיופיה	
(4)	13	17	11	מיעוטם יוצאי אתיופיה	
29	48	50	43	בערך חצי יוצאי אתיופיה	
32	27	25	28	רובם יוצאי אתיופיה	
28	9	(4)	14	כולם יוצאי אתיופיה	
(3)	(2)	((1))	2	אין חברים	

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ 56% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו כי לפחות מחצית חבריהם אינם יוצאי אתיופיה; 13% דיווחו כי מרבית חבריהם אינם יוצאי אתיופיה; ולעומתם 14% דיווחו כי כל חבריהם יוצאי אתיופיה.
- ◆ התחברות עם חברים שאינם יוצאי אתיופיה קשורה לגיל בעת העלייה: 70% מהעולים שהגיעו מתחת לגיל 6 ו-62% ממי שהגיעו בגיל 6-18, בהשוואה ל-37% בלבד ממי שעלו לאחר גיל 18, דיווחו כי לפחות מחצית מחבריהם אינם יוצאי אתיופיה.

- ◆ ובכל זאת, בקרב מי שעלו מתחת לגיל 6, 29% דיווחו כי כל חבריהם (4%) או מרבית חבריהם (25%) הם יוצאי אתיופיה.
- ◆ יש הבדל בין גברים לנשים מבחינת שיעור החברים שאינם יוצאי אתיופיה: אצל 64% מהנשים, לפחות מחצית מהחברים אינם יוצאי אתיופיה לעומת 49% מהגברים. (לא בלוח)

לוח 45: שביעות רצון של יוצאי אתיופיה הוותיקים מהחברים בישראל, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
7,731	14,233	4,281	26,245
26	40	50	38
60	46	43	49
14	14	7	13

* הבדלים מובהקים לפי הרכב החברים: $p < 0.05$

- ◆ שביעות הרצון מהחברים גבוהה מאוד – 87% מרוצים: 38% מרוצים מאוד ו-49% מרוצים.
- ◆ נראה שיש קשר בין הגיל בעת העלייה ובין שביעות הרצון מהחברים: יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו עד גיל 18 היו מרוצים יותר מאלה שעלו בגיל 19 ומעלה.

9.3 מידת השימוש בעברית בהקשרים שונים

כפי שצוין לעיל, כ-60% מיוצאי אתיופיה הוותיקים מעריכים ששליטתם בעברית טובה מאוד, וכ-20% נוספים מעריכים שהיא טובה (ר' לוח 14 לעיל). כל מי שעלו מתחת לגיל 6, וכ-70% ממי שעלו בגיל 18-6 מעריכים ששליטתם בעברית טובה מאוד, לעומת כ-20% בלבד ממי שעלו לאחר גיל 18. מידת השימוש בעברית נבחנה בהקשרים אחדים: עבודה, משפחה, מפגש עם חברים וצריכת תקשורת אלקטרונית (רדיו ואינטרנט).

שכיחות השימוש בעברית לעומת אמהרית בהקשרים בין-אישיים משתנה לפי ההקשר:

- ◆ בעבודה, הרוב משתמשים רק בעברית (64%) או בעיקר בעברית (22%).
- ◆ בשיחות עם חברים, 45% משתמשים רק בעברית (22%) או בעיקר בעברית (23%) וקרוב ל-40% משתמשים בעברית ובאמהרית באותה מידה. דפוס זה קשור כמובן להרכב החברים.
- ◆ בשיחות עם בן או בת הזוג, ועוד יותר מכך בשיחות עם הילדים, לעברית משקל רב יותר מאשר בשיחות עם חברים: רוב ההורים משוחחים עם ילדיהם רק בעברית (41%) או בעיקר בעברית (26%), מן הסתם משום שהילדים, שרובם נולדו בארץ, אינם יודעים אמהרית. השימוש באמהרית באינטראקציה עם הילדים קיים רק בקרב העולים שעלו בגיל מבוגר, והוא קשור מן הסתם לרמת שליטתם הנמוכה בעברית. כרבע מכלל ההורים משתמשים בשתי השפות באותה מידה; ייתכן כי ניתן לקשור זאת לחשיבות שההורים מייחסים להיכרות של ילדיהם עם התרבות האתיופית (ר' בהמשך).

לוח 46: מידת השימוש בעברית או באמהרית בהקשרים בין-אישיים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
6,182	13,243	4,140	23,564
מועסקים N			
מידת השימוש בעברית או באמהרית בעבודה*			
57	63	75	64
21	24	19	22
18	12	6	12
(4)	((1))	0	2
5,449	10,403	2,131	17,983
נשואים N			
מידת השימוש בעברית או באמהרית בשיחות עם בן/בת הזוג*			
((2))	26	69	24
(6)	31	19	22
46	37	12	37
46	6	0	17
7,437	9,121	1,340	17,898
הורים N			
מידת השימוש בעברית או באמהרית בשיחות עם הילדים*			
29	45	76	41
22	32	15	26
36	22	(9)	27
13	((1))	0	6
7,731	14,233	4,281	26,245
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
מידת השימוש בעברית או באמהרית בשיחות עם חברים*			
(4)	22	53	22
8	29	31	23
50	40	15	39
38	9	((1))	16

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ♦ בהאזנה לרדיו ובגלישה באתרי אינטרנט, יוצאי אתיופיה הוותיקים משתמשים יותר בעברית מאשר באמהרית.
- ♦ 57% דיווחו שהם מאזינים לרדיו רק בעברית (41%) או בעיקר בעברית (16%). לעומת זאת, 13% דיווחו שהם מאזינים לרדיו רק או בעיקר באמהרית.
- ♦ שיעורים נמוכים דיווחו על גלישה באינטרנט באמהרית. השיעורים הגבוהים ביותר נמצאו בקרב המרואיינים שעלו בגיל 6–18, אך רוב העולים שעלו לאחר גיל 18 אינם משתמשים באינטרנט כלל.
- ♦ שיעור המשתמשים באינטרנט רק בעברית גבוה יותר בקרב מי שעלו לארץ מתחת לגיל 6, מן הסתם משום שאינם יודעים קרוא וכתוב באמהרית.

לוח 47: מידת השימוש בעברית או באמהרית בצריכת תקשורת אלקטרונית (רדיו ואינטרנט), לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			סה"כ	
45-19	18-6	5-0		
7,731	14,233	4,281	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
מידת השימוש בעברית או באמהרית בהאזנה לרדיו*				
14	45	77	41	רק בעברית
10	22	5	16	בעיקר בעברית
38	14	6	20	בעברית ובאמהרית באותה מידה
31	6	(3)	13	בעיקר/רק באמהרית
7	13	9	10	לא מאזנים לרדיו
מידת השימוש בעברית או באמהרית בגלישה באתרי אינטרנט*				
7	53	82	44	רק בעברית
(4)	13	(4)	9	בעיקר בעברית
6	5	(2)	5	בעברית ובאמהרית באותה מידה
((2))	(3)	((1))	2	בעיקר/רק באמהרית
81	26	11	40	אין אינטרנט/לא משתמשים באינטרנט

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

9.4 מעורבות חברתית במדינה ובחברה

השתתפות בבחירות וצריכת חדשות של ארץ היעד (גם אם לא בשפתה של ארץ היעד) מקובלות בספרות המקצועית בתור מדדים התנהגותיים למעורבות חברתית: הראשון – למעורבות אקטיבית והשני – למעורבות פסיבית, ויש בהן כדי לבטא תחושת שייכות למדינה ולחברה. בישראל, נכון להוסיף את השירות הצבאי (למרות היותו בגדר חובה) והשירות הלאומי כמדדים למעורבות פעילה במדינה.

9.4.1 שירות צבאי או לאומי

כפי שראינו בסעיף 4, הגברים יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו בהיותם ילדים או בני נוער בולטים בשיעור הגבוה של המשרתים בצה"ל מקרבם והנשים בולטות בשיעור המשרתות בצבא או בשירות לאומי.

9.4.2 הצבעה בבחירות

הבחירות האחרונות לכנסת התקיימו בפברואר 2009 והבחירות לרשויות המקומיות בנובמבר 2008, ולכן אפשר היה לצפות שהמרוואיינים יזכרו אם השתתפו בהן. יוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו על שיעורי השתתפות גבוהים בבחירות האחרונות.

לוח 48: שיעור ההצבעה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בבחירות האחרונות לכנסת ולרשות המקומית, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
45-19	18-6	5-0			
7,731	14,233	4,281	26,245		
88	66	50	70	שיעור הצבעה לכנסת*	
87	65	41	67	שיעור הצבעה לרשות המקומית*	

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

◆ 70% דיווחו שהצביעו בבחירות האחרונות לכנסת – שיעור גבוה משיעור ההצבעה בכלל האוכלוסייה (65%); (על-פי ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-18).

◆ 67% דיווחו שהצביעו בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות.

בשתי מערכות הבחירות, שיעור המצביעים גדל עם העלייה בגיל ההגעה לישראל, מסביבות 50% בקרב מי שעלו מתחת לגיל 6 ועד כמעט 90% ממי שעלו לאחר גיל 18.

9.4.3 צריכת חדשות

לוח 49: תדירות צריכת החדשות באמצעי התקשורת בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	
45-19	18-6	5-0			
7,731	14,233	4,281	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	
					קריאת חדשות בעיתון/באינטרנט*
16	41	48	35	בכל יום	
7	19	18	15	כמה פעמים בשבוע	
12	18	18	16	פעם בשבוע או פחות	
65	22	16	34	אף פעם לא	
					צפייה בחדשות בטלוויזיה*
62	53	44	54	בכל יום	
26	29	30	28	כמה פעמים בשבוע	
(5)	13	12	11	פעם בשבוע או פחות	
7	5	14	7	אף פעם לא	
					האזנה לחדשות ברדיו*
43	31	27	34	בכל יום	
24	18	14	19	כמה פעמים בשבוע	
13	17	18	16	פעם בשבוע או פחות	
20	34	41	31	אף פעם לא	

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

◆ 50% מיוצאי אתיופיה הוותיקים קוראים את החדשות בעיתון או באינטרנט בכל יום או פעמים אחדות בשבוע; 53% מאזינים לחדשות ברדיו באותה תדירות. שיעור הצופים בחדשות בטלוויזיה בתדירות זו גבוה בהרבה ועומד על 82%.

◆ בכל הקבוצות, הצריכה הגבוהה ביותר של חדשות היא בערוץ התקשורת הטלוויזיוני, והיא נעה בין 74% בקרב מי שעלו מתחת לגיל 6 ל-88% בקרב מי שעלו לאחר גיל 18.

◆ צריכת החדשות בעיתון או באינטרנט בכל יום או כמה פעמים בשבוע מאפיינת יותר את מי שעלו מתחת לגיל 6 (66%) או בגיל 18-6 (60%) ופחות את מי שעלו לאחר גיל 18 (23%).

◆ ההאזנה לחדשות ברדיו שכיחה יותר בקרב מי שעלו לאחר גיל 18 מאשר בקרב מי שעלו בגיל צעיר יותר, אולי בגלל קיומן של תכניות רדיו באמהרית.

9.5 תפיסת הזהות האישית ותפיסת הזהות המיוחסת

ביקשנו לדעת כיצד יוצאי אתיופיה הוותיקים רואים את עצמם וכיצד לדעתם רואים אותם היהודים הוותיקים. השאלות שבאמצעותן בדקנו את הזהות העצמית של המרואיינים (לוח 50) ואת תפיסתם לגבי הזהות שהיהודים הוותיקים מייחסים להם (לוח 51) דרשו מהם לבחור תואר אחד משלושה – זה שלדעתם מגדיר הכי טוב את זהותם. התשובות מעידות על פערים משמעותיים בין תפיסת הזהות העצמית לבין תפיסת הזהות המיוחסת.

לוח 50: תפיסת זהות אישית של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
45-19	18-6	5-0	סה"כ		
7,731	14,233	4,281	26,245		
הגדרת הזהות האישית					
21	18	17	19		"ישראלי"
43	42	39	42		"יהודי"
27	27	30	27		"אתיופי"
9	13	14	12		"אחר"

♦ רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים – 61% – חשים עצמם בראש ובראשונה יהודים או ישראלים, מה שמעיד שהם מרגישים חלק מהעם ומהמדינה. המרואיינים רואים בעצמם יותר יהודים מאשר ישראלים, 42%-19%, בהתאמה. אין פירושו של דבר שהם אינם רואים את עצמם גם כיהודים או כאתיופים, אלא שיהדותם חשובה להם יותר מזהויות אחרות: עם הזהות היהודית הם באו לארץ, ואילו את הזהות הישראלית אימצו כאן. ציטטה מדבריו של סרן ביחידה קרבית אשר עלה לארץ בהיותו בן שש, במבצע שלמה, ממחישה את מורכבות הזהות האישית של יוצאי אתיופיה הוותיקים: "אני אתיופי, וכך זה יהיה גם בדורות הבאים. מרגע שהבנתי את זה, אני גם גאה בזה. במקביל, אני גם יהודי וישראלי. למעשה, אני יהודי, בן העדה האתיופית בארץ ישראל" (רביד אורן, 2011).

♦ עם זאת, 27% מהעולים, ובהם 30% ממי שלמעשה גדלו בארץ מגיל צעיר ביותר, מזדהים קודם כול כאתיופים, גם לאחר עשרים שנה בארץ.

נראה כי אימוץ זהות ישראלית או יהודית אינו קשור לגיל בעת העלייה. היה סביר לצפות שמי שעלו מתחת לגיל שש יאמצו זהות ישראלית או יהודית בשיעור גבוה ממי שעלו בגילים מבוגרים יותר, אך בפועל, כל קבוצות הגיל אימצו את אותו דפוס זהות בשיעורים דומים.

♦ בקטגוריה "אחר" בחרו 12% מרואיינים אלו דיווחו בעיקר על צירופים שונים של שלוש הקטגוריות, כגון "אתיופי יהודי" (3%), "אתיופי ישראלי" (2%), "יהודי ישראלי" (2%) ו"אתיופי יהודי ישראלי" (5%).

♦ הדפוס של אימוץ זהות ישראלית או יהודית דומה בין נשים וגברים.

לוח 51: תפיסת הזהות המיוחסת – הזהות שעולי אתיופיה הוותיקים סבורים שהיהודים הוותיקים מייחסים להם, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים תפיסת הזהות המיוחסת להם*
45-19	18-6	5-0			
7,731	14,233	4,281	26,245		
16	21	41	23		"ישראלי"
20	10	6	13		"יהודי"
56	64	45	58		"אתיופי"
8	5	8	6		"אחר"

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ♦ בתפיסת הזהות שיוצאי אתיופיה הוותיקים מאמינים שהיהודים הוותיקים מייחסים להם בולטת הזהות האתיופית – 58% מיוצאי אתיופיה הוותיקים חושבים שהיהודים רואים בהם קודם כול אתיופים (פי שניים משיעור המגדירים את עצמם כך), 23% חושבים שהיהודים הוותיקים רואים בהם קודם כול ישראלים, ועוד 13% חושבים שרואים בהם קודם כול יהודים (פי שלושה פחות מתפיסתם העצמית).
- ♦ כצפוי, שיעור גבוה יחסית של יוצאי אתיופיה שעלו מתחת לגיל 6 חושבים שהיהודים הוותיקים רואים בהם קודם כול ישראלים או יהודים, בהשוואה ליוצאי אתיופיה שעלו בגילים מבוגרים יותר; ובכל זאת, קרוב למחציתם (45%) חושבים שהיהודים הוותיקים רואים בהם קודם כול אתיופים.
- ♦ ישנו קשר בין האופן שהעולים מזהים את עצמם לבין האופן שהם חושבים שהיהודים הוותיקים רואים אותם. שיעור גבוה (38%) מקרב מי שרואים בעצמם ישראלים חושבים שגם היהודים הוותיקים רואים בהם ישראלים, לעומת מי שרואים בעצמם יהודים (15%) או אתיופים (19%); (ר' לוח 1ד בנספח ד). עם זאת, גם בקרב המזהים את עצמם כישראלים, השיעור הגבוה ביותר (45%) חושבים שהיהודים הוותיקים רואים בהם אתיופים.
- ♦ ראוי לציין שבדומה ליוצאי אתיופיה הוותיקים, רוב עולי המערב ועולי ברית המועצות לשעבר רואים בעצמם יהודים או ישראלים; אך בשונה מיוצאי אתיופיה הוותיקים, רוב עולי המערב ועולי ברית המועצות לשעבר שרואים בעצמם ישראלים חושבים שגם היהודים הוותיקים רואים אותם כך (אמית וצ'אצ'אשווילי, 2007).

9.6 תפיסת אפליה

באמצעי התקשורת דווחו בשנים האחרונות מקרים אחדים של התנגדות מצד בתי ספר וגני ילדים לקלוט תלמידים ממשפחות יוצאות אתיופיה. טענות נשמעו על יחס מפלה כלפי בני הקהילה גם בתחומים נוספים. בניתוח תפיסת אפליה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים הבחנו בין תפיסת אפליה ברמה האישית, על בסיס התנסות אישית, ובין תפיסת אפליה ברמה קבוצתית, כלומר, תפיסתה כתופעה.

תחילה ביקשנו לעמוד על התנסויותיהם האישיות של יוצאי אתיופיה הוותיקים ביחס מפלה כלפיהם. בדקנו זאת בארבעה תחומים: חינוך (לגבי ילדיהם), שירות צבאי, שירות לאומי ועבודה.

לאחר מכן בדקנו את תפיסתם בשאלה אם יש יחס מפלה כלפי עולי אתיופיה ככלל – תפיסת אפליה קבוצתית, בתשעה תחומים. את התחומים ייצגו תשעה מוסדות: צה"ל, מערכת החינוך, בתי המשפט בישראל, משטרת ישראל, משרד הקליטה, משרד הרווחה, המוסד לביטוח לאומי, שירות התעסוקה ואמצעי התקשורת בעברית.

לוח 52: תפיסת אפליה אישית¹ בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, בשל יחס ממונים ועמיתים, לפי תחומי חיים שונים (%)

התחום/המוסד	חוץ אפליה אישית מצד הממונים	חוץ אפליה אישית מצד העמיתים
צבא	מצד מפקדים: 29*	מצד חיילים: 29
שירות לאומי	מצד ממונים: 14	מצד עמיתים: 7
עבודה	מצד ממונים: 32**	מצד חברים לעבודה: 34
חינוך (ילדים)	מצד מורים: 21	מצד חברים לכיתה: 20

¹ חש ביחס מפלה לרעה – תמיד, לעתים קרובות או לעתים רחוקות בגלל מוצאו האתיופי

* הבדל מובהק לפי מגדר $p < 0.05$

** הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה $p < 0.05$

לוח 53: תפיסת אפליה קבוצתית¹ בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, בשל יחס מוסדות, בתחומי חיים שונים (%)

התחום	תפיסת אפליה קבוצתית
צבא	53 * *
חינוך ילדים (לפי ההורים)	65 * *
בתי המשפט בישראל*	50
משטרת ישראל**	68
משרד הקליטה	37
משרד הרווחה	43
ביטוח לאומי	40
שירות התעסוקה**	53
אמצעי התקשורת בעברית**	57

¹ תפיסת המרואיין היא שבמוסדות המפורטים יש דעות קדומות ויחס מפלה לרעה כלפי עולי אתיופיה

* הבדל מובהק לפי מגדר $p < 0.05$ ** הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה $p < 0.05$

- ◆ כשליש מהמרואיינים דיווחו שחוץ יחס מפלה כלפיהם אישית במקום העבודה וקצת פחות משליש שחוץ יחס כזה במהלך השירות הצבאי. לפחות מחצית מהמתנ"סים באפליה כלפיהם אישית דיווחו כי התרחשה לעתים רחוקות.
- ◆ כחמישית מההורים בקרב המרואיינים דיווחו כי אחד מילדיהם (זה שנדגם לצורך קבלת מידע על ילדי יוצאי אתיופיה הוותיקים, ר' פרק 11) חווה אישית יחס מפלה בבית הספר מצד מורים או גם מצד חברים בכיתה.
- ◆ שיעור המרואיינים הסבורים שיש מוסדות הנוקטים יחס מפלה כלפי עולי אתיופיה ככלל נע בין 37% (לגבי משרד הקליטה) ל-68% (לגבי המשטרה).

הנתונים שבידינו מאפשרים להשוות בין השכיחות של תחושת האפליה האישית לבין התפיסה שיש אפליה קבוצתית בשני תחומים/מוסדות בלבד: שירות צבאי/צה"ל וחינוך הילדים/מערכת החינוך – בשניהם, שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים שדיווחו כי התנסו אישית ביחס מפלה, או שילדיהם התנסו

בכך נמוך בהרבה משיעור הטוענים ליחס מפלה כלפי יוצאי אתיופיה ככלל. במילים אחרות, נראה כי תחושת האפליה האישית חלשה בהרבה מתפיסת האפליה הקבוצתית. ממצאים אלו דומים לממצאי מחקרים בין-לאומיים אחרים על תפיסות אפליה בקרב מיעוטים אתניים (לדוגמה ר' Taylor et al., 1990). מחקר ישראלי שבדק את תפיסת האפליה בתחום התעסוקה מצא פערים דומים בין התפיסה שיש אפליה מצד מעסיקים כלפי קבוצות מסוימות (למשל, ערבים ואימהות לילדים מתחת לגיל 6) לבין התנסותם האישית באפליה של פרטים הנמנים עם הקבוצות הללו (הנדלס, 2010).

טיילור ועמיתיו (Taylor et al., 1990) מציעים שלושה הסברים אפשריים להבדלים בין התפיסה שיש אפליה אישית לבין התפיסה שיש אפליה קבוצתית:

- ◆ הכחשת אפליה אישית
- ◆ הגזמה במידת האפליה הקבוצתית, אולי כדי לקדם שיפור במצבה של קבוצת המיעוט או כדי להאדיר את הישגיו של הפרט הנמנה עם הקבוצה
- ◆ הטיות במנגנון הקוגניטיבי של עיבוד מידע: המרואיין הנשאל על אפליה קבוצתית מוסיף להתנסות האישית שלו את ההתנסויות של אחרים שהוא מכיר (קרובים, חברים).

9.7 החשיבות בשמירת התרבות והמנהגים של הקהילה בעיני יוצאי אתיופיה הוותיקים

מחויבות יוצאי אתיופיה הוותיקים למורשתם מתבטאת בעיקר בחשיבות שהם מייחסים לשמירת התרבות האתיופית בבית וכן ברצונם שילדיהם יכירו תרבות זו. ההסכמה בסוגיות אלו מוחלטת כמעט בקרב כל המרואיינים.

- ◆ 95% סבורים ששמירת התרבות והמנהגים של יוצאי אתיופיה בבית חשובה או חשובה מאוד ומעל 95% חושבים שחשוב או חשוב מאוד שהילדים ילמדו על התרבות האתיופית.
- ◆ בקרב מי שהגיעו לישראל בגילים 6 ומעלה, כ-75% סבורים ששמירת התרבות חשובה מאוד וכ-20% סבורים שהיא חשובה. בקרב מי שהגיעו לישראל מתחת לגיל 6, 56% סבורים ששמירת התרבות חשובה מאוד אבל 34% סבורים שהיא חשובה.

לוח 54: החשיבות שמייחסים יוצאי אתיופיה הוותיקים לשמירה על תרבותם ומנהגיהם, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
7,731	14,233	4,281	26,245
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
שמירת התרבות והמנהגים של יוצאי אתיופיה בבית*			
74	77	56	72
23	19	34	23
(3)	(4)	10	5
שהילדים ילמדו על התרבות האתיופית*			
72	79	70	76
25	20	24	22
(3)	((1))	6	2

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

◆ דפוס החשיבות המיוחסת להקניית התרבות והמנהגים לילדי הקהילה דומה לדפוס החשיבות המיוחסת לשמירת התרבות.

◆ מעניין ש-17% מיוצאי אתיופיה הוותיקים ביקרו באתיופיה פעם אחת לפחות מאז עלייתם. שיעור זה עולה עם הגיל בעת העלייה: רק 5% ממי שעלו מתחת לגיל 6 ביקרו באתיופיה לעומת 16% ממי שעלו בגיל 6–18 ו-26% ממי שעלו לאחר גיל 18. (לא בלוחות)

צריכת אמצעי תקשורת באמהרית המיועדים ליוצאי אתיופיה יכולה לשמש אינדיקטור התנהגותי למידת הרצון בהמשך הקשר עם התרבות האתיופית העכשווית ועם הקהילה, נוסף על החשיבות שמייחסים עולי אתיופיה הוותיקים לשמירת התרבות והמנהגים האתיופיים המסורתיים.

לוח 55: תדירות הצריכה של אמצעי תקשורת באמהרית, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
7,731	14,233	4,281	26,245
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
צפייה בערוץ הישראלי באמהרית - IETV*			
27	13	9	16
20	14	6	15
14	24	14	19
39	49	71	50
שימוש ב-DVD של סרטים באמהרית*			
76	76	53	73
גלישה באתרים העוסקים בנושאים שקשורים ליוצאי אתיופיה*			
((1))	(2)	(4)	2
((2))	12	12	9
8	25	26	20
89	61	58	69

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

◆ כשליש מיוצאי אתיופיה הוותיקים צופים בערוץ הטלוויזיה הישראלי באמהרית (IETV) בכל יום או פעמים אחדות בשבוע. תדירות הצפייה עולה עם הגיל בעת העלייה: 47% ממי שעלו לאחר גיל 18 צופים ב-IETV בכל יום או פעמים אחדות בשבוע לעומת 27% ממי שעלו בגיל 6–18 ו-15% בלבד ממי שהגיעו לארץ מתחת לגיל 6. דפוס זה קשור ודאי לשליטתה המעטה בעברית של הקבוצה הראשונה.

◆ רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים (73%) דיווחו שהם צופים בקלטות או בתקליטורים (DVD) של סרטים באמהרית המיובאים לישראל. גם בתחום זה, השיעור יורד עם ירידת הגיל בעת העלייה, אבל אפילו בקרב מי שהגיעו מתחת לגיל 6, למעלה מחצי דיווחו על שימוש באמצעי התקשורת הזה.

◆ כ-10% גולשים בכל יום או פעמים אחדות בשבוע באתרי אינטרנט ישראליים אשר עוסקים בנושאים הקשורים ליוצאי אתיופיה, ובהם למשל האגודה הישראלית לעולי אתיופיה ו-YOPI. בניגוד לאמצעי התקשורת האחרים באמהרית, הגלישה באתרים אלו יורדת עם הגיל בעת העלייה:

רק 3% ממי שהגיעו לאחר גיל 19 גולשים בכל יום או פעמים אחדות בשבוע לעומת כ-15% ממי שהגיעו מתחת לגיל 19.

קובה (KOOVEH) – תכנית חיסכון קהילתית

בניסיון לבדוק אם אחת התופעות המעניינות בתרבות האתיופית השתמרה בארץ, בדקנו את מידת ההשתתפות של יוצאי אתיופיה הוותיקים ב"קובה". הקובה היא תכנית חיסכון קהילתית – התארגנות קהילתית שבה השתתפו מספר משפחות שהייתה ביניהן קרבה משפחתית או היכרות בתוך הכפר. כל משפחה הפרישה דרך קבע, בדרך כלל פעם בחודש, סכום כסף קבוע. אחת לפרק זמן מסוים, אחת מהמשפחות החברות בקבוצה קיבלה את סכום הכסף שנאסף והשתמשה בו לצרכיה, למשל, לחתונת ילדים. המשפחה שקיבלה את הכסף ארגנה אירוע בעת קבלת הכסף ואירחה את כל המשפחות החברות בקבוצה. התארגנות זו שרתה שתי מטרות: (1). תמיכה כספית למשפחות החברות בקבוצה בעת הצורך, (2) שימור קשרים הדוקים בין המשפחות בתוך הקבוצה. היקף התופעה בכפרים שבהם חיו היהודים באתיופיה אינו ידוע, ולפיכך קשה לאמוד אם נשמרה בישראל באותה מידה שנשמרה באתיופיה.

לוח 56: השתתפות בתכנית החיסכון הקהילתית "קובה" לפי גיל בעת העלייה* (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
45-19	18-6	5-0	סה"כ		
7,731	14,233	4,281	26,245	9	רק המרואייין משתתף
13	8	5	9	3	רק בן/בת הזוג משתתף
6	(2)	((1))	3	7	המרואייין ובן/בת הזוג משתתפים
9	6	(3)	7	81	לא המרואייין ולא בן/בת הזוג משתתפים
72	84	91	81		

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ♦ מנתוני המחקר עולה כי כ-20% מהעולים הוותיקים ממשיכים להשתמש בתכנית החיסכון הקהילתית.
- ♦ דפוס ההשתתפות בתכנית קשור לגיל בעת העלייה: 28% מקרב העולים שעלו לאחר גיל 18 משתתפים בה – הם עצמם או בני זוגם – לעומת 9% בלבד בקרב העולים שעלו מתחת לגיל 6.
- ♦ דפוס ההשתתפות בתכנית הקהילתית אינו קשור למגדר, נראה שבגלל האופי המשפחתי של ההתארגנות.

10. שימוש בשירותי הרווחה

בפרק זה אנו בוחנים את השימוש בשירותי הרווחה. על רקע הפערים הגדולים בהכנסה בין משקי הבית של יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין משקי הבית של האוכלוסייה היהודית הוותיקה אפשר לשער שיוצאי אתיופיה מרבים להזדקק לשירותי הרווחה.

נאפיין את השימוש בשירותים לפי משתני הרקע: גיל בעת העלייה, גיל בעת הריאיון, מגדר ומצב משפחתי. כמו כן נציג נתונים על הערכת העולים לגבי יכולתם להסתדר במגעייהם עם השירותים.

לוח 57: המשתמשים בשירותי הרווחה בשנה האחרונה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מאפיינים שונים (%)

מאפיינים	
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	26,245
שיעור המשתמשים	15
גיל בעת העלייה*	
5-0	10
18-6	12
45-19	23
גיל בעת הריאיון*	
28-23	10
34-29	6
50-35	21
65-51	23
מגדר*	
נשים	7
גברים	23
מצב משפחתי*	
יחידים	11
חד-הוריות	47
נשואים	11

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
 * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה, גיל בעת הריאיון, מגדר ומצב משפחתי ($p < 0.05$)

- ◆ כ-15% מיוצאי אתיופיה הוותיקים השתמשו בשירותי הרווחה בשנה שקדמה לסקר. אחוז זה אינו כולל את כל המקבלים שירותי רווחה בקביעות או ללא צורך בפנייה ישירה.
- ◆ שיעור המשתמשים בשירותי הרווחה עולה עם הגיל בעת העלייה: 23% מהעולים שעלו לאחר גיל 18 השתמשו בשירותים אלו לעומת 10% ממי שעלו מתחת לגיל 6.
- ◆ אימהות במשפחות חד-הוריות זקוקות לשירותי הרווחה יותר מאחרים: 47% מהן השתמשו בשירותי הרווחה לעומת 11% מהיחידים ו-11% גם מהנשואים.
- ◆ שיעור המשתמשים בשירותי רווחה קטן בקרב הנשואים במשפחות שיש בהן שני מועסקים, 8%, לעומת המשפחות שאין בהן מועסקים – 30%.

לוח 58: המשתמשים בשירותי הרווחה בשנה האחרונה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי העילה לפנייתם (%)

עילת הפנייה	
המשתמשים N	3,700
בעיות כלכליות	85
דיוור	38
בעיות בריאות	42
מציאת מסגרת לילדים	25
בעיות אחרות שקשורות לילדים	31
גמילה מסמים/אלכוהול	(6)
בעיות אלימות במשפחה	(10)
בעיות אחרות במשפחה	21
בקשה לקבלת דוח סוציאלי או חוות דעת של עובד סוציאלי	32

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

- ◆ העניין העיקרי שבו פונים עולי אתיופיה הוותיקים אל שירותי הרווחה הוא בעיה כלכלית: 85% מהמשתמשים (כ-12% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים) דיווחו על קבלת סיוע כלכלי בלשכת הרווחה. נושא נוסף שיש לו היבט כלכלי הוא בעיית דיור: 38% (כ-5% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים) מקבלים סיוע בדיור.
- ◆ בפניות הקשורות לילדים מבקשים עולי אתיופיה הוותיקים לקבל סיוע במציאת מסגרות לילדים – 25% מהמשתמשים (כ-4% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים) ו/או בטיפול בבעיות אחרות – 31%.
- ◆ 42% מהמשתמשים בשירותי הרווחה מקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים (כ-6% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים) מקבלים סיוע בבעיות בריאות/נכות.
- ◆ 10% מהמשתמשים בשירותי הרווחה (כ-1% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים) מקבלים סיוע בגלל בעיות אלימות במשפחה, ו-21% (כ-3% מכלל יוצאי אתיופיה הוותיקים) בגלל בעיות אחרות שקשורות במשפחה.
- ◆ כ-30% מיוצאי אתיופיה הוותיקים פנו למוסד לביטוח לאומי לצורך הגשת תביעה לקצבאות, הסדרת אישורי זכאות ו/או ועדות רפואיות (לא בלוחות). ניתן להניח שקבוצה זו כוללת גם אנשים המקבלים גמלה בקביעות (ר' לוח 33).

לוח 59: יכולתם של יוצאי אתיופיה הוותיקים להסתדר בלי קושי ובלי עזרה בפנייה למערכות השירותים,¹ לפי גיל בעת העלייה* (%)

גיל בעת העלייה				
סה"כ	0-5	6-18	19-45	
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	26,245	4,281	14,233	7,731
בלי שום קושי	80	97	90	52
בקושי מועט	14	(2)	7	33
בקושי	4	((1))	(2)	10
לא יכול להסתדר לבד	2	0	((1))	(5)

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < .05$

¹ כגון המוסד לביטוח לאומי, משרד הפנים, בית המשפט, קופת חולים, הבנק ורשות המסים

- ◆ מי שפונים למערכות השירותים (כגון לשכת הרווחה, המוסד לביטוח לאומי, משרד הפנים וקופת החולים) נשאלו באיזו מידה הסתדרו בלא עזרה של אדם אחר. כ-80% ציינו שהם מסתדרים ללא קושי, 14% יכולים להסתדר במעט קושי, 4% מסתדרים אבל בקושי, ורק 2% אינם יכולים להסתדר לבד.
- ◆ היכולת של יוצאי אתיופיה הוותיקים להסתדר בלי עזרת אדם אחר במגע עם מערכות השירותים קשורה קשר חזק לגיל בעת העלייה. מקרב העולים שעלו עד גיל 18, כמעט כולם מסתדרים לבד. מקרב מי שעלו לאחר גיל 18, 85% מסתדרים ללא קושי או במעט קושי, 10% מסתדרים בקושי, ו-5% אינם יכולים להסתדר לבד.
- ◆ חוסר היכולת של המתקשים להסתדר בפנייתם למערכות השירותים קשורה בעיקר לאי-שליטה בשפה העברית, 80% השיבו שאינם מסתדרים בגלל שליטה לא מספקת בעברית (לוח 60). אך אי-היכולת להסתדר קשור גם לסיבות אחרות, כגון אי-ידיעת הזכויות (42%) ומידע לוקה בחסר על תהליך הפנייה (51%).

לוח 60: הסיבות לקשייהם של המתקשים להסתדר במשרדים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים (%)

הסיבות	הפונים N
שליטה לא מספקת בעברית	1,400
אי-ידיעת הזכויות	80
אי-ידיעת התהליך	42
יחס לא אדיב מצד הפקיד/נותן השירות	51
לא מבינים את הבעיה/הצרכים שלי	(11)
אחר	(14)
	((6))

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

11. מעורבות הורים והשתלבות הילדים בתחום החינוך ובתחום החברתי

שיעור המשפחות שיש בהן ילדים בכלל ושיעור המשפחות ברוכות הילדים בפרט בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים הם שיעורים גבוהים יחסית למקבילים בקרב היהודים הוותיקים (קמחי ואחרים, 2007). לשני שלישים מיוצאי אתיופיה הוותיקים בגיל העבודה יש לפחות ילד אחד. בקרב גילאי 29-34 השיעור עומד על כ-50% ובקרב גילאי 35+ הוא עומד על יותר מ-90%. מרבית יוצאי אתיופיה בגילים 29 עד 65 (69% מגילאי 35-50 ו-89% מגילאי 51-65) דיווחו שיש להם לפחות שלושה ילדים, ושיעורים גבוהים יחסית דיווחו על חמישה ילדים או יותר (31% בגילים 35-50 ו-68% בגילים 51-65). (רי לוח ה1 בנספח ה)

בפרק זה נציג נתונים בעניין התפקוד ההורי של יוצאי אתיופיה הוותיקים, קליטת ילדיהם במערכת החינוך והשתלבותם החברתית וכן בעניין שביעות הרצון של ההורים ממערכת החינוך. לכל אחד מהמראיינים שהם הורים נדגם בדגימה אקראית אחד מילדיו שמתחת לגיל 18 הגר בבית ההורה. הנתונים המוצגים בפרק מתייחסים לילד שעלה במדגם והם מבוססים על המידע שהתקבל מההורה המרואיין.

11.1 ילדים מתחת לגיל 6

בסעיף זה נתמקד בילדים הקטנים – מתחת לגיל 6. נשתמש בכמה מדדים כדי ללמוד על מעורבות ההורים בחיי ילדיהם וכן על הרווחה החומרית של הילדים.

11.1.1 מעורבות ההורים בחיי ילדיהם

על-פי המדדים שנבדקו, רוב ההורים מעורבים בחיי ילדיהם הקטנים.

- ♦ 73% דיווחו על השתתפות בכל אספות ההורים במעון, במשפחתון או בגן. רק 6% דיווחו על אי-השתתפות באספות ההורים; והיות שהמרואיין ענה לגבי עצמו ייתכן כי במקרים אלו בן או בת הזוג הם המשתתפים באספת ההורים.
- ♦ כמעט כל ההורים (96%) לילדים קטנים דיווחו על בילוי עם הילד, הקראת סיפור או צפייה משותפת בטלוויזיה לפחות פעמיים בשבוע. כשני שלישים (65%) דיווחו על פעילויות כאלה עם הילד לפחות חמש פעמים בשבוע.

לוח 61: מעורבות הורים במסגרות החינוכיות של ילדיהם שמתחת לגיל 6 ובילוי משותף בבית, בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים (%)

סה"כ	הורים N
5,956	
	השתתפות באספות הורים בחצי השנה האחרונה
73	בכולן
12	בחלקן
(6)	באף אחת לא
9	דיווחו שלא נערכו אספות הורים
	בילוי, הקראת סיפור לילד או צפייה בטלוויזיה עם הילד
96	לפחות פעמיים בשבוע האחרון
65	לפחות 5 פעמים בשבוע האחרון

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

11.1.2 תנאים מקדמי אוריינות

משחקים וספרים המתאימים לגיל הילד תורמים לפיתוח האוריינות שלו (Bennet et al., 2002). בסדרת מפקדים של עולי אתיופיה שנערכו בתחילת שנות האלפיים בשכונות וביישובים שבהם הוקמו מוקדים שכונתיים לריכוז הטיפול בעולים, נמצא כי ב-50%-60% מהמשפחות שיש להן ילדים בגיל הרך אין כלל משחקים וצעצועים לילדים, וב-55%-65% אין כלל ספרי קריאה המתאימים לגיל זה (קינג ואפרתי, 2003).

לוח 62: רווחה חומרית של ילדים מתחת לגיל 6 בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים (%)

סה"כ	הורים N
5,956	
	משחקים בבית
56	יותר מ-10
29	10-6
9	עד 5
(6)	אין משחקים
	ספרי ילדים בבית
35	יותר מ-10
24	10-6
24	עד 5
17	אין ספרי ילדים

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

- ♦ נראה שלילדים הקטנים יש משחקים יותר מספרים. 85% מהמרואיינים שלהם יש ילד עד גיל שש דיווחו כי יש לו לפחות 6 משחקים, אך רק 59% דיווחו שיש לו לפחות 6 ספרי ילדים ואילו 17% דיווחו כי לילדם אין אף ספר אחד.
- ♦ בהשוואה לנתוני המפקדים שמונה שנים מוקדם יותר נראה כי חלה התקדמות ביצירת סביבה המקדמת אוריינות בקרב ילדים בגיל הרך.

11.2 ילדים בגילים 6-17, תלמידי בית ספר

בסעיף זה נתמקד בילדים בגילים 6-17 הלומדים בבית ספר. נשתמש במדדים נבחרים לבחינת הישגי הילדים ותפקודם במערכת החינוך (על-פי דיווח ההורים), מעורבות ההורים בלימודי ילדיהם והפיקוח עליהם. נוסף על כך נציג מדדים נבחרים על השתלבות הילדים בתחום החברתי ובפעילויות פנאי. הניתוח נערך לפי גיל הילדים בהתאם לחלוקה של מערכת החינוך לחטיבה היסודית, חטיבת הביניים והתיכון.

11.2.1 תפקוד הילדים במערכת החינוך

ההתייחסות לתפקוד הילדים בבית הספר כללה שני תחומים: הישגים לימודיים והתנהגות לימודית. נוסף על כך נבדק אם הילדים היו מצוידים בכל ספרי הלימוד ואם השתתפו בפעילויות תרבות וחברה מטעם בית הספר.

לוח 63: תפקוד לימודי והישגים לימודיים של הילדים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל הילד – דיווח הורה (%)

גיל הילד			
17-15	14-12	11-6	סה"כ
1,928	2,168	3,427	7,523
הורים N			
הישגים לימודיים: הערכת ממוצע הציונים*			
29	48	65	52
44	35	21	30
27	(17)	14	18
התנהגות לימודית			
50	63	77	66
78	75	87	81
80	92	84	85
89	87	93	90
ספרי לימוד			
83	85	93	88
השתתפות בפעילות תרבותית מטעם ביה"ס			
57	67	72	67

השתתף בכל הפעילויות בחצי השנה האחרונה*

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל הילד הנדגם: $p < 0.05$

- ♦ 52% מההורים העריכו שהציון הממוצע של הילד הלומד בבית ספר היה מצוין או טוב מאוד ו-30% נוספים העריכו שהציון היה טוב. לעומת זאת, 18% העריכו שהציון הממוצע הוא כמעט טוב או מספיק/נכשל.
- ♦ שיעור ההורים שהעריכו כי ממוצע הציונים של ילדם הוא מן הדרגה הגבוהה ביותר יורד בחדות עם העלייה בגיל הילד: מ-65% בגילים 6-11 ועד 29% בגילים 15-17.
- ♦ על-פי דיווחי ההורים, לרוב הילדים – 66%-90% – אין בעיות בתחום ההתנהגות הלימודית. עם זאת, בקבוצת הגיל 15-17, ל-20% יש בעיות משמעת, 22% נעדרו ימים שלמים בחודש שקדם לריאיון שלא מסיבת מחלה, ו-11% הושעו מבית הספר בשנת הלימודים שקדמה לריאיון.

◆ 15%-17% מגילאי 12-17, כלומר, תלמידי חטיבת הביניים והתיכון, אינם מצוידים בכל ספרי הלימוד.

◆ 67% מהילדים השתתפו בכל פעילות התרבות בבית הספר בחצי השנה שלפני הריאיון. הילדים הגדולים ביותר השתתפו פחות (57%) מהילדים האחרים (67%-72%). הסיבות העיקריות לאי-השתתפות בכל הגילים הן פעילויות יקרות מדי להורים וחוסר עניין בקרב הילדים.

לוח 64: השתתפות גילאי 6-17 בפעילות פנאי מאורגנת מחוץ למסגרת בית הספר בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל הילד – דיווח הורה (%)

גיל הילד				סה"כ	N
17-15	14-12	11-6			
1,928	2,168	3,427	7,523	השתתף בקביעות בחצי השנה האחרונה בפעילות פנאי מאורגנת, כגון תנועת נוער או חוגים, מחוץ לשעות הלימודים	
73	71	73	72		

◆ רוב ההורים (72%) דיווחו שבחצי השנה שלפני הריאיון השתתף ילדם בקביעות בפעילות פנאי מאורגנת מחוץ לשעות הלימודים. לא נמצאו הבדלים לפי גיל הילד. לטענת ההורים, הסיבות העיקריות לאי-השתתפות הן מחסור בכסף לפעילויות כאלה, חוסר עניין של הילדים או העדר פעילויות מתאימות באזור.

11.2.2 מעורבות ההורים והפיקוח על הילדים

על-פי המדדים שנבדקו, רוב ההורים מעורבים בלימודי ילדיהם ומפקחים על תחום זה.

לוח 65: מעורבות הורים מקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, בבית הספר של ילדיהם בני 6-17 ופיקוחם על הילד, לפי גיל הילד (%)

גיל הילד				סה"כ	N
17-15	14-12	11-6			
1,928	2,168	3,427	7,523		
81	77	82	80	השתתפות בכל אספות ההורים בבית הספר	
75	76	98	86	עזרה בשיעורי בית או פיקוח שהילד יכין אותם*	
* הבדלים מובהקים לפי גיל הילד הנדגם : p<.05					

* הבדלים מובהקים לפי גיל הילד הנדגם: $p < 0.05$

◆ 80% דיווחו על השתתפות בכל אספות ההורים בבית הספר. 86% דיווחו שהם עוזרים לילד בשיעורי הבית או מפקחים עליו שיכין אותם. שיעור ההורים העושים זאת כבר במעבר לחטיבת הביניים מ-98% ל-76%.

11.2.3 תפקוד הילדים בתחום החברתי

בסעיף זה מוצגים נתונים על התנהגויות חריגות או שאינן נורמטיביות וכן על הרכב החברים של הילדים (לוח 66), לפי דיווחי ההורים.

◆ לדברי ההורים, שיעורים נמוכים של ילדיהם היו מעורבים בתגרה פיזית (כ-2%) בחצי השנה שלפני הריאיון. הנתונים מראים שהאלימות בקרב תלמידי חטיבת הביניים רבה מבתיון.

◆ המשטרה עצרה כ-5% מהילדים בגילים 15-17.

לוח 66: הרכב החברים של הילדים יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל הילד – דיווח הורה (%)

גיל הילד				
17-15	14-12	11-6	סה"כ	
1,928	2,168	3,427	7,523	N הורים
((2))	((4))	((3))	(3)	כולם ממשפחות יוצאות אתיופיה
47	40	31	38	רובם ממשפחות יוצאות אתיופיה
43	48	65	54	מיעוט ממשפחות יוצאות אתיופיה
(8)	(8)	((1))	(5)	אין לו חברים

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

- ♦ 54% מההורים דיווחו שמיעוט מקרב החברים של ילדם הם ממשפחות יוצאות אתיופיה. בניגוד לכך 41% דיווחו שרוב החברים (38%) או כולם (3%) הם ממשפחות יוצאות אתיופיה.
- ♦ בקרב גילאי 17-15, לדברי 49% מההורים, רוב החברים או כולם הם מתוך הקהילה.
- ♦ נראה שהנטייה להתחבר עם ילדים שאינם בני הקהילה חזקה בקרב ילדים צעירים, גילאי 11-6, יותר מבקרב ילדים מבוגרים יותר.
- ♦ מפתיע השיעור הגבוה – 8% – של בני נוער בגילים 17-12 שלדברי הוריהם אין להם חברים.

לוח 67: שביעות הרצון של ההורים יוצאי אתיופיה הוותיקים מהיבטים נבחרים של החינוך בישראל (%)

סה"כ	
12,341	שביעות רצון של סה"כ ההורים N
	יחס המורים לילדים
27	מרוצה מאוד
47	מרוצה
26	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
	המשמעת בבית הספר
20	מרוצה מאוד
48	מרוצה
32	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
	יחס המורים להורים
25	מרוצה מאוד
53	מרוצה
22	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
	היחסים בין התלמידים
19	מרוצה מאוד
56	מרוצה
25	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
	רמת הלימודים
21	מרוצה מאוד
54	מרוצה
25	לא כל כך/בכלל לא מרוצה

11.2.4 שביעות הרצון של ההורים ממערכת החינוך בישראל

בסעיף זה נציג נתונים לגבי שביעות הרצון של המרואיינים מהחינוך בישראל מבחינות שונות, ובהן יחס המורים לילדים, המשמעת בבית הספר, יחס המורים להורים, היחסים בקרב התלמידים ורמת הלימודים. הנתונים משקפים עמדה כוללת המבוססת על התנסותו של ההורה במערכת החינוך ואינם מתייחסים לילד הנדגם.

♦ ההורים מביעים שביעות רצון גבוהה ממערכת החינוך בארץ. שיעור המרוצים או מרוצים מאוד נע בין 68% ל-78% לפי התחום. שביעות הרצון הנמוכה ביותר היא בתחום המשמעת בבית הספר (לוח 67).

12. סיכום של תהליך הקליטה האישית על-ידי יוצאי אתיופיה הוותיקים

בפרק זה נציג סיכום אישי של יוצאי אתיופיה הוותיקים לתהליך קליטתם. ניתן את הדעת לבעיות שלדבריהם הם מתמודדים עמן כיום (לוח 68), ונבדוק באיזו מידה חלה ירידה בשיעור המתמודדים עם בעיות אלו לעומת שיעור המדווחים שהתמודדו עמן בתהליך קליטתם (לוח 69). כמו כן נבחן את שביעות רצונם מקליטתם בכלל ומהיבטים נבחרים (לוח 70). חלק מהנתונים בפרק זה הוצגו כבר בפרקים שעסקו בתחומים ספציפיים. לבסוף נבדוק את השאלה באיזו מידה, לאחר עשרים שנה, יוצאי אתיופיה הוותיקים מרגישים הרגשת בית בישראל (לוח 71).

12.1 בעיות בהווה ובעבר

- ♦ 26% מיוצאי אתיופיה הוותיקים דיווחו שהם מתמודדים כיום עם שלוש בעיות לפחות מתוך רשימה של תשע בעיות (לוח 68).
- ♦ הבעיות העיקריות הן דיור (39%), חובות מכבידים (35%), ויחס שלילי מצד היהודים הוותיקים (31%).
- ♦ הבעיות המטרידות ביותר את מי שעלו בגיל 6-18 (והם כיום בני 30-50) הן בעיית הדיור – 50%; מי שעלו אחרי גיל 18 (והם כיום בני 51-65) מוטרדים בעיקר מחובות (41%), והצעירים ביותר מוטרדים במידה דומה משתי הבעיות הללו.

לוח 68: התמודדות עם בעיות בהווה בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%) **

גיל בעת העלייה				
45-19	18-6	5-0	סה"כ	
7,731	14,233	4,281	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
10	8	12	9	בעיות בתעסוקה/אבטלה*
41	34	31	35	חובות מכבידים
23	50	29	39	בעיות דיור*
27	21	14	22	הבדלי תרבות ומנטליות*
32	33	24	31	יחסם של היהודים הוותיקים לעולי אתיופיה
10	(4)	--	5	בעיות עם הילדים הלומדים בביה"ס*
17	(2)	--	6	בעיות עם הילדים המבוגרים בתחום מציאת עבודה*
(3)	(3)	(2)	3	בעיות בחיי הנישואין
16	18	23	18	פשע/אלימות בשכונה
				מספר הבעיות שאֵתן מתמודדים בהווה
33	26	33	29	0
20	24	27	23	1
19	23	20	22	2
10	10	11	10	3
7	10	7	9	4
6	(4)	((1))	4	5
(5)	(3)	((1))	3	+6

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
 * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p > 0.05$ ** אפשרויות התשובה היו כן/לא

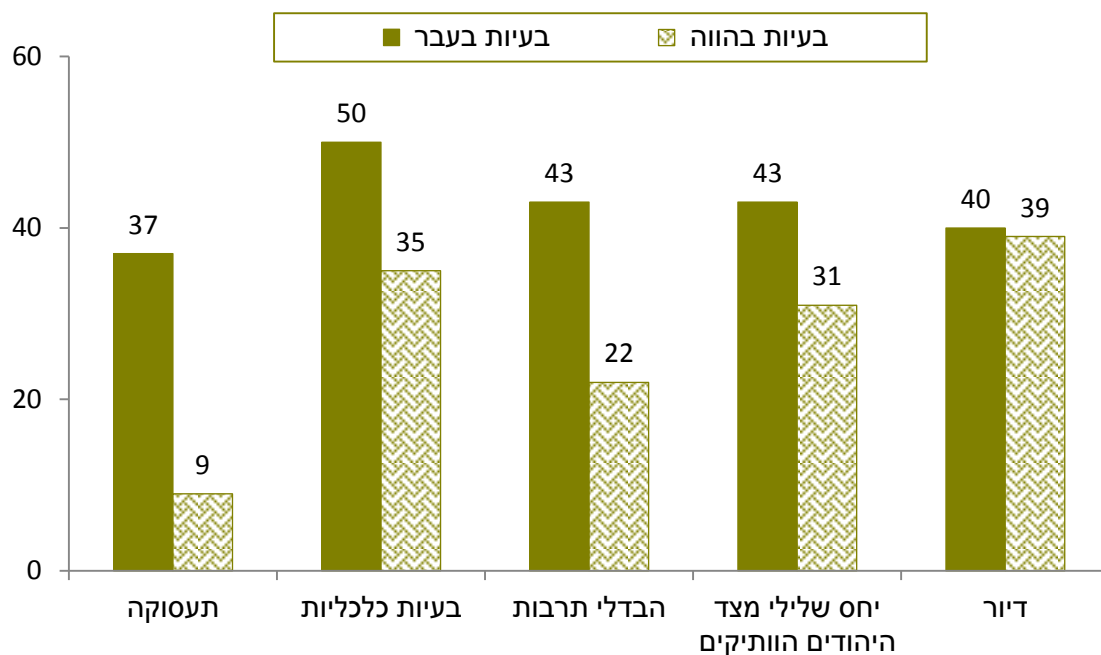
- ♦ שיעור יוצאי אתיופיה הוותיקים שדיווחו על בעיות שהקשו עליהם במידה רבה או במידה רבה מאוד בתהליך קליטתם נע מ-37% בתחום התעסוקה ועד 50% בתחום הכלכלי. שיעור ניכר (43%) נאלצו להתמודד עם יחס שלילי מצד היהודים הוותיקים, וזה עלול להיות זיכרון שיזין את תפיסת האפליה האישית והקבוצתית (לוח 69).
- ♦ הרוב המכריע (81%) דיווחו על קשיים לפחות בתחום אחד, וכמחצית (47%) על קשיים בשלושה תחומים לפחות.
- ♦ כצפוי, יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו לארץ מתחת לגיל 6 נוטים לדווח על פחות קשיים בתהליך קליטתם ממי שעלו בגיל 6 ומעלה. כשהיו ילדים רכים היו מודעים פחות לקשיי הקליטה של הוריהם. בדרך כלל, מי שעלו בגילים 6-18 היו דומים למי שעלו לאחר גיל 18. עם זאת, עולים שהגיעו לאחר גיל 18 דיווחו הרבה יותר על געגועים לאתיופיה וקצת פחות על קשיים על רקע בעיות כלכליות ובעיות בדיוור מהעולים שהגיעו בגילים 6-18.

לוח 69: הבעיות בתהליך הקליטה של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
45-19	18-6	5-0	סה"כ	
7,731	14,233	4,281	26,245	
בעיות בתעסוקה/אבטלה				
47	41	55	45	לא הקשו
17	20	17	18	הקשו במידה מועטה
17	22	13	19	----- במידה רבה
19	17	15	18	----- במידה רבה מאוד
בעיות כלכליות*				
40	24	41	32	לא הקשו
15	21	14	18	הקשו במידה מועטה
18	30	23	25	----- במידה רבה
27	25	22	25	----- במידה רבה מאוד
בעיות בדיוור*				
56	36	62	46	לא הקשו
13	14	14	14	הקשו במידה מועטה
15	25	13	20	----- במידה רבה
16	25	11	20	----- במידה רבה מאוד
הבדלי תרבות ומנטליות*				
33	35	57	38	לא הקשו
17	20	15	19	הקשו במידה מועטה
22	26	16	23	----- במידה רבה
28	19	12	20	----- במידה רבה מאוד
געגועים למקום שעזבת*				
29	45	80	46	לא הקשו
12	19	9	15	הקשו במידה מועטה
29	17	6	19	----- במידה רבה
30	19	5	20	----- במידה רבה מאוד
יחסם של היהודים הוותיקים לעולי אתיופיה*				
38	32	53	37	לא הקשה
17	22	17	20	הקשה במידה מועטה
21	29	15	24	----- במידה רבה
24	17	15	19	----- במידה רבה מאוד
מספר הבעיות שהקשו במידה רבה או במידה רבה מאוד*				
17	13	41	19	0
21	15	17	17	1
15	20	10	17	2
11	19	12	15	3
14	16	10	15	4
7	9	6	8	5
15	8	(4)	9	6

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.
 * הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p > 0.05$

תרשים 4: התמודדות עם בעיות בתהליך הקליטה של יוצאי אתיופיה הוותיקים בהווה 1 ובעבר 2 – דיווח עצמי (%)

¹ בעיות בהווה: כל מי שענו "כן" בקשר להתמודדות עם בעיה כיום
² בעיות בעבר: כל מי שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד" בקשר לקשיים בתהליך הקליטה

- ♦ בתרשים 4 ניתן לראות כי בארבעה מתוך חמישה תחומים חלה ירידה בשיעור המדווחים על בעיות כיום לעומת העבר: שיעור המתמודדים עם בעיות תעסוקה ירד מ-37% ל-9%; שיעור המתמודדים עם בעיות כלכליות/חובות כבדים נשאר אמנם גבוה (35%) אך הוא נמוך מבעבר (50%); הבדלי תרבות ומנטליות בינם לבין החברה הקולטת מפריעים ל-22% מיוצאי אתיופיה הוותיקים, אך בעבר היה שיעורם גבוה יותר (43%); גם מבחינת ההתמודדות עם יחס (שלילי) מצד היהודים הוותיקים חלה ירידה, אף ששיעור המתלוננים על כך נותר גבוה – 31% לעומת 43% בעבר.
- ♦ שיעור המדווחים על קשיים בנושא הדיור לא השתנה והוא ממשיך להיות גבוה – כ-40%, אם כי ניתן לשער שאופי הבעיות וסוג הקבוצות המתמודדות אֵתן השתנה; למשל, יחידים ואימהות חד-הוריות דיווחו יותר (כ-50%) על בעיות בדיור מנשואים (כ-30%).
- ♦ קשיים בתחום הדיור יכולים להיות קשורים לאיכות שכונת המגורים; אחד המדדים לכך הוא פשע ואלימות. 32% אינם מרוצים מהשכונה וייתכן כי זו אחת הסיבות לכך; 20% דיווחו על בעיה זו.
- ♦ לא מפתיע לגלות בבדיקה לפי סוג הדיור ששוכרי דירה דיווחו הרבה יותר על בעיות בדיור מאשר בעלי דירה (70% לעומת 11%). שיעורים גבוהים יחסית מהמרואיינים הגרים בדיור ציבורי או אפילו בדירה בבעלות בן משפחה (אפשר לשער שהכוונה להורים) דיווחו על בעיות בדיור (55% ו-47%, בהתאמה).
- ♦ שיעור המדווחים על חובות שמכבידים עליהם, 35%, נמוך משיעור המדווחים שהם לא כל כך מצליחים או בכלל לא מצליחים לכסות את כל ההוצאות החודשיות הבסיסיות של משק הבית,

47% (ר' לוח 40). נראה כי יוצאי אתיופיה הוותיקים מתמודדים עם קשיים כלכליים הקשורים למימון הוצאות בסיסיות כגון חשמל וטלפון. אימהות חד-הוריות דיווחו על הקושי הזה יותר מיחידים ונשואים (64% לעומת 28%-41%, לא בלוח).

◆ המרואיינים שעלו לארץ מתחת לגיל 6 מתמודדים כיום בעיקר עם בעיות חובות מכבידים (31%) ובעיות דיור (29%). אף שלמעשה גדלו בארץ כמעט כל חייהם, כרבע, לדבריהם, מתמודדים עם יחס שלילי מצד היהודים הוותיקים כלפי עולי אתיופיה. ייתכן כי חלקם אינם מתכוונים להתנסות אישית אלא ליחס כלפי הקהילה.

◆ המרואיינים שהגיעו לארץ בגיל 6-18 מתמודדים כיום עם בעיות דיור (50%), קושי לעמוד בהחזר חובות (34%) ויחס שלילי מצד היהודים הוותיקים (33%).

◆ המרואיינים שעלו לאחר גיל 18 מתמודדים פחות מהאחרים עם בעיות דיור (23%) אך שיעור גבוה יותר מהם מתמודד עם חובות מכבידים (41%). מאחר שהם שולטים פחות בעברית ומשכילים פחות, הם מתקשים יותר מהצעירים מהם בכל הקשור בהבדלי תרבות ובמנטליות הישראלית. בשל גילם המבוגר יותר, לחלק גדול יותר מהם יש ילדים בגילים שונים ולכן הם, יותר מהאחרים, מתמודדים גם עם בעיות של ילדים הלומדים בבית ספר (10%) וגם עם בעיות תעסוקה של ילדים בוגרים (17%).

12.2 שביעות רצון מהקליטה בארץ והרגשת בית בישראל

◆ למרות הבעיות שאתן הם מתמודדים, יוצאי אתיופיה הוותיקים מביעים שביעות רצון גבוהה מקליטתם בארץ: 44% מרוצים ו-30% מרוצים מאוד. עם זאת, 26% לא כל כך מרוצים או בכלל לא מרוצים. לא נמצאו הבדלים מובהקים לפי גיל העלייה.

◆ שביעות הרצון הרבה ביותר היא מהחברים (87% מרוצים/מרוצים מאוד), מהשכנים (86%) וממערכת החינוך של הילדים (84%).

◆ השיעור הגבוה ביותר של מרוצים מאוד מהחברים נמצא בקבוצה שהגיעה לישראל מתחת לגיל 6 (50%). הם גם מרוצים מהקשרים עם חבריהם יותר מהעולים שהגיעו בגיל מבוגר יותר. ייתכן כי הרכב מגוון של החברים תורם לשביעות רצון גבוהה יותר.

◆ שביעות הרצון הנמוכה ביותר היא מהמצב הכלכלי – רק 55% מרוצים או מרוצים מאוד ואילו 16% אינם מרוצים כלל.

◆ שביעות הרצון מן העבודה גבוהה למדי – 79% מרוצים או מרוצים מאוד; אף ששביעות הרצון מהיבטים כלכליים/כספיים נמוכה – רק כמחצית מרוצים/מרוצים מאוד מהשכר ומאפשרויות הקידום (ר' לוח 24). ייתכן כי שביעות הרצון הגבוהה יותר מהיבטים אחרים, כגון האפשרות לניצול הכישורים ויחס הממונה (68% ו-81%, בהתאמה, ר' לוח 24), מפצה במקצת על החסך בתחום ההכנסה.

◆ מי שעלו מתחת לגיל 6 מרוצים יותר מהאחרים מהאפשרות לנצל את כישוריהם בעבודה וגם מהכנסתם מעבודה, אבל הם הרבה פחות מרוצים מיחסו של הממונה עליהם.

◆ שביעות הרצון של יוצאי אתיופיה הוותיקים משכונת מגוריהם נמוכה בהשוואה לרוב התחומים האחרים – 68% מרוצים או מרוצים מאוד. אחת הסיבות יכולה להיות שכיחות האלימות והפשע. כחמישית מהמראיינים דיווחו שזו אחת הבעיות שעמן הם מתמודדים כיום (ר' לוח 68).

לוח 70: שביעות רצון של יוצאי אתיופיה הוותיקים מהקליטה בארץ בכלל, ובתחומים נבחרים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				
45-19	18-6	5-0	סה"כ	
7,731	14,233	4,281	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
				שביעות רצון מהקליטה בארץ
34	29	24	30	מרוצה מאוד
46	42	50	44	מרוצה
20	29	26	26	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון מהעבודה (N=19,915)
18	28	29	26	מרוצה מאוד
63	50	50	53	מרוצה
19	22	21	21	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון מהמצב הכלכלי
8	14	11	12	מרוצה מאוד
48	42	42	43	מרוצה
44	44	47	45	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון מהחברים*
26	40	50	38	מרוצה מאוד
60	46	43	49	מרוצה
14	14	7	13	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון ממערכת החינוך של הילדים¹ (N=12,350)
30	30	20	30	מרוצה מאוד
55	53	51	54	מרוצה
15	17	29	16	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון מהדירה
31	34	29	32	מרוצה מאוד
48	37	42	41	מרוצה
21	29	29	27	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון מהשכונה
26	29	24	27	מרוצה מאוד
47	38	40	41	מרוצה
27	33	36	32	לא כל כך/בכלל לא מרוצה
				שביעות רצון מהיחסים עם השכנים
31	29	23	28	מרוצה מאוד
54	60	60	58	מרוצה
15	11	17	14	לא כל כך/בכלל לא מרוצה

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p > .05$
¹ מדד מסכם אדיטיבי של שביעות הרצון מהיבטים שונים בתחום החינוך.

שביעות הרצון הכוללת מהקליטה היא ודאי אחד הגורמים העיקריים לתחושת הבית של יוצאי אתיופיה הוותיקים בארץ.

לוח 71: הרגשתם של יוצאי אתיופיה הוותיקים שישראל היא הבית, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה				סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים הרגשה שישראל היא הבית*
45-19	18-6	5-0			
7,731	14,233	4,281	26,245		
81	69	75	74		כן, בהחלט
14	15	17	15		כן, למדי
(4)	12	5	8		לא כל כך
((1))	(4)	(3)	3		בכלל לא

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

- ◆ כשלושה רבעים מבטאים תחושת בית חזקה בישראל. בתשובה לשאלה: האם אתה מרגיש בבית בישראל? הם ענו "כן, בהחלט".
- ◆ מעניין שאת הרגשת השייכות החזקה ביותר מבטאים מי שעלו בגיל 19 ומעלה (81%) ולא מי שלמעשה גדלו בארץ מגיל צעיר ביותר (75%).
- ◆ העולים שעלו לישראל בגילים 18-6 מבטאים את תחושת הבית החלשה ביותר – 69% בלבד ענו "כן, בהחלט". ניתן אולי להסביר זאת בשייכותם לשני עולמות – מצד אחד עלו לישראל בגיל המאפשר להם ללמוד עברית ולהכיר את החברה טוב יותר מהעולים בגילים 45-19, ומצד שני חוו והפנימו, לפחות חלקית, את התרבות והמנהגים באתיופיה, בניגוד למי שעלו ארצה מתחת לגיל 6.

13. סיכום

מחקרים אחדים כבר הצביעו על התקדמות בצמצום הפערים בין אוכלוסיית יוצאי אתיופיה לבין האוכלוסייה היהודית הוותיקה בכמה מישורים (ג'וינט-מכון ברוקדייל, 2001; חביב ואחרים, 2010 ב). בדוח זה התמקדנו במצבה של אוכלוסיית יוצאי אתיופיה הוותיקים בגילאי העבודה שעלתה ארצה בשנים 1991-1979 בגילים 45-0; כיום גיל מחציתם הוא 34-23 וגיל מחציתם הוא 65-35. אף שמחקר זה עוסק בקבוצת עולי אתיופיה הוותיקה ביותר, בכל זאת נמצא שבכמה תחומים נותרו פערים של ממש בין יוצאי אתיופיה לאוכלוסייה היהודית הוותיקה באותם גילים, ואילו בתחומים אחרים הפערים נסגרו או שהם קטנים.

התחום המרכזי שבו נסגרו הפערים הוא תחום התעסוקה. בתחום ההשכלה נסגר הפער ברמות ההשכלה הבינוניות (12 שנות לימוד) בקרב העולים שהגיעו לישראל עד גיל 18, אך עם העלייה ברמת ההשכלה הפער מתרחב.

מצבם של כלל יוצאי אתיופיה הוותיקים

1. השכלה

בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים שעלו עד גיל 18 שיעורם של בעלי 12 שנות לימוד דומה לשיעור היהודים הוותיקים בעלי 12 שנות לימוד, אבל בשיעור הזכאים לתעודת בגרות עדיין נותר פער, ושיעור בעלי התואר האקדמי עדיין נמוך הרבה יותר מבקרב היהודים הוותיקים.

2. תעסוקה

שיעורי התעסוקה עולים על שיעורי התעסוקה של היהודים הוותיקים באותם גילים, הן בקרב גברים הן בקרב נשים. עדיין יש הבדלים בהתפלגות לפי משלחי יד: אחוז המועסקים בעבודות בלתי מקצועיות גבוה הרבה יותר מאחוז זה בקרב היהודים הוותיקים, ואחוז בעלי משלחי היד האקדמיים והניהוליים נמוך הרבה יותר. גם בשכר יש פערים, והגדולים ביותר הם בקרב האקדמאים.

3. מצב כלכלי

ההכנסה החודשית ברוטו לנפש סטנדרטית במשקי הבית נמוכה הרבה יותר מזו שבמשקי הבית של היהודים הוותיקים; ובהתאם, שיעור הבעלות על נכסים כגון דירה, מכונית ומוצרי חשמל ביתיים נמוך יותר גם הוא.

4. קליטה חברתית-תרבותית

- מעורבות אקטיבית: יוצאי אתיופיה הוותיקים מעורבים בחיי המדינה – שיעור גבוה משרתים בצבא או בשירות לאומי (80% מהגברים ו-50% מהנשים) ומצביעים בבחירות הארציות והמקומיות (70%).
- שליטה בעברית: כ-80% מעריכים ששליטתם בעברית טובה מאוד או טובה, וכ-60%-80% משתמשים רק בעברית או בעיקר בעברית, לפי הנסיבות – בעבודה, בתוך המשפחה ולצורך תקשורת אלקטרונית (רדיו ואינטרנט).
- קשרים חברתיים: אצל הרוב המכריע (85%) לפחות רבע מהחברים הם מחוץ לקהילת יוצאי אתיופיה.
- זהות אישית וקהילתית: רוב יוצאי אתיופיה הוותיקים (61%) תופסים את עצמם כיהודים או כישראלים. הזהות היהודית דומיננטית יותר. עם זאת, 27% מזדהים קודם כול כאתיופים. יש אחדות דעים בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים אשר לחשיבות שימור המסורת האתיופית והנחלתה לילדים.
- תפיסת אפליה אישית וקבוצתית: שיעור ניכר מעולי אתיופיה הוותיקים דיווחו על תחושת אפליה, אולם תפיסת האפליה המבוססת על התנסות אישית חזקה הרבה פחות מתפיסת אפליה קבוצתית, זו הנתפסת כמכוונת כלפי הקהילה כולה.

5. שביעות רצון

ככלל (74%), שביעות הרצון מתהליך הקליטה גבוהה, וכך גם מהעבודה, מהדירה ומשכונת המגורים, מהקשרים החברתיים וממערכת החינוך של הילדים. לפי תפיסת מרבית ההורים ילדיהם מצליחים בלימודים. בניגוד לכך, רק כמחצית יוצאי אתיופיה הוותיקים מרוצים ממצבם

הכלכלי. רובם אופטימיים אשר לסיכויי ילדיהם להצליח מבחינה כלכלית ומקצועית ומרגישים הרגשת בית בישראל.

6. הקשיים שאִתם הם מתמודדים כיום

הקשיים השכיחים ביותר שצוינו היו בעיות כלכלה ודיור. עלה למשל שהצורך לסייע בפרנסת המשפחה היה חסם להמשך לימודים על-תיכוניים. בהתאם לממצאים על שיעורי התעסוקה הגבוהים, רק מעטים הזכירו שהתעסוקה היא קושי. כשליש עדיין מתלוננים על יחסם של היהודים הוותיקים.

המרואיינים נשאלו גם על שכיחות הבעיות בעבר, וברוב התחומים העידו על ירידה לעומת העבר בשיעור הנאלצים להתמודד עם הבעיות, מלבד בתחום הדיור.

הבדלים לפי גיל בעת העלייה

ככל שגיל העלייה היה נמוך יותר, השתלבותם של יוצאי אתיופיה הוותיקים בחברה הקולטת הייתה טובה יותר ברוב התחומים. ההבדלים הניכרים הם בין מי שהגיעו עד גיל 18 ומי שהגיעו אחריו. בשיעורי התעסוקה לא נמצאו הבדלים של ממש בין קבוצות הגיל וגם לא במדדי שביעות הרצון.

1. עלו בגיל 5-0

בקרב מי שעלו לישראל לפני גיל 6 ולמעשה התחנכו בארץ, אין כמעט מי שלא סיימו לפחות 12 שנות לימוד. למעלה ממחצית קבוצה זו הם בעלי תעודת בגרות ו-13% בעלי תואר אקדמי. כולם שולטים בעברית ומשתמשים רק בה או בעיקר בה, הן בעבודה, הן בהקשרים חברתיים והן לצריכת תקשורת אלקטרונית. רוב חבריהם של שני שלישים מיוצאי אתיופיה שעלו לפני גיל 6 הם מקבוצות מוצא אחרות. כמעט כל יוצאי אתיופיה בקבוצת גיל זו שירתו בצבא או בשירות לאומי. רק מעט יותר מחצי מגדירים את עצמם קודם כול ישראלים או יהודים, ואילו שליש מגדירים את עצמם קודם כול אתיופים.

2. עלו בגיל 6-18

מי שעלו בגיל 6-18 דומים למי שעלו בגיל 5-0 במרבית ההיבטים, למשל בשיעור בעלי התואר האקדמי ובשיעור החברים שאינם בני הקהילה. בהיבטים אחרים, למשל ברמת השליטה בעברית, במידת השימוש בה, בשיעור מסיימי 12 שנות לימוד ובשיעור בעלי תעודת הבגרות יש שונות בין הקבוצות.

3. עלו אחרי גיל 18

מרבית מי שעלו לאחר גיל 18 לא סגרו את פער ההשכלה בינם לבין היהודים הוותיקים: שני שלישים מהם נשארו עם 4-0 שנות לימוד. שליטתם בעברית של כ-60% חלשה עד בינונית, והם גם משתמשים פחות בשפה. רוב חבריהם יוצאי אתיופיה.

דיווחי המרואיינים על התנסויותיהם במהלך עשרים השנים מאז עלייתם מגלים תמונה מורכבת. יש בה הצלחות, למשל, בשיעורי תעסוקה ובקליטה חברתית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בקשרי חברות

עם יהודים ותיקים אחרים ובהרגשת בית בארץ. יוצאי אתיופיה הוותיקים מתמודדים עם פחות בעיות כיום בהשוואה לשנים הראשונות שלהם בישראל, ורובם המכריע מבטאים שביעות רצון מקליטתם. עם זאת, הם עדיין מתמודדים עם בעיות כלכליות וקשיי דיור וכן קשיים הנובעים מהבדלי תרבות ומיחס הישראלים האחרים כלפיהם. אחוז גבוה (30%) מדווח על התנסות אישית באפליה ואחוז גבוה אף יותר (50%) מעריך שקיימת אפליה קולקטיבית מצד מוסדות שונים כלפי בני הקהילה האתיופית. מי שעלו בגיל צעיר השיגו הישגים מרשימים בתחום ההשכלה יחסית להוריהם – כמעט כולם סיימו בי"ס תיכון וחלק המשיכו בלימודים על תיכונים. עם זאת, שיעור בעלי תואר אקדמי עדיין נמוך בהשוואה ליהודים ותיקים אחרים.

ממצאי המחקר מצביעים על צורך במאמץ לסייע גם לעולי אתיופיה הוותיקים יותר להתגבר על הקשיים שאיתם הם מתמודדים ולהמשיך לצמצם את הפערים בינם לבין כלל האוכלוסייה היהודית הוותיקה.

ביבליוגרפיה

- אלמגור-לוטן, א'; קוך-דוידוביץ', פ'. 2011. **השתלבותם של יוצאי אתיופיה במערכת ההשכלה הגבוהה**. מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים.
- אמית, ק'; צ'אצ'אשווילי, ס'. 2007. **מדד רופין: המדד השנתי להשתלבותם של העולים בישראל – דו"ח 2**. משרד הקליטה, ירושלים.
- בנק ישראל. 2006. **דין וחשבון 2006**. בנק ישראל, ירושלים.
- ברמלי-גרינברג, ש'; גרוס, ר'; יאיר, י'; עקיבא, א'. 2011. **דעת הציבור על רמת השירות ותפקוד מערכת הבריאות ב-2009 והשוואה לשנים קודמות**. דמ-11-587, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- ג'וינט-מכון ברוקדייל. 2001. **שילוב עולים יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית: אתגרים, מדיניות, תכניות וכיווני פעולה**. מ-01-92, ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- גרוס, ר'; ברמלי-גרינברג, ש'; וייצברג, ר'. 2009. **דעת הציבור על רמת השירות ותפקוד מערכת הבריאות ב-2007 והשוואה לשנים קודמות**. דמ-09-541, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- האס, ט'. 2007. **קשיי השתלבותם של אקדמאים יוצאי אתיופיה בשוק העבודה והמלצות לפתרונם**. האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2010. **שנתון סטטיסטי לישראל מס' 61**. ירושלים.
- הנדלס, ש'. 2010. **תחושת אפליה של מחפשי עבודה ועובדים ומה חושב הציבור על כך**. משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, ירושלים.
- חביב, ג'; הלבן-אילת, א'; שץ, א'. 2010. **פעילות המשרד לקליטת העלייה בעבור האוכלוסייה האתיופית: בחינת המידע הקיים על אפקטיביות התכניות והתוויית קווים להמשך פיתוחו – דוח מסכם**. דמ-10-536, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- חביב, ג'; הלבן-אילת, א'; שץ, א'; אלמוג, י'. 2010. **מעקב אחר אינדיקטורים מרכזיים למצבה של האוכלוסייה האתיופית ברמה הארצית**. דמ-10-560, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- נוה, ג'; קינג, י'. 1999. **קליטת מהנדסים עולים בתעסוקה**. דמ-99-311, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- קינג, י'; אפרתי, ר'. 2003. **סדרת מפקדים של עולי אתיופיה: בלוד, רמלה ועפולה**. ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

קמחי, מ'; בן-אריה, א'; כהן, ש'. 2007. **ילדים עולים בישראל 2007**. המשרד לקליטת העלייה; המועצה הלאומית לשלום הילד, ירושלים.

קפלן, ט', פורמן, א'; זוסמן, נ'; רומנוב, ד'. 2009. **הבדלים באיכות ההשכלה בין אוניברסיטאות למכללות: בחינה באמצעות התמורה בשוק העבודה**. סדרת ניירות עבודה מס. 42, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

רביד אורן. 20 במאי 2011. "לא היה אחד שלא התרגש. אפילו אני". **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת.

Bennett, K.K; Weigel, D.J.; Martin, S.S. 2002. "Children's Acquisition of Early Literacy Skills: Examining Family Contributions". **Early Childhood Research Quarterly** 17:295-317.

Brickman, P.; Coates, D.; Janoff-Bulman, R. 1978. "Lottery Winners and Accident Victims: Is Happiness Relative?". **Journal of Personality and Social Psychology** 36(8):917-921.

Chiswick, B.R.; Repetto, G. 2000. **Immigrant Adjustment in Israel: Literacy and Fluency in Hebrew and Earnings**. IZA Discussion Paper No. 11, Bonn.

Goldberg D.; Williams P. 1988. **A User's Guide to the General Health Questionnaire**. NFER-Nelson, Windsor.

Taylor, D.M.; Wright, S.C.; Moghaddam, F.M.; Lalonde, R.N. 1990. "The Personal/Group Discrimination Discrepancy: Perceiving My Group, But Not Myself, To Be a Target of Discrimination". **Personality and Social Psychology Bulletin** 16:254-262.

נספחים

נספח א: בדיקת ייצוג המדגם ופירוט שקלול המדגם

לוח א1: המדגם המתוכנן, המדגם בפועל והנפל: השוואה בין התפלגויות מאפיינים בתוך כל אחת מהקבוצות (%)

המשתנה	המדגם המתוכנן	המדגם בפועל	הנפל
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	1,575	909	666
מגדר			
גברים	52	52	52
נשים	48	48	48
גיל			
28-23	28	32	23
34-29	21	21	22
50-35	35	32	39
64-51	16	15	16
גיל ממוצע	37.4	36.7	38.4
מצב משפחתי			
אלמן/ה	2	1	2
גרש/ה	12	9	16
נשוי/ה	47	49	45
רווק/ה	39	41	37
מחוז			
ירושלים	5	4	5
צפון	13	11	14
חיפה	9	9	10
מרכז	34	36	32
ת"א	5	6	4
דרום	34	34	35

פירוט שיטת השקלול

כדי להביא לידי ייצוג מיטבי של המדגם הוחלט לשקלל את גודל המדגם לגודל האוכלוסייה. לאחר דיון מקיף על דרך השקלול הטובה ביותר וגם לאחר שהתברר כי שיטות שקלול שונות לא גרמו לשינויים משמעותיים בממצאים, הוחלט לעשות שקלול בשני שלבים.

שלב ראשון: שקלול מהמרוואיינים ($n=909$) למדגם המתוכנן ($n=1,575$) – שקלול זה נעשה באמצעות הרצת רגרסיה לוגיסטית בכל אחד מתשעת התאים בנפרד. המשתנה התלוי היה "השבה" (response) (1 - השיב, 0 - לא השיב), המשתנים הבלתי-תלויים היו "מגדר", "גיל", "מצב משפחתי" ו"מחוז". לכל תא נבנו משקלות שמנפחים לגודל התא. המשקל חושב כך: משקל = ההסתברות להשבה/1.

שלב שני: ניפוח כל תא לגודל האוכלוסייה, תוך שימוש במשקלות של השלב הראשון.

המשקל הסופי: כפל המשקלות בשני השלבים.

מטרת השקלול בשני שלבים הייתה למזער ככל האפשר את ההשפעה לרעה של הנפל הגבוה בסקר על הייצוג של המרואיינים במדגם המתוכנן וכמו כן באוכלוסיית המחקר. חשוב לציין שהיכולת למזער את השפעת הנפל מוגבלת למשתנים הזמינים לגבי כלל המדגם המתוכנן, כלומר, גם לנדגמים שלא רואיינו. המשתנים הזמינים היו "מגדר", "תאריך עלייה", "גיל בעת העלייה", "גיל בעת הריאיון", "מצב משפחתי" ו"מחוז".

נספח ב: מאפיינים נוספים של יוצאי אתיופיה הוותיקים ושל היהודים הוותיקים

לוח ב1: מספר שנות הלימוד (ש"ל) והתואר הגבוה ביותר שנרכשו בארץ: יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה, לעומת היהודים הוותיקים¹

גיל בעת העלייה			סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	סה"כ היהודים הוותיקים	
45-19	18-6	5-0			
7,731	14,233	4,281	26,245	-	מספר ש"ל*
68	14	0	27	1	4-0 ש"ל
19	17	8	16	9	11-5 ש"ל
(5)	26	53	24	30	12 ש"ל
(3)	14	19	12	17	14-13 ש"ל
(5)	29	20	21	43	+15 ש"ל
					התעודה או התואר הגבוהים ביותר*
88	13	(3)	34	1	אין תעודה
((1))	0	0	(1)	9	סיום ביי"ס יסודי
(4)	8	(2)	6	אין מידע	השלמת השכלה
((2))	34	38	24	21	סיום תיכון ללא בגרות
((1))	23	37	18	24	תעודת בגרות
(3)	9	6	7	15	תעודה על-תיכונית
((1))	13	14	10	30	תואר אקדמי
					רמת ההשכלה*
67	8	0	24	1	4-0 ש"ל
16	(4)	(3)	7	8	11-5 ש"ל
9	33	35	26	24	12 ש"ל בלי תעודת בגרות
					תעודת בגרות ו/או +13 ש"ל
7	42	49	33	37	בלי תואר אקדמי
((1))	13	13	10	30	תואר אקדמי

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
*הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה $p < 0.05$

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 23-65 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח ב2: השכלת יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
13,011	13,234	26,245	
34	15	24	4-0 ש"ל*
6	8	7	11-5 ש"ל
18	34	26	12 ש"ל בלי תעודת בגרות*
31	35	33	תעודת בגרות ו/או +13 ש"ל בלי תואר אקדמי
11	8	10	תואר אקדמי

* הבדלים מובהקים לפי מגדר: $p < 0.05$

לוח ב3: הערכה עצמית של רמת השליטה בעברית בקרב יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה			
45-19	18-6	5-0	סה"כ
7,731	14,233	4,281	26,245
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים			
רמת השליטה בעברית*			
16	71	100	59
23	20	0	18
34	8	0	14
27	((1))	0	9
כדי להסתדר בחיי היום-יום, רמת העברית*			
26	80	100	61
42	15	0	25
26	(4)	0	12
6	((1))	0	2

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.
* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

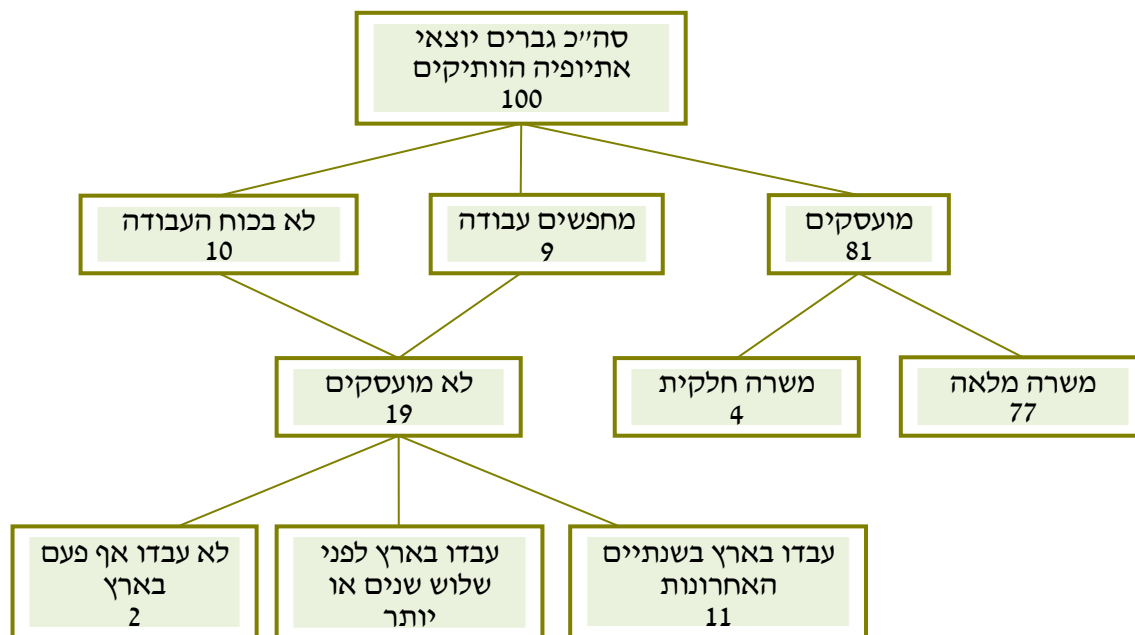
לוח ב4: מצב הבריאות בקרב היהודים הוותיקים (הערכה עצמית),¹ לפי גיל בעת הריאיון (%)

גיל בעת הריאיון				יהודים ותיקים	
65-51	50-35	34-29	28-23		
גברים					
מצב הבריאות בדרך כלל					
35	59	76	82	65	טוב מאוד
43	33	18	16	27	טוב
22	8	6	2	8	לא כל כך/בכלל לא טוב
יש בעיה בריאותית במשך 6 חודשים או יותר					
47	30	22	14	27	
מידת ההפרעה של הבעיה בחיי היום-יום (מהמדווחים על בעיה בריאותית)					
22	20	22	7	18	מפריעה מאוד
35	39	41	43	40	מפריעה
43	41	37	50	42	לא כל כך/בכלל לא מפריעה
נשים					
מצב הבריאות בדרך כלל					
31	60	75	75	64	טוב מאוד
47	31	20	21	28	טוב
22	9	5	4	8	לא כל כך/בכלל לא טוב
יש בעיה בריאותית במשך 6 חודשים או יותר					
48	27	16	19	25	
מידת ההפרעה של הבעיה בחיי היום-יום (מהמדווחים על בעיה בריאותית)					
20	21	26	18	21	מפריעה מאוד
43	38	38	31	37	מפריעה
37	41	36	51	42	לא כל כך/בכלל לא מפריעה

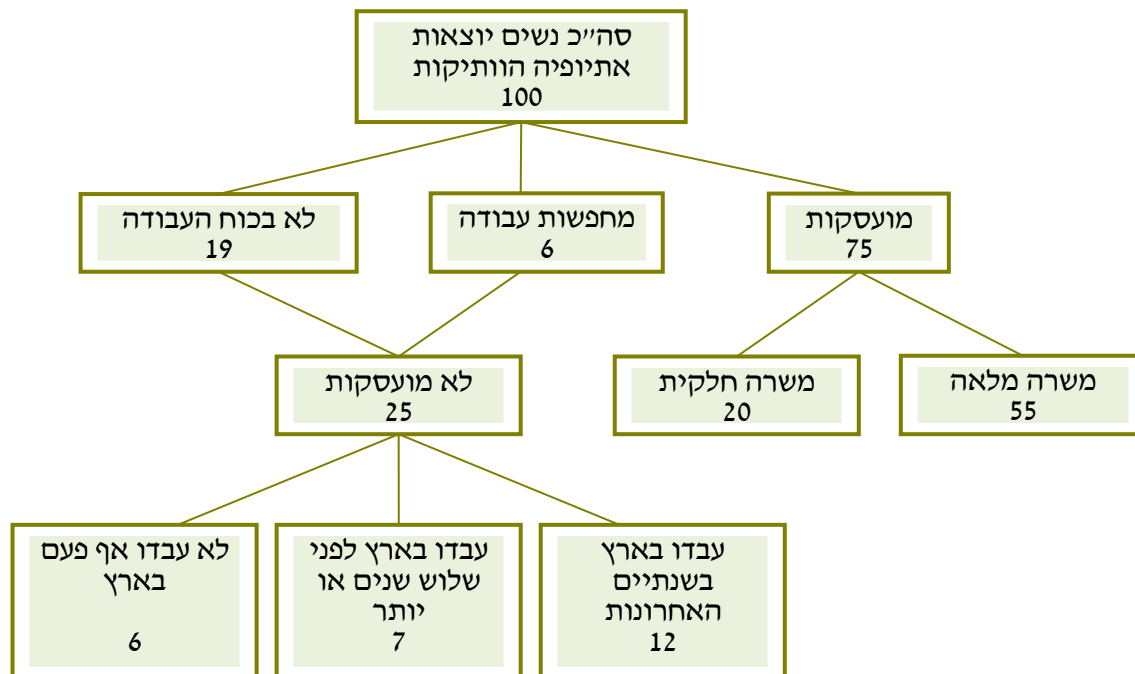
¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

נספח ג: נתונים נוספים על תעסוקה

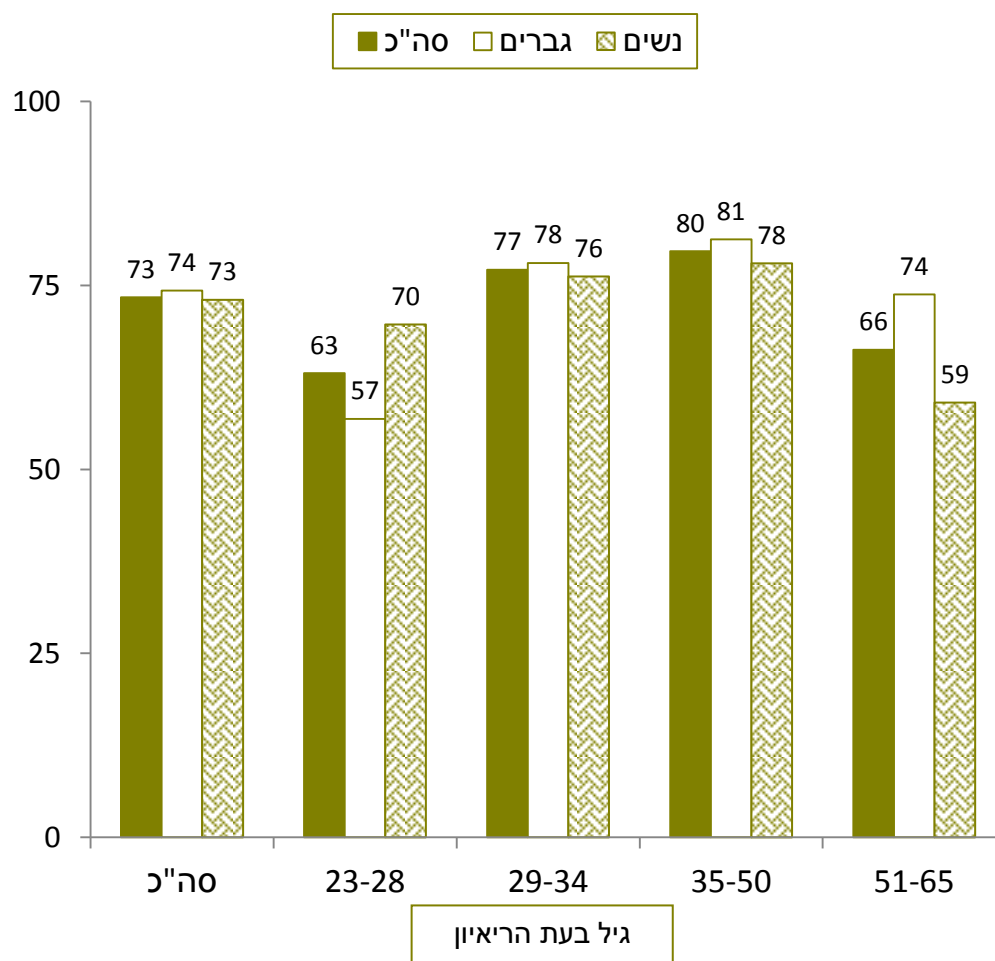
תרשים ג1: תמונת מצב של תעסוקת יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון, גברים (%)

תרשים ג2: תמונת מצב של תעסוקת יוצאי אתיופיה הוותיקים בעת הריאיון, נשים (%)

תרשים ג3: שיעור המועסקים בקרב היהודים הוותיקים, לפי גיל בעת הריאיון ולפי מגדר (%)

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 65-23 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח ג1: שיעור המועסקים: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים,¹ לפי השכלה ולפי מגדר (%)

תואר אקדמי	בגרות או 13 ש"ל ומעלה	12 ש"ל, סיים תיכון	11-5 ש"ל	4-0 ש"ל	סה"כ	
יוצאי אתיופיה הוותיקים						
גברים N	4,572	4,516	1,065	1,988	13,207	
מועסקים*	89	83	67	70	81	
נשים N	4,043	2,346	776	4,333	12,966	
מועסקות*	90	78	79	56	75	
היהודים הוותיקים						
גברים						
מועסקים	76	66	66	30	74	
נשים						
מועסקות	73	62	54	29	73	

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי השכלה: $p < 0.05$

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר כוח האדם של למ"ס 2009 לגילאי 23-65 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח ג2: עבודה בישראל בקרב הורי המרואיינים, לפי גיל המרואיינים בעת העלייה (%)

גיל בעת העלייה	18-6	5-0	סה"כ	
45-19	14,233	4,281	26,245	
סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	7,731	4,281	26,245	
עבודה בישראל בקרב ההורים*				
שניהם עבדו	30	55	27	
רק האב עבד	20	19	17	
רק האם עבדה	9	11	7	
אף אחד מהם לא עבד	36	14	40	
שני ההורים לא עלו לישראל	5	((1))	9	

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת העלייה: $p < 0.05$

לוח ג3: שביעות רצון כוללת מהעבודה הנוכחית ומהשכר בקרב היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
היהודים הוותיקים המועסקים			
שביעות רצון כוללת מהעבודה			
מרוצה מאוד	46	48	
מרוצה	41	41	
לא כל כך/בכלל לא מרוצה	13	11	
שביעות רצון מהשכר			
מרוצה מאוד	17	13	
מרוצה	50	49	
לא כל כך/בכלל לא מרוצה	33	37	

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח ג4: תפיסת הקשר בין העבודה הנוכחית לבין תחום הלימודים בקרב האקדמאים היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
האקדמאים היהודים הוותיקים המועסקים			
מידת הקשר בין העבודה הנוכחית לתחום הלימודים			
48	49	49	רבה מאוד
17	27	20	רבה
11	12	12	מועטה
24	12	19	אין קשר

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגבי גילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח ג5: מספר שעות עבודה שבועיות ושכר לשעה ברוטו במוצע: יוצאי אתיופיה הוותיקים לעומת היהודים הוותיקים¹ ויחס השכר ביניהם, לפי השכלה (%)

תואר אקדמי	בגרות או +13 ש"ל	12 ש"ל ללא בגרות	11-5 ש"ל	4-0 ש"ל	סה"כ	
יוצאי אתיופיה הוותיקים המועסקים						
41	42	45	42	38	42	מספר שעות עבודה שבועיות*
40	33	31	29	22	31	שכר שעתי ברוטו (שח)*
היהודים הוותיקים המועסקים						
42	39	41	40	36	41	מספר שעות עבודה שבועיות
65	42	35	35	25	52	שכר שעתי ברוטו (שח)
יחס בין השכר של יוצאי אתיופיה הוותיקים לבין השכר של היהודים הוותיקים						
61	79	88	84	90	59	יחס שכר שעתי ברוטו

* הבדל מובהק לפי השכלה: $p < 0.05$; אין התייחסות למובהקות בקרב היהודים הוותיקים.
¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר הכנסות של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

לוח ג6: שביעות רצון כוללת מהעבודה: האקדמאים יוצאי אתיופיה לעומת האקדמאים היהודים הוותיקים,¹ לפי מגדר (%)

נשים	גברים	סה"כ	
1,222	760	1,982	האקדמאים יוצאי אתיופיה הוותיקים N
28	54	38	מרוצה מאוד
45	44	45	מרוצה
27	((2))	17	לא כל כך מרוצה/בכלל לא מרוצה
האקדמאים היהודים הוותיקים			
50	50	50	מרוצה מאוד
38	40	39	מרוצה
((11))	((10))	(11)	לא כל כך מרוצה/בכלל לא מרוצה

¹ הנתונים על היהודים הוותיקים מבוססים על עיבוד מיוחד של נתוני סקר חברתי של למ"ס 2009 לגילאי 25-64 והותאמו על בסיס התפלגות הגיל של יוצאי אתיופיה הוותיקים.

נספח ד: הזהות האישית ותפיסת הזהות המיוחסת

לוח 1ד: תפיסת הזהות האישית של יוצאי אתיופיה הוותיקים ותפיסתם את הזהות שהיהודים הוותיקים מייחסים להם (%)

תפיסת זהות אישית					
אחר	אתיופי	יהודי	ישראלי	סה"כ	
2,901	6,669	10,190	4,558	24,318	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
					תפיסת הזהות המיוחסת להם*
35	19	15	38	23	"ישראלי"
(3)	8	18	13	13	"יהודי"
40	70	62	45	58	"אתיופי"
22	(3)	5	(4)	6	"אחר"

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%.

* הבדלים מובהקים לפי תפיסת זהות אישית: $p < .05$

נספח ה: פירוט מספר הילדים של יוצאי אתיופיה הוותיקים

לוח 1ה: מספר הילדים של יוצאי אתיופיה הוותיקים, לפי גיל המרואיין בעת הריאיון (%)

גיל בעת הריאיון				סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים	
65-51	50-35	34-29	28-23		
3,335	10,290	6,399	6,221	26,245	סה"כ יוצאי אתיופיה הוותיקים
					מספר ילדים*
((3))	10	51	74	34	0
(8)	21	36	24	24	2-1
21	38	11	((2))	21	4-3
68	31	((2))	0	21	+5
					מספר ילדים מתחת לגיל 19 שגרים בבית עם המרואיין*
46	23	51	73	45	0
40	31	38	25	32	2-1
11	38	9	((2))	19	4-3
((3))	8	((2))	0	4	+5
					הילדים מתחת לגיל 19 בפנימייה*
(5)	8	0	0	4	לפחות ילד אחד
					מספר ילדים מגיל 19 ומעלה בישראל*
((3))	56	99	100	70	0
25	28	((1))	0	15	2-1
29	14	0	0	9	4-3
42	(3)	0	0	6	+5

במספרים בסוגריים טעות הדגימה היחסית גדולה מ-25%. במספרים בסוגריים כפולים הטעות גדולה מ-40%.

* הבדלים מובהקים לפי גיל בעת הריאיון: $p < .05$